Història gràfica de la Tenería Moderna Franco-Española:

Cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès

Pere Ysàs (Coord.)
José Fernando Mota Muñoz
Javier Tébar Hurtado

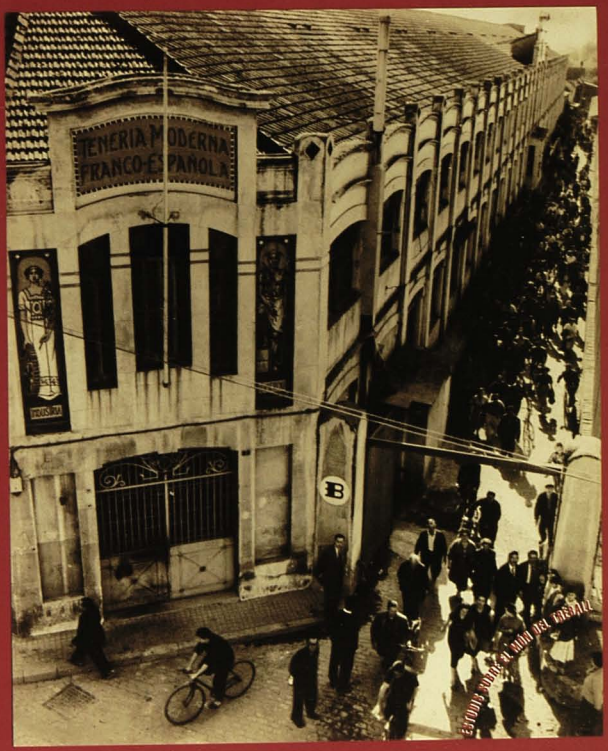

TENERIA MODERNA FRANCO ESPAÑOLA S.A.L.

Fundació Cipriano García
Arxiu Històric
CONC

Ajuntament de Mollet del Vallès

Pere Ysàs Solanes (coordinador), professor d'història contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), és autor de nombroses publicacions sobre l'època franquista i la transició a la democràcia. És membre de la Comissió Assessora de l'AHCONC.

José Fernando Mota Muñoz (co-autor), llicenciat en història contemporània per la UAB i bibliotecari de la Biblioteca Borja; membre del projecte "Biografies obreres: fonts orals i militància sindical (1939-1978)"impulsat per la FCG-AHCONC.

Javier Tébar Hurtado (co-autor), llicenciat en història contemporània per la UAB i arxiver; secretari de la FCG-AHCONC i coordinador del projecte "Biografies obreres: fonts orals i militància sindical (1939-1978)".

HISTÒRIA GRÀFICA DE LA TENERÍA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA:

Cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès

Pere Ysàs (Coord.)
José Fernando Mota Muñoz
Javier T. Hurtado

TENERIA MODERNA FRANCO ESPAÑOLA S.A.L.

Fundació Ciriano García
Arxiu Històric
CONC

Ajuntament de Mollet del Vallès

Primera edició: desembre de 1999.
Nombre exemplars: 1.500.
Edita: Fundació Cipriano García - Arxiu Històric de la CONC en colaboració amb la Tenería Moderna Franco-Española SAL.
Disseny, maquetació e impressió: INGRÀFIC, SL
Dipòsit legal: B-51.730-99
Amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona.

Fotografia portada: Sortida de la fàbrica, anys cinquanta. AHCONC, Fons TMFESAL.

SUMARI

UNA EMPRESA CENTENÀRIA AL SEGLE XXI

Tres elements bàsics ens han impulsat a col·laborar i patrocinar la realització d'aquest llibre que teniu a les mans, a partir de la iniciativa cultural de la Fundació Cipriano García - Arxiu Històric de la CONC. En primer lloc, el fet de ser una empresa centenària i de ser-ho deixant enrere un segle complex i difícil. En segon lloc, el fet de celebrar deu anys com a societat anònima laboral, la qual cosa permet fer certes reflexions sobre aquesta inusual forma societària. I, per últim, deixar constància escrita i gràfica dels fets que van passar, abans que s'oblidin o es traspaperin; perquè això també forma part —fins i tot avui més enllà de la mateixa Tenería Moderna Franco-Española— del patrimoni cultural i l'herència rebuda dels ciutadans de Mollet.

En un altre temps, la Tenería fou una empresa cabdal per a Mollet del Vallès i el seu entorn; era una realitat social de la qual depenien moltes famílies. Faltés aigua, hi hagués guerra, escassegés la matèria primera, amb "cupos", amb la pesseta sobrevalorada o devaluada, amb monarquia, república, dictadura o democràcia, la Tenería sempre va fer front als seus compromisos i va ser font de riquesa i treball.

Avui aquesta realitat ha canviat; la Tenería és, i no pretén ser cap altra cosa, una empresa més en una societat amb cada cop més presència del sector serveis, però, és important subratllar-ho, produint tant valor afegit com quan tenia mil treballadors en plantilla, equipada amb la millor tecnologia que ofereix el mercat, i amb capacitat per afrontar els reptes que el futur pot preparar.

Mollet del Vallès era, en el segle passat, un poble agrícola; avui és una ciutat moderna inserida en un àrea geogràfica i política important del sud d'Europa. Enmig de la industrialització i la terciarització de la nostra societat, la Tenería va constituir una part important de les transformacions que es produïren. És per això que aquest llibre també vol ser un homenatge a tota la gent que les va fer possibles.

Jordi Guiu i Mesa,
president del Consell d'Administració de la TMFESAL

LA PELLERIA, SÍMBOL MOLLETÀ

Poder presentar un llibre sobre la història de la Pelleria és un fet que ens omple de satisfacció pel que significa de possibilitat de no perdre ja mai la notícia, la informació sobre quin ha estat un dels millors ambaixadors de la nostra ciutat arreu del món mitjançant la qualitat dels seus productes de la pell, sobre un dels més importants símbols vivents de la industrialització del nostre poble, del pas de la nostra particularitat rural, pagesa, a la característica que ara ens identifica com a ciutat industrial i de serveis.

La Pelleria, la Tenería Moderna Franco-Española, ha estat, des de fa cent anys, el lloc de treball de diverses generacions de molletans, i va significar, en un cert moment, conjuntament amb Can Fàbregas, la Fàbrica del Cotó, la serradora i la farinera Moretó, l'origen de la gran transformació de la nostra ciutat, el motiu, per a molts homes i dones de Mollet, d'una gran possibilitat de sortir de les dificultats i de la duresa del món pagès i obrir-se noves perspectives en el nou món de la indústria, un món tan esperançador a final del segle passat, quan comença el nostre procés de vinculació amb la indústria tèxtil i de transformació.

La bona situació de Mollet —el riu, les comunicacions ferroviàries i la proximitat de Barcelona—, en feien i en fan un punt extraordinari per a les implantacions industrials. Octave Lecante, ciutadà francès, fundador de la Pelleria a qui recentment hem dedicat un carrer de la ciutat amb motiu del centenari de l'empresa originaria de la fàbrica de pells, va copsar perfectament aquestes virtuts molletanes.

La Pelleria és un símbol del procés d'industrialització. I ho és en el que té de bo i de dolent l'evolució de les fàbriques i del món obrer en aquest segle: des del paternalisme dels empresaris capaços d'edificar un Tabaran com a cooperativa i centre d'esbarjo per als treballadors, a la cessió d'una edificació per allotjar-hi la Guàrdia Civil i poder reprimir les vagues de la Pelleria (edificació que l'any 1999 hem convertit en el Museu Municipal Joan Abelló en una acció ben emblemàtica de la feina dels ajuntaments democràtics); des dels beneficis milionaris de l'empresa durant la Primera Guerra Mundial, a l'enorme esforç dels treballadors per remuntar l'empresa constituint-se en Societat Anònima Laboral; des de la possibilitat de poder construir edificis industrials amb notes d'art força notables —com és el cas del vell edifici de la Pelleria—, a les ampliacions amb *arquitectura de supervivència* dels moments de més dificultat; des de la creació de llocs de treball, als inconvenients de l'existència d'indústries prop dels habitatges...

I entre una cosa i l'altra, la permanent presència de la lluita obrera pels drets, les llibertats, la igualtat, les condicions laborals, la salut i els llocs de treball. Tot un símbol, la Pelleria, que no volem deixar perdre.

Per tot això, la iniciativa conjunta de la Fundació Cipriano García - Arxiu Històric de la CONC i de la direcció de la Pelleria, ens sembla un fet elogiable i que mereix tot el nostre suport i agraïment.

Amb aquest llibre, Mollet recupera bona part de la seva història industrial i, alhora, bona part de la història de molts homes i dones que amb el seu esforç i amb la seva vida han fet de la nostra ciutat un poble de treball i de convivència.

Montserrat Tura i Camafreita
Alcaldessa de Mollet del Vallès
Diputada al Parlament de Catalunya

UNA INICIATIVA PER RECUPERAR LA MEMÒRIA DELS TREBALLADORS.

Al nostre país encara hi ha una relativa mancança d'estudis sobre la història de les empreses i d'allò que ha estat denominat com a "estudis de fàbrica". Amb tot, es compta amb algunes aportacions, especialment per a empreses grans i mitjanes i per a períodes cronològics diversos que volem destacar. Són els casos de la Maquinista, de la Colònia Güell, de la Rivière, de la Seat i la Pegaso, entre altres. Tanmateix, continuen predominant encara aquells llibres que sovint no van més enllà de les tradicionals publicacions commemoratives, amb un alt contingut publicitari.

L'obra que presentem és fonamentalment una història gràfica. Tanmateix, s'acompanya d'un estudi introductori que tracta d'ésser rigorós en el tractament i la contextualització de les dades, i d'abastar l'evolució de cent anys de vida d'una empresa. De fet són més d'un segle de vida, perquè ens remeten a l'any 1897, quan el francès Octave Lecante fundava una petita pelleria a Mollet del Vallès, que fou l'origen del que l'any 1911 es convertiria en la Tenería Moderna Franco-Española SA.

S'ha tractat, doncs, de donar un caràcter divulgatiu a aquesta història feta amb part de les imatges que es conserven d'una empresa catalana del sector de l'adoberia. Així, es mostren les evolucions de la plantilla, de la vida social i de l'arquitectura de l'empresa, de les tècniques i les noves tecnologies introduïdes en el procés productiu, de les condicions de treball i situa en un primer pla el protagonisme dels treballadors i treballadores. En aquest sentit, creiem oportú destacar i fer un reconeixement dels esforços i la valentia de la gent de la Tenería, en fer front a una situació crítica durant la passada dècada per tal de tirar endavant el projecte d'una SAL.

El cas de la Tenería Moderna Franco-Española és un exemple de la importància que tenen determinades empreses en les evolucions econòmiques, polítiques i socials de les localitats on estan ubicades. Així, doncs, parlar de la Tenería no és només parlar de producció, sinó que també es fer referència a la influència que va tenir en la política local, en el món associatiu —només cal recordar el paper del Tabarán—, en l'evolució urbanística de Mollet del Vallès, etc. I també de la irradiació d'aquesta influència en els pobles veïns, com Martorelles i Sant Fost de Campsentelles.

Per últim, cal subratllar la importància que té que s'hagi conservat la documentació que permeti refer la història d'una empresa com la Tenería, així com, posteriorment, la decisió de l'empresa de cedir-la a un arxiu per al tractament i custòdia. És aquesta línia de treball en la qual la nostra Fundació ha emprat gran part dels seus esforços, juntament amb d'altres arxius del país, com ara l'Arxiu Nacional de Catalunya, els Arxius Municipals de Barcelona i l'Arxiu Històric de Sabadell, entre altres, per tal de contribuir a difondre la riquesa dels "arxius del món del treball" a Catalunya.

Volem mostrar, finalment, el nostre agraïment a aquelles persones i institucions que han donat suport d'una manera o altra a la recerca i publicació d'aquesta història gràfica. En primer lloc, a la direcció de la TMFESAL, tant pel seu patrocini com per haver cedit en dipòsit el fons documental de la Tenería Moderna Franco-Española a l'AHCONC, la qual cosa ha permès la consulta i el treball per tirar endavant aquesta iniciativa. Especialment volem fer esment de la disposició i l'ajut rebut per part de Jordi Guiu, Robert Álvarez, Gaspar Flores, Antonio Corbella, Teresa Borrellas, Joan M. Aragonès i a la resta de treballadors de la Tenería, que van atendre les nostres consultes sobre els processos de treball i de producció a les diferents seccions de l'empresa. Igualment agraïm l'assessorament tècnic de Jaume Abat Dinarès, inspector de treball i coneixedor del sector. Una menció especial per al nostre company Juanma García Simal. I per últim, també agraïm la col·laboració i l'ajut econòmic donat per l'Ajuntament de Mollet del Vallès, així com l'atenció rebuda per part del director del seu Arxiu Històric Municipal, Isidre García.

Ángel Rozas Serrano
President de la Fundació Cipriano García
Arxiu Històric de la CONC

PRÒLEG

El llibre que el lector té a les mans explica i mostra, mitjançant un valuós material gràfic, la història de l'empresa Tenería Moderna Franco-Española, de Mollet del Vallès, des dels seus orígens l'any 1897, amb la fàbrica d'adobs de pells fundada per Octave Lecante, fins a l'actual Societat Anònima Laboral, constituïda l'any 1990.

Cent anys de vida d'una important empresa com la Tenería ofereixen diverses i interessants oportunitats per a l'anàlisi històrica: des de l'estudi de les profundes transformacions que han modificat la producció industrial, tant en relació amb la tecnologia i amb les característiques dels mercats com amb l'organització del treball, en el marc d'una economia que ha viscut diverses conjuntures d'intens creixement però també de profunda crisi, fins als no menys decisius i variats canvis socials, que han afectat la vida quotidiana de les persones, les relacions entre els grups i classes socials, les característiques de les comunitats locals i l'evolució sociocultural del país, passant per els grans cicles econòmics internacionals, els principals esdeveniments mundials i, naturalment, les diferents etapes polítiques d'una societat que ha viscut al llarg del segle situacions molt crítiques.

La creació de la Tenería se situa en uns anys finals del segle XIX caracteritzats a tot Europa per la denominada "segona revolució industrial" i per l'expansió colonial de les grans potències, però també per l'ascens d'uns potents moviments obrers i socialistes que van generar una important conflictivitat social i política, i que van impulsar decisivament la democratització dels sistemes polítics i la millora de les condicions de vida de les classes treballadores; se situa també en un final de segle espanyol i català de crisi tant política com econòmica, amb la pèrdua de les últimes possessions de l'imperi ultramarí, però a punt d'iniciar un nou impuls industrialitzador i una major dinamització en la vida social i política.

La Primera Guerra Mundial i les seves conseqüències a Espanya i a Catalunya tenen un clar reflex en la trajectòria de la ja constituïda —el 1911— societat anònima Tenería Franco-Española; d'una banda, amb l'aprofitament de les oportunitats econòmiques derivades de la neutralitat espanyola i de les necessitats dels països bel·ligerants, que van permetre un creixement de les exportacions i van estimular l'augment de la producció; de l'altra, amb l'impacte negatiu del final d'aquella conjuntura excepcional i amb la intensificació del malestar social, ja manifestat molt clarament durant l'any 1917 —l'any, convé no oblidar-ho, del triomf de la que es va presentar com a primera revolució socialista triomfant. La llarga vaga dels treballadors de la Tenería, de maig a setembre del 1917, s'ha d'inscriure necessàriament en el marc de mobilització obrera del final de la segona dècada del segle XX, que va tenir com a signe d'especial rellevància la consolidació del sindicalisme, a Catalunya de la Confederació Nacional del Treball, i com a èxit més representatiu la consecució de la jornada de vuit hores.

La guerra mundial va debilitar totes les potències europees, òbviament les vençudes, però també les vencedores, i va comportar uns costos —materials i immaterials— molt elevats. Així, el període d'entreguerres va caracteritzar-se a tot Europa per la crisi —econòmica, social, política— i per la inestabilitat general. L'estat soviètic va acabar consolidant-se, després d'una brutal guerra civil i de la intervenció estrangera contra la revolució; tanmateix, el socialisme no va estendre's per Europa. Però entre les classes burgeses, i entre sectors amplis de les classes mitjanes, sí que es va estendre la por a la revolució socialista, i aquesta por va convertir-se en una de les bases essencials del fenomen feixista, element clau de la vida política europea de les dècades dels anys vint i trenta i del desencadenament, l'any 1939, de la Segona Guerra Mundial.

A Espanya, la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930) va assegurar l'ordre social conservador i va aprofitar la recuperació econòmica internacional per impulsar el creixement econòmic, tanmateix limitat i contradictori, com experimentaria la Tenería, que l'any 1928, després de notables dificultats, va passar a ser controlada pel Banc Urquijo. La Segona República va significar la creació d'una democràcia a Espanya i l'inici d'una seriosa temptativa de modernització

econòmica, social i cultural, però amb un escenari internacional molt poc favorable, tant en el pla econòmic —amb la depressió iniciada l'any 1929— com polític —amb la crisi dels sistemes democràtics i l'ascens dels feixismes—; a Catalunya, la democràcia republicana va fer possible l'establiment d'un règim autonòmic.

Al llarg de la primera meitat dels anys 30, les tensions i la conflictivitat social i política a Espanya van tendir a aguditzar-se, sobretot com a conseqüència de les resistències al canvi dels sectors conservadors, però també per la timidesa i la lentitud d'algunes reformes i per la pressió reivindicativa de sectors amplis de les classes treballadores, que confiaven que la República significaria la millora real i immediata de les seves condicions de vida. Aquesta tensió sociopolítica es manifesta també en la vida laboral de la Tenería, empresa que, d'altra banda, s'havia convertit ja en una peça molt important en la vida local de Mollet del Vallès. La sublevació antirepublicana del juliol de 1936 va obrir les portes a un seguit d'experiències revolucionàries —la col·lectivització de l'empresa, en primer lloc—, que van afectar de ple la Tenería, i després a la necessària adaptació a una economia de guerra.

La victòria militar franquista del 1939 va comportar la implantació a tot el territori espanyol d'un règim de naturalesa feixista, antiliberal i antisocialista, retòricament anticapitalista i "nacional-sindicalista". A la Tenería, com a la resta d'empreses del país, això va significar la restitució de l'empresa als seus propietaris, la depuració dels treballadors, i el seu enquadrament i control en els sindicats verticals. Durant gairebé vint anys, la política autàrquica i intervencionista de la dictadura va condicionar l'economia espanyola i va limitar la seva recuperació primer i el seu creixement després, però assegurant als propietaris grans beneficis —no sempre lícits, especialment durant el decenni dels anys quaranta, l'època del mercat negre—, fonamentats en l'absoluta protecció del mercat interior i en la plena subordinació dels treballadors. En aquest marc la Tenería va tenir un nou canvi de propietaris, l'any 1945, i va iniciar una important política paternalista, a partir de pràctiques anteriors a la guerra civil, que la portà a assolir la condició d'*Empresa modelo del régimen*, títol concedit l'any 1961.

Des de l'inici de la dècada dels anys seixanta, el règim franquista va esforçar-se tant per vincular l'economia espanyola al cicle de creixement general de l'economia mundial, com per aproximar-se a les noves institucions europees, que estaven posant les bases d'un procés d'integració econòmic i polític, en un marc d'estabilitat social i política desconegut fins aleshores. Això va comportar l'adopció d'una nova política econòmica que va permetre el creixement i la modernització, però que alhora va intensificar canvis socials que acabarien tenint efectes polítics clarament negatius per al franquisme, especialment l'ascens d'una conflictivitat social de significació inequívocament antifranquista. Els anys finals de la dictadura, anys d'una important mobilització social tot i la persistència de les polítiques i de les pràctiques repressives franquistes, van coincidir amb les primeres manifestacions de la crisi econòmica internacional, una crisi que tindria un gran impacte en l'economia espanyola, i singularment en les regions industrials com Catalunya. Novament trobem a la Tenería un reflex fidel tant de la mobilització obrera com de l'impacte de la crisi econòmica.

La transició de la dictadura franquista a la democràcia va desenvolupar-se sota els efectes de la crisi econòmica internacional, que va dificultar, però no impedir, la consolidació del nou règim, estabilitzat després de 1982. La incorporació espanyola a la Comunitat Econòmica Europea, l'any 1986, va suposar la definitiva vinculació espanyola amb el procés d'integració europea. En aquests anys de canvi polític i de crisi econòmica, i concretament des de la segona meitat dels setanta, la Tenería Moderna Franco-Española va entrar en una llarga crisi, agreujada durant la dècada dels vuitanta pels canvis que s'estaven produint en l'economia internacional, una crisi que tanmateix, i a diferència dels processos viscuts per tantes altres empreses, no va concloure amb el tancament i la desaparició, sinó amb l'inici d'un nou projecte i d'una experiència empresarial amb un indiscutible protagonisme dels treballadors: la societat anònima laboral.

És així com la trajectòria secular d'una empresa com la Tenería contribueix a conèixer millor la història de la societat catalana al segle XX i exemplificar, contra allò que a vegades es pensa, la relació directa entre els grans processos i esdeveniments històrics i les experiències quotidianes dels homes i les dones corrents, a vegades qualificats de simples vianants de la història, però que en són els veritables i insubstituïbles protagonistes.

Pere Ysàs
Professor del Dept. d'Història Moderna
i Contemporània de la UAB.
Bellaterra, octubre de 1999

ESTUDI INTRODUCTORI SOBRE LA HISTÒRIA DE LA TENERÍA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA

I. Sobre els orígens de la pelleria (1897-1911)

Els orígens de la Tenería es troben en una petita pelleria fundada pel francès Octave Lecante. Del seu fundador en sabem que era de París i que quan s'instal·là a Mollet ja era un home madur i amb experiència prèvia en el sector de l'adoberia a França.

El 16 de gener de 1897 Lecante comprava a Ramon Ros i Parellada una finca de 2.885 metres quadrats entre el riu Besòs, la carretera de Martorelles i la riera Seca, on aviat edificà una torre amb planta i pis. Va emplaçar la fàbrica d'adobs de pells entre el riu i la via, amb un clima apropiat i amb mà d'obra barata i allunyada de la conflictivitat social que aleshores irradiava la ciutat de Barcelona. D'altra banda, s'adequava així a la norma del ram d'instal·lar-se prop d'un riu davant la necessitat de tenir aigua abundant però amb poc cabal, perquè si el corrent era massa fort s'emportava les pells. A més, Mollet del Vallès era un poble ben comunicat, amb dues línies de tren que la connectaven amb la capital i el seu port, i també amb França, on Lecante tenia les seves relacions comercials. Es fugia, d'altra banda, dels nuclis tradicionals de l'adoberia catalana com eren Vic i Igualada, amb molta concentració d'empreses i on la mà d'obra ja es trobava organitzada sindicalment. Sembla que l'empresa es va obrir al maig de 1897; almenys en tenim el testimoni escrit d'un dels primers treballadors, Jaume Moly, que hi va ingressar el 18 de maig d'aquell any i ens diu que aviat l'empresa tenia contractats 15 treballadors en plantilla.

La fàbrica començava amb una capacitat de recipient de 2 metres cúbics i moguda per vapor; a partir de llavors, el creixement va ser continu. El 1900 Lecante sol·licitava permís a l'Ajuntament per alçar dotze metres l'edifici on s'ubicaria un magatzem i les oficines de l'empresa. Dos anys més tard, s'ampliaria la capacitat de la fàbrica en 7 metres cúbics, i l'any següent s'incorporava a la finca un terreny de 2.402 m² més. La fàbrica el 1908 començava a adobar, assaonar i tenyir pells. L'expansió del negoci continuaria amb la compra d'una altra finca, de 726 m², on es va edificar un xalet. El més important, però, és que va comprar l'adoberia que Pau Chonip

El personal de la fàbrica d'Octave Lecante, sobre la qual es va constituir la TMFE, l'any 1903.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1903]. [s.a.].

El personal de la fàbrica d'Octave Lecante el 1904.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1903]. [s.a.].

havia instal·lat feia poc temps a Mollet del Vallès, situada en una finca de 14.444 m², on tenia una fàbrica, amb baixos i primer pis, dedicada a l'adob de pells bovines amb màquina de trepanar a mà i amb una instal·lació elèctrica de 14 kW.

Lecante inicialment només fabricava nonats, pells adobades de vedells joves, però ara ja tenia capacitat per fabricar també badanes: pell d'ovella assaonada amb adobs vegetals, molt flexible, emprada per folrar calçat o fer guarniments. Al començament les pells es rentaven en tres grans cubells o nocs i s'assecaven al costat del riu. La llana es rentava en una mina de l'estació. Les pells es transportaven amb carro fins a Barcelona. En aquests moments, la pelleria ja comptava amb seccions de ribera (on es remullen les pells i es separa el pèl o la llana), adobs (on amb productes vegetals, minerals o sintètics es deixa a punt) i acabats (on rep el tractament d'adob, tintat i acabat).

Durant aquest procés d'expansió, a l'octubre de 1911, poc abans de convertir-se en societat anònima, Lecante comprava també dues finques més, de 3.509 m² i de 19.106 m², respectivament. A més, en aquells moments, la plantilla de l'empresa estava formada per 45 treballadors.

II. Una nova fase: la creació de la Tenería Moderna Franco-Española SA. Origen del capital i nous accionistes (1911-1914)

El 22 de desembre de 1911 es constituí davant notari la Tenería Moderna Franco-Española com a societat anònima, amb un milió de pessetes de capital inicial. Els socis fundadors eren el mateix Octave Lecante, que es quedà amb el 40 % de les accions, i els també francesos Louis Marechel, René Sartiaux i Albert Combe, amb un 4,15 % de

Fundadors de la Tenería Moderna Franco-Española, 1912.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1917. [s.a.].

les accions cadascun. Combe també actuava en representació de la societat anònima Anciens Établissements A. Combe et Fils, que es convertia en el soci majoritari amb el 47,5 % del capital. En aquesta societat el fundador Lecante aportava el seu negoci de pells per a calçat, la seva clientela i totes les seves propietats a Mollet del Vallès, valorades aleshores en 240.000 pessetes, inclosa la fàbrica de planta i pis, maquinària de vapor, dues dinamos i caldera. Anciens Établissements Combe, empresa fundada el 1879, hi aportava el capital i també la part tècnica, i la casa Blumenthal, sòcia també de Combe, hi aportava l'organització internacional per a la compra de pells en brut. Albert Combe quedaria com a president del Consell d'Administració i Lecante com a administrador delegat de l'empresa. En aquests moments l'empresa havia fet un pas important, i es dedicà a adobar diferents tipus de pells i produir diferents acabats: molletes, dòngoles, cabrites, victòries, nonats, boxcalaff, calcutes, badanes, etc., que s'exportaven a quasi tots els països europeus.

La constitució de la societat anònima representaria la injecció de capital per a inversions que Lecante tot sol no podia aconseguir, i l'inici de l'expansió de la fàbrica, amb tècnics francesos encarregats de posar en marxa la nova maquinària elèctrica. Així, doncs, el 1912 es contractaren 100 cavalls de potència (HP): l'electricitat permetia treure's de sobre certes rigideses del vapor, que només era rendible a partir d'uns nivells de consum energètics elevats, i feia possible la instal·lació d'un motor per a cada màquina, per aconseguir un aprofitament energètic millor i un augment de la productivitat.

Entre 1914 i 1917 es construïren noves naus industrials i noves oficines, i el 1915 es comprava un local al Passeig de Gràcia de Barcelona. El 1922 aquest local esdevingué la seu oficial de l'empresa. Al mateix temps, també anava creixent el nombre de treballadors, que el 1913, segons el testimoni escrit del treballador Vicenç Pi, arribava a 400 empleats en plantilla.

III. L'impacte de la Primera Guerra Mundial (1914-1918)

L'inici de la Gran Guerra suposà una nova etapa en l'economia espanyola i

El personal que integrava la plantilla de la Tenería Moderna Franco-Española S.A. el 1913.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1913] [s.a.].

internacional. Es crearen unes condicions econòmiques molt favorables, en termes generals, per als sectors orientats a l'exportació, com la pelleria i el tèxtil. Van pujar de manera global la demanda, els beneficis i els salaris, i això comportà un fort creixement econòmic. Tanmateix, aquest creixement es va veure bruscament tallat amb el reajustament obert tot just finalitzada la guerra: la fase d'expansió de l'exportació de mercaderies que havia esperonat experimentà una caiguda als nivells de preguerra. En termes generals, la manca de previsió en les actuacions empresarials i la política proteccionista aplicada pels governs va fer que es desaprofités una conjuntura molt favorable per consolidar l'economia del país a mitjà termini. Els efectes de la crisi arribaren aviat, a Catalunya especialment a partir de 1919, i les conseqüències laborals foren immediates, amb el tancament d'una gran quantitat de tallers i fàbriques i la reducció del treball en gran part de les restants.

Així, doncs, davant el periode de la guerra mundial es produí un creixement de les exportacions de la Tenería, sobretot cap a França: per les relacions dels socis amb aquest país, França absorbia una bona part de la seva producció. Són anys d'expansió i creixement, ja que els productes de pell són un producte de guerra. La plantilla s'amplià al mateix ritme i el 1917 ja tenia prop de 500 treballadors. L'augment de la demanda feia necessari comprar noves màquines, per les quals es contractaren 800 HP, i l'ampliació de la fàbrica amb noves naus. S'arribaren a produir 7.000 pells diàries, amb una plantilla que creix exponencialment i que ha de fer hores extres per donar l'abast a la demanda dels països bel·ligerants. També creixeren els beneficis: si el 1914, al començament de la guerra, la Tenería té uns beneficis de 66.000 pessetes, el 1915 ja es donaven uns guanys de 202.000 pessetes i el 1919 els beneficis arribarien a més de mig milió de pessetes.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. Foto L. Roisin.

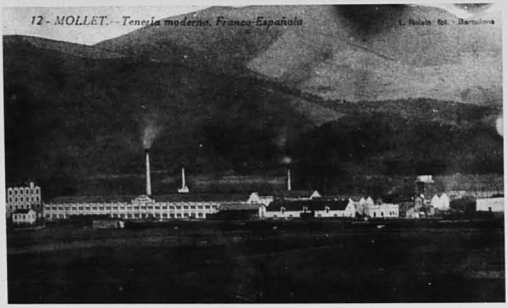

La demanda era tal, que el 1917 els empresaris del sector demanaren al govern restringir l'exportació de pells de be i de cabra, com ja passava amb les de boví, esgrimint l'argument que hi havia una falta de matèria primera que havia encarit molt els preus. Concretament la pell de boví havia pujat el preu per sobre d'un 80 %, mentre la de cabra ho feia en un 120 %. Així, la guerra permeté la capitalització, l'expansió i la mecanització de la indústria. El creixement d'aquests anys es va generalitzar en tot el ram de la pell. Un exemple d'això és que el 1905 a la província de Barcelona hi ha 1.628 treballadors en el ram de la pell, que representaven l'1 % del total de treballadors de la indústria, el 1917 ja eren 4.639 els obrers, només el 2,7 % del total de treballadors de la indústria i, en canvi, el 1919, només a Barcelona ciutat, ja eren 7.502 treballadors, que representaven el 3,6 % del total dels treballadors industrials.

La regressió econòmica propicià que l'esclat de qualsevol conflicte laboral derivés en un enfrontament social violent. Durant els anys immediatament posteriors a la guerra, entre 1919 i 1921, es va viure un clima d'elevada agitació social.

La vaga de la Tenería del 1917 en el context de la protesta obrera

Al llarg del segon decenni del segle XX es produí un procés de creixement i cohesió organitzativa del moviment obrer. Es van plantejar noves formes de sindicalització dels treballadors, que volien participar dels beneficis que la guerra estava reportant als indus-

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. Foto Bosch.

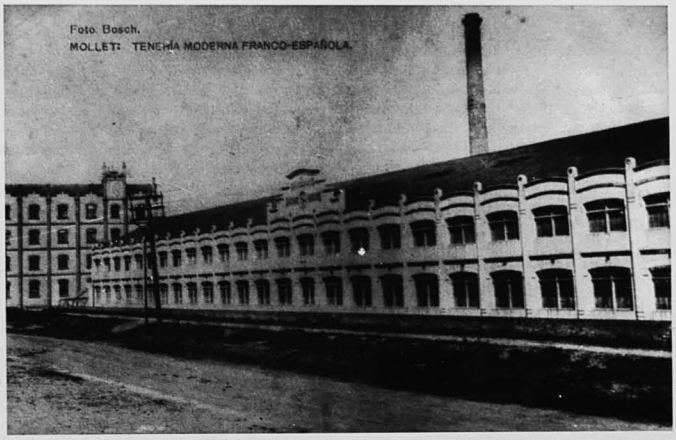

trials. En el ram dels adobers, el sindicat de l'ofici era la Societat d'Obrers Curtidors Unió Popular, l'únic que hi havia a Barcelona després de la desaparició el 1907 del sindicat d'adobers La Bienvenida d'Horta. La Unió Popular estava adherida a la CNT i el 1917 tenia 1.300 afiliats, bàsicament de la ciutat de Barcelona. Era un dels sindicats més nombrosos i actius de la CNT. Havia promogut vagues d'adobers en defensa de millores laborals i reducció d'horaris des de principi de segle. Un exemple de la seva força es manifestà quan, entre el gener i el febrer de 1915, va aconseguir aturar les fàbriques del pla de Barcelona en demanda de les 8 hores de jornada laboral i d'un augment de sou, tot i que finalment només van aconseguir la millora salarial. En aquest sentit cal dir que a Igualada, l'altre gran centre adober català, els adobers havien constituït el seu propi sindicat local, amb un notable força, per tal com ja havien aconseguit pactar la jornada de vuit hores abans que a Barcelona.

La Unió Popular, el 5 de març de 1917, va tornar a plantejar a la patronal del sector, el Sindicato General de la Industria de Curtidores, la qüestió de la jornada de vuit hores. En aquesta ocasió la patronal, excepte dos o tres empresaris, es va plegar a la demanda sense necessitat que el sindicat hagués de convocar vaga. És molt probable que aquesta resposta estigués condicionada pel fet que els ebenistes ja havien aconseguit aquesta demanda després de dues setmanes de vaga; a més, el context de lluites socials de 1917 afavoria la consecució d'aquesta demanda obrera. Finalment, l'acord es va signar el 10 de març de 1917, i era vàlid per a l'àrea de la ciutat de Barcelona.

Tanmateix, cal dir algunes coses respecte d'aquesta conquesta de la reducció de la jornada laboral. Aquesta fou una demanda que, des de les acaballes del segle XIX, tant a Espanya com en altres països europeus i als Estats Units es convertí en una de les reivindicacions clau del moviment obrer. Amb tot, només a partir de 1918 els governs d'alguns d'aquests països prengueren mesures legals orientades al reconeixement de la jornada de vuit hores. És necessari subratllar que, si bé els adobers i altres sectors dels treballadors catalans havien aconseguit en negociacions de ram aquesta reducció de la jornada, en el cas espanyol aquesta reducció no va aprovar-se legalment per a tots els treballadors fins a l'any 1919, amb el decret del 3 d'abril, del govern del comte Romanones. Així, doncs, l'aplicació efectiva d'aquestes conquestes no fou ni molt menys una realitat immediata ni uniforme. Cal recordar només alguns dels plantejaments dels "capitans d'empresa" i prohoms catalans, com ara Francesc Cambó, diri-

gent de la Lliga Regionalista, que un any després de l'aprovació de l'esmentat decret sobre la reducció de la jornada, a l'abril de 1920, en un debat realitzat a Madrid afirmava: "Vino después una corriente, quizá irresistible; fue sin duda, un momento de inconsciencia de los Poderes públicos, en que en casi todos los pueblos civilizados del mundo se estableció un reducción considerable de la jornada de trabajo, en que se implantó el dogma de la jornada de ocho horas. Yo creo, señoras y señores, que la implantación de la jornada de ocho horas, en los momentos que tuvo lugar, fue una de las mayores locuras que la humanidad ha conocido en el curso de la historia".

L'èxit que aconseguí respecte de les seves reivindicacions va dur la Unió Popular a plantejar l'extensió organitzativa del sindicat. Va rebre les adhesions de treballadors de Badalona, Sant Cugat, Banyoles i Olot, que volien aconseguir també les millores laborals dels companys de Barcelona. Aquesta extensió es veurà el 1918, quan la Unió Popular participà en el Congrés Obrer de Barcelona de la CNT, fet a Sants, en què ja tenia 1.832 afiliats, un 30 % més que l'any anterior. És en aquest context que cal situar l'inici de la vaga de la Tenería al maig de 1917. És molt possible que sindicalistes de la Unió Popular visitessin la fàbrica per tractar d'afiliar els treballadors, receptius com estaven després del triomf de Barcelona. El conflicte a l'empresa, però, esclatà per una demanda de millora de les condicions laborals. La vaga s'inicia el dia 23 de maig amb motiu d'una protesta a la secció de brunyidors, davant la qual el director decideix acomiadar els treballadors que han demanat una mesura d'higiene i seguretat en el treball: van sol·licitar que s'obrissin les finestres, perquè en aquesta secció la utilització d'àcids i les estufes feia que s'arribés als 40º de temperatura dins de la nau. Davant d'aquesta situació, tots els treballadors surten al carrer i es neguen a continuar treballant. Fan una aturada i decideixen que és el moment d'unir-se al sindicat.

Aviat, a la demanda de millora de les condicions laborals s'hi va afegir la d'augment de sou. La vaga tenia el suport de la Unió Popular, que des de les pàgines de Solidaridad Obrera va fer crides als treballadors i va augmentar la quota dels seus afiliats 50 cèntims per tal de crear una caixa de resistència per sostenir econòmicament els vaguistes. També organitzà a Barcelona i Igualada actes de suport amb els treballadors de Mollet del Vallès. L'empresa, aleshores, va intentar d'atreure's els vaguistes, prometent un augment de sou de 3 pessetes. Tanmateix, això va ser rebutjat pels treballadors perquè ho van considerar insuficient. Tot seguit l'empresa decidí contractar treballadors esquirols per reprendre la producció.

El 13 de juny es celebrà un míting de solidaritat amb els vaguistes de la Tenería, a l'Ateneu de Mollet, que serví per iniciar la creació d'un sindicat d'oficis diversos a la localitat i als pobles del seu voltant. Al cap de pocs dies, també es feren actes a Santa Perpètua de Mogoda i a Montmeló, segurament per evitar que l'empresa hi reclutés esquirols de fora de Mollet, ja que eren pocs els treballadors i els habitants d'aquesta població que no feien boicot a l'empresa. La tensió va esclatar el 30 de juliol, quan hi va haver enfrontaments entre vaguistes i esquirols, i hi va intervenir la guàrdia civil, que va fer 5 detencions. Els incidents tornarien a repetir-se el dia 5 d'agost: al final d'un míting a favor de la vaga va haver-hi trets. L'empresa fins i tot va cedir un edifici, que havia construït Lecante l'any 1902, al carrer Berenguer III, perquè s'hi allotgés la Guàrdia Civil. Així s'assegurava la protecció de les forces d'ordre públic. Aquest fou el precedent d'un llarg període, per tal com aquesta propietat es convertí en una caserna, fins que es va tancar definitivament l'any 1984.

La dinàmica social que s'obrí fou prou preocupant perquè l'alcalde s'entrevistés amb el governador civil per parlar-ne, i fer propostes per intervenir en la resolució del conflicte. Aquest conflicte laboral era el primer que vivia Mollet del Vallès i va afectar la vida del poble, que va quedar fortament dividit.

Els treballadors, en un començament, seguint la línia del sindicat, es van oposar a la intervenció de l'autoritat municipal en el conflicte, però quan van veure que s'allargava, i veient també la tensió que regnava al poble, a començament de setembre es van dirigir a l'oposició municipal perquè intervingués sobre l'alcalde. Aquest, que inicialment havia fet gestions en el govern civil, es va negar a fer cap mena d'actuació, afirmant que era un

problema de la Junta de Reformas Sociales i no de l'alcaldia. Cal tenir en compte que al mes d'agost s'havia convocat una vaga general a tot Espanya, que va ser durament reprimida; malgrat això, a la Tenería Moderna continuaria la vaga fins a final de setembre, és a dir, 14 setmanes després d'iniciat el conflicte.

La vaga es solucionà finalment amb la readmissió de tot el personal excepte 3 treballadors, i un augment de 3 pessetes setmanals en els jornals, a més del manteniment del 10 % de bonificació que ja cobraven. Sembla que al llarg de la protesta obrera també hi va haver actes de persecució sindical per part de les autoritats governatives i de la mateixa empresa, la "Soli" així ho denunciava, i feia una crida perquè els treballadors es mantinguessin en el sindicat i continuessin ferms davant la repressió iniciada.

L'inici del paternalisme empresarial a la Tenería

Els obrers de la Tenería van fer responsable del conflicte el director de l'empresa, un tal "Miguelet", i van alliberar Lecante de responsabilitats. Això era un símptoma que les relacions entre el patró i els seus treballadors responien, en part, també al manteniment entre part de la plantilla d'uns vincles semblants als de l'empresa familiar que havia fundat el mateix Lecante.

D'altra banda, la reacció de la direcció de la Tenería Moderna després de la vaga va ser l'inici d'un projecte de política paternalista, a l'estil del paternalisme industrial que s'havia desenvolupat a Espanya des de meitat del segle XIX. Amb aquesta política es pretenia disminuir la conflictivitat i allunyar els obrers dels sindicats. Així, no sols es volia intervenir en l'àmbit del treball, sinó que es volia també elaborar polítiques socials dirigides a actuar en l'esfera de la vida dels treballadors fora de l'empresa.

Aquesta política de col·laboració entre capital i treballadors tindrà moments culminants com la costellada per a tots els treballadors amb motiu de l'armistici de la Primera Guerra Mundial, o l'estrena d'una obra d'homenatge al fill de Lecante quan tornà de la guerra, o el comiat que feren els treballadors al mateix Lecante quan, deixant com a director Henri Rouquier, se'n tornà a París.

Així, doncs, entre el 1918 i el 1919 es va crear la Cooperativa de Consum, s'encarregà a Sebastià Mayol la construcció d'un edifici que seria seu per a la cooperativa i centre de lleure per als treballadors, conegut com el Tabarán, s'obriren uns serveis mèdics i una

Homenatge dels obrers de la Tenería Moderna Franco-Española, S.A. al seu administrador, el senyor Octave Lecante. 9 de juny de 1918. El local actualment és el magatzem d'acabats.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1918]. [s.a.].

farmàcia per als obrers de l'empresa i també s'establiren subvencions per als casos de casaments, naixements i defuncions de familiars de primer grau, així com el pagament de la meitat del sou als malalts.

IV. Els efectes de la crisi de postguerra i la Llei Cañal en el sector de l'adoberia, (1919-1924)

L'agost de 1919 es dictava l'anomenada Llei Cañal, que imposava taxes en l'exportació de pells, de les quals només quedaven exemptes les pells de be i de cabra sense adobar de pes inferior a 9 quilograms la dotzena. Al novembre es constituïa el Comité de Pieles, Curtidos y Calzados, creat per assegurar el proveïment d'aquests articles i regular l'exportació dels excedents, que s'encarregava de taxar els preus del calçat, fixar cànons a l'exportació de pells en brut, pells adobades, calçat i corretges, i prohibia l'exportació de calçat tipus. Aquestes lleis representaven un control i una regulació del mercat, i arribaven fins i tot a fixar el benefici industrial sobre calçat tipus en un 18 %.

Les protestes dels industrials no es van fer esperar i la direcció de la Tenería s'hi afegí, fins i tot arribant a amenaçar amb el *lockout*. El 1920 la situació de crisi s'aguditzava i hi va haver nous conflictes amb els obrers.

Per aquelles mateixes dates, una comissió d'industrials, entre els quals hi havia uns quants membres de la direcció de la Tenería, es va desplaçar a Madrid. Mentrestant, la situació a Mollet del Vallès es va anar fent més tensa. Els treballadors acusaven la minoria de l'Ajuntament de treballar contra ells. I es produïren fets com els de l'aparició dels cadàvers de dos desconeguts prop de l'empresa. Les queixes dels empresaris van tenir els seus fruits: el 1920 es deixava en suspens el reglament del Comitè i a l'abril de 1921 es declarava lliure l'exportació de pells de be i de cabra, amb certes restriccions a la de boví, adobats i calçats i es suprimia el Comitè, "por no ser ya necesarios sus servicios". Això, sens dubte, representava una victòria dels industrials del ram de l'adoberia. Tanmateix, a aquest problema també s'hi sumava la baixada de les exportacions provocada per l'acabament de la guerra mundial. L'empresa, per primera vegada des de la seva constitució, tancava el balanç de 1920 amb pèrdues.

La fi de la guerra tindria més repercussions. Així, la caiguda d'exportacions es produí just en un moment que l'empresa havia invertit gran part dels beneficis en l'ampliació i les noves instal·lacions de la fàbrica que s'havien iniciat el 1919. Les demandes baixaren just en el moment que l'empresa tenia més capacitat de producció. Per no acumular estocs es decidí que els obrers treballessin en setmanes alternes per tal de regular la producció. A més, per aconseguir líquid, ja que la major part del capital estava invertit, al desembre de 1919 es decidí fer una ampliació de capital de 4 milions de pessetes, i repartir les accions en la mateixa proporció entre els fundadors.

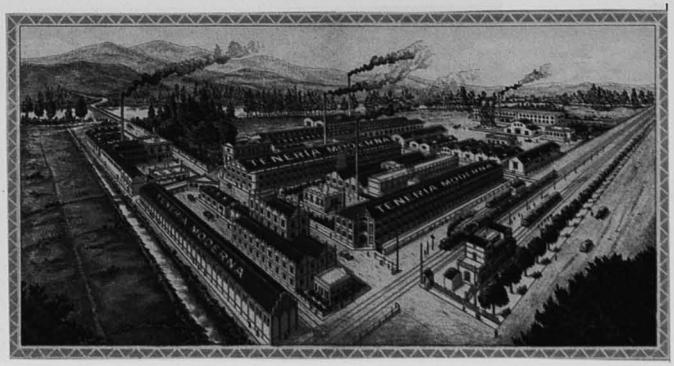

Facsímil d'una imatge de la fàbrica de cuirs Tenería Moderna Franco-Española, S.A., realitzada amb motiu de la visita del rei Alfons XIII, el 22 d'octubre de 1927.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1927]. [s.a.].

Aquesta no era l'última vegada que es va fer ús d'aquest mecanisme durant aquests anys: així, el 14 de gener de 1921 s'augmentava novament el capital 5 milions i el 29 de març de 1922 es decidí modificar els estatuts, alhora que es traslladava la seu social al Passeig de Gràcia de Barcelona i s'emetien 10.000 obligacions hipotecàries per valor de 5 milions de pessetes.

Aquestes mesures, la nova política de comerç exterior del govern i els tractats comercials signats, feren augmentar les exportacions i aconseguiren que els exercicis de 1922 i 1924 es tanquessin amb beneficis propers al milió de pessetes. Això, malgrat que, per la falta de demanda i les noves polítiques aranzelàries dels països importadors, havia caigut la demanda i l'empresa havia respost reduint a la vegada la capacitat productiva de la fàbrica, fins al punt que el 1922 es va decidir reduir la potència elèctrica contractada de 800 a 200 HP.

L'organització patronal

Les organitzacions patronals, de manera paral·lela al moviment obrer, havien iniciat un procés de cohesió organitzativa que arrencava a partir dels anys deu. Tanmateix, la patronal del ram de l'adoberia, que funcionava des de començament de segle, no havia tingut gaire protagonisme en aquest procés de reorganització ni durant els durs enfrontaments socials del principi dels anys vint. Només cal recordar, com ja hem vist, que el 1917 va cedir fàcilment a les reivindicacions sindicals. No fou, doncs, fins al 1926, durant la dictadura del general Primo de Rivera, que començà la reorganització dels industrials del ram.

El primer objectiu que aconseguiren les patronals del sector, l'Asociación Patronal de Curtidores de Igualada i el Sindicato General de la Industria de Curtidos de Barcelona, fou tenir una representació al Consejo de la Economía Nacional, creat per Primo de Rivera, ja que abans no es tenia en compte el sector i ni es feien estadístiques d'aquesta producció. A més, des de Catalunya es va impulsar l'organització de l'Agrupación Nacional de Fabricantes de Curtidos, una entitat de caire estatal que agrupava els gremis d'adobers de València, les Balears, l'Aragó, el País Basc i Santander, a més de les patronals d'Igualada i Barcelona.

Les actuacions de la nova patronal van anar encaminades a frenar les importacions i protegir la producció nacional. Van aconseguir la modificació de l'aranzel. Això suposava tallar les importacions de pells adobades, que venien sobretot dels Estats Units.

Fou precisament com a fruit de les gestions de la nova patronal que es va aconseguir la visita d'Alfons XIII a la Tenería Moderna

Visita del monarca Alfons XIII a la Tenería, el 2-X-1927.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1927]. [s.a.].

Franco-Española. La visita reial a Mollet del Vallès i a l'empresa es va fer el 22 d'octubre de 1927. El monarca va anar a l'Ajuntament i després va visitar primer la fàbrica tèxtil de Can Fàbregas i després la Tenería, on va passar per totes les seccions, parlant amb els obrers, els directius i amb Manuel Mateu, president de l'Asociación Nacional de Fabricantes de Curtidos, que li va explicar la situació del ram de la pell.

V. Uns temps de canvis: de l'estancament dels anys vint al control per part del Banc Urquijo Català (1924-1930)

Des de mitjan anys vint la situació de la Tenería fou d'estancament econòmic, perquè va ser un període difícil per a les exportacions, per l'apreciació de la pesseta i l'augment del proteccionisme als països europeus. I, a més, fou un període de canvi a causa de la introducció de la pell de color en la línia productiva de l'empresa. Tot això va fer que hi hagués dificultats econòmiques que es van sortejar amb l'ajut del Banc Urquijo Català, amb experiència en inversions industrials, que es va comprometre a anar cobrint descoberts, fins que el 1928 exigiren, per continuar donant el seu suport, la sindicació de les accions representatives del descobert i el control de la direcció i l'administració de la Tenería. Els administradors delegats, Lecante i Rouquier, es van veure obligats a plegar-se a aquestes exigències. Així, l'any 1928, quan el Banc Urquijo Català passà a controlar l'empresa, el primer que va fer fou revisar la comptabilitat i passar a pèrdues aquelles partides que a 31 de desembre ho eren de fet. Això tingué com a conseqüència un tancament de l'exercici amb més de 7 milions de pessetes de pèrdues. La següent mesura va ser, al gener de 1929, reorganitzar la base financera amb una reducció de capital de 10 a 4 milions, amb la reserva que es carregarien aquelles diferències sobre els estocs que es derivessin del valor apreciat en practicar el balanç de 1928 a les accions emeses el 1922. Això comportà problemes, com veurem més endavant.

Amb aquesta operació la Tenería quedava en mans dels màxims accionistes del mateix Banc Urquijo. El nou president del consell d'administració passà a ser Damià Mateu i Bisa, important industrial i impulsor de l'empresa Hispano-Suiza; com a vicepresident quedava encara Octave Lecante, que marxaria de nou a París, per encarregar-se de l'agència de vendes de la Tenería. En el nou consell trobem figures tan importants de la burgesia catalana com Lluís A. Sedó, Santiago Trias, Fèlix Escalas, Ignasi Coll, etc., tots ells membres alhora del Consell d'Administració del Banc Urquijo, i tots amb una important diversificació dels seus interessos econòmics entre el món financer, industrial, comercial i agrícola.

Aquells eren moments difícils per a l'economia en general davant la recessió provocada pel crack de l'any 1929, i especialment per al ram de l'adoberia, que es trobava paralitzat. A més, en el cas de la Tenería calia afegir-hi la reorganització que s'estava fent amb la nova direcció i també els efectes de la davallada de la pesseta, que el perjudicava i molt, ja que aleshores feia les compres de la matèria primera a l'estranger. Així, doncs, l'exercici de 1929 es tancava altra vegada amb dèficit, tot i que més reduït: només 47.000 pessetes.

En aquesta nova etapa tindrà un paper destacat Francesc de Paula Pallarès Corberó, l'apoderat que destina el Banc Urquijo al procés de reorganització de l'empresa, que passava a ser el secretari del consell d'administració i aviat l'administrador general de la societat. De fet, des de llavors aquest seria el veritable dirigent empresarial de la Tenería fins que es va jubilar, el 1968.

La crisi continuava durant el 1930 i a més s'hi afegien les tensions polítiques i socials que es manifestaven a la societat catalana i espanyola, les quals augmentaren amb l'arribada de la II República. Un any abans de la proclamació del règim republicà, es va reorganitzar la direcció tècnica i la xarxa d'agents comercials a l'estranger. També es decidí reduir el volum de producció, cosa que provocà conflictes amb els treballadors ja que això representava reduir els dies de feina a 4 dies per setmana, i per tant els seus ingressos. Això coincidí amb la reorganització sindical dels treballadors, una vegada que va caure la dictadura de Primo de Rivera. A Mollet del Vallès, la CNT local es va reorganitzar, amb la creació del Sindicat de Treballadors de Mollet, que comptava amb una forta presència d'obrers de la Tenería a la Junta. Aquest sindicat fou el que va convocar una vaga a la

Tenería, la qual es solucionà al setembre amb la contractació de 38 treballadors més. La situació, tanmateix, no va millorar, i al cap de pocs mesos, al febrer de 1931, només es treballava 4 dies a la setmana, novament, i també aquell mateix mes d'abril s'acomiadaven més de 50 treballadors per falta de feina.

VI. Els anys de la II República (1931-1936)

Els anys de la República van ser anys de crisi econòmica i de conflictes laborals. Durant aquest període hi hagué una caiguda general de les exportacions a l'economia espanyola pel tancament dels mercats internacionals com a conseqüència de la crisi del 1929. La Tenería, que el 1931 exportava el 30 % de la producció, sobretot a Anglaterra, França, Holanda i Bèlgica, el 1935 passà a exportar només un 18 %. Això es produïa en un context en què el mercat nacional estava aturat. Durant tot el període republicà només es tancarà el balanç en positiu l'any 1932, i el 1933 per poc; la resta són anys de pèrdues. Les vendes de l'empresa van caure de 1930 a 1935 un 30 %.

Malgrat tot, el període republicà s'havia iniciat amb un augment de la producció i de contractacions de treballadors. Així, doncs, del novembre de 1931 al febrer de 1932 hi va haver 105 noves contractacions, però al juny de 1932 les vendes baixaren i l'empresa acomiadava 103 treballadors. L'esperó dels beneficis d'aquell any va fer que el 1933 s'instal·lés nova maquinària, una secció de producció de dòngola fina i s'arribés als 11 milions de peus de producció malgrat la recessió del mercat nacional. Tanmateix, el 1934 començava malament: hi va haver problemes amb el mercat intern i amb les exportacions, i aleshores, al març, es va prendre la decisió d'acomiadar 61 treballadors més per falta de feina.

La conflictivitat laboral anava en augment, i al juny del 1934 s'iniciava un nova demanda obrera quan els treballadors sol·licitaren la setmana laboral anglesa, és a dir, 5 dies de feina i deixar de treballar els dissabtes, i un augment de 6 pessetes en el sou setmanal. Es va convocar una vaga que va durar 8 dies, durant la qual hi hagué enfrontaments entre militants de la CNT i dels sindicats grocs, amb el resultat de la mort d'un cenetista. Fins i tot la Generalitat, a petició de l'empresa, va enviar guàrdies d'assalt perquè hi intervinguessin, però foren aturats pel mateix alcalde, que els recordà que l'autoritat era ell, i els féu tornar a les casernes. El conflicte es tancava finalment amb un augment de sou, però sense aconseguir la reducció de la jornada laboral. I al cap de pocs mesos, coincidint amb els fets d'octubre de 1934, es tornà a aturar la fàbrica, i arran d'aquests fets van ser detinguts els dirigents cenetistes locals.

Aquell mateix any també hi va haver un conflicte que afectà la Tenería, relacionat amb temes aranzelaris sobre pells de be entre el govern i adobers. Francesc Pallarès, que representava el ram de la pell a la Junta de la gran patronal catalana, el Foment del Treball Nacional, es va entrevistar amb el ministre d'Agricultura per parlar d'aquest assumpte. El problema, juntament amb les vagues, va fer que la producció caigués un 30 %; la producció de la pell de be, en concret, va baixar prop d'un 50 %, i cap a final d'any les vendes del conjunt havien caigut un 21,7 % en comparació amb l'any anterior.

A final d'any la situació començà a millorar una mica i es contractaren 43 treballadors més. Fou un any, també, de reorganització de la fàbrica, que va posar un encarregat per cada article que es fabricava i va decidir suprimir part dels representants comercials que treballaven per a la Tenería. Seguint aquesta nova línia, el 1935 s'iniciava un pla d'estalvi, es prescindia del magatzem de Barcelona, es posava en venda l'oficina del passeig de Gràcia, després de traslladar la seu oficial al carrer de Jovellanos de la mateixa ciutat de Barcelona, i els serveis administratius a Mollet del Vallès. Això va provocar un conflicte circumscrit als treballadors d'oficines, que no tingué gaires repercussions.

Al desembre de 1935 es paralitzava la fàbrica per poder reduir els estocs, i així a final d'any hi va haver una producció i unes vendes semblants a les de l'any 1934, sense que hagués estat un any tan conflictiu. És l'any de la mort del president Damià Mateu i de l'elecció de Josep Maria Domínguez Miralles com a nou president. També, per diferents motius, sortiren del consell d'administració Fèlix Escalas, Sedó, Coll i Trias. A més, Octave Lecante presentà la seva dimissió

Reproducció de la resolució feta per l'alcaldia de Mollet del Vallès, en relació amb la seva intervenció en un conflicte laboral a l'empresa, el 28-V-1936.

AHCONC, Fons TMFESAL.

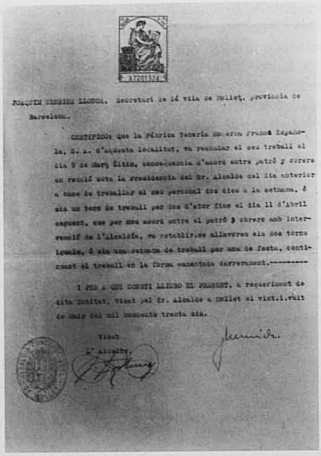

JOAQUIN RIERIRA LLADOS, Secretari de la Vila de Mollet, provincia de Barcelona.

CERTIFICO: que la fábrica Tenería Española, S.A. d'aquesta localitat, va reanudar el seu treball el dia 9 de març últim, reconeixent-se d'acord entre patró y obrers en reunió feta la presidencia del Sr. alcalde del dia anterior a base de treballar el seu personal dos dies a la setmana, é els un term de treball per dos d'abril fins el dia 11 d'abril segueut, que per mes acord entre el patró y obrers amb intervenció de l'alcalde, se restabliran alternes els dos terms iguals, é sia una setmana de treball per una de festa, continuant el treball en la forma esmentada darrerament.--------

I PER A QUE CONSTI ALTERO EL PRESENT, a requeriment de dita Entitat, Vista pel Sr. Alcalde a Mollet el vint.i.vuit de maig del mil novecents trenta sis.

Vistó

L'Alcalde,

perquè trobava que no havia estat ben tractat per part del consell, el qual considerava que Lecante estava més dedicat als seus interessos que a la representació de la Tenería. Així, el fundador abandonava l'empresa, i prop de deu any més tard, el 1944, moriria, a França.

La situació de canvis i inestabilitat a l'empresa, en un context de forta tensió política i social, afectà l'empresa, que s'anava sumint en una crisi des del principi de la dècada. La intermitència dels conflictes laborals també marcaren aquests anys, i al febrer de 1936 hi tornà a haver una altra protesta obrera davant la nova aplicació d'una reducció d'horaris de feina, com a mesura per regular la producció. No obstant això, el conflicte es reconduí amb la intervenció de l'alcalde de Mollet, que va aconseguir un acord pel qual es treballaria un dia de cada tres.

VII. La Guerra Civil: la Tenería en una economia de guerra. La col·lectivització (1936-1939)

El fracassat cop d'estat militar del 18 de juliol obrí el procés de la "guerra-revolució" a Espanya. A Catalunya els militars rebels foren derrotats pels partits i sindicats republicans. Tanmateix, la Generalitat republicana va quedar desbordada pels esdeveniments, i durant les primeres setmanes es va produir la fragmentació de poders i la convivència d'una pluralitat de direccions polítiques. El començament de la guerra representava l'inici d'un procés revolucionari, no sense enfrontaments i tensions entre les organitzacions que conformaven el bàndol republicà.

La majoria dels directius, tècnics i consellers de la Tenería fugiren al cap de poques setmanes d'haver-se iniciat el conflicte. Pallarès, per exemple, va marxar al nord d'Àfrica, d'allà va passar a París i després a Sant Sebastià, on s'instal·là un nodrit grup de destacats "prohoms" de la burgesia catalana, per adherir-se al bàndol franquista.

Durant aquests primers mesos de la guerra, van matar dos directius i dos encarregats de la Tenería. Els directius van morir fora de Mollet del Vallès i, en qualsevol cas, no se sap si fou per causes relacionades amb la situació de l'empresa. Així, Baltasar Guichard Albert, que era apoderat i conseller, morí el 16-2-1937 a Montcada, i Manuel Desvalls Trias morí durant el mateix febrer de 1937 a Barcelona. La repressió a la Tenería es va centrar en dos encarregats: Manuel Vilà Mitjans, que era contramestre de tallers, mort el 22-10-1936, i Josep Puntí Puig, mort el 4-8-1936, que era segon encarregat de ribera i que políticament s'havia destacat a Mollet per la seva militància carlista. Tot això, evidentment, tingué efectes sobre l'organització de l'empresa; la marxa i la repressió dels directius i tècnics i la mobilització dels aptes per al front provocaren una certa desorganització a la qual feren front els treballadors, encarregats llavors de dirigir l'empresa.

Els primers dies de la guerra l'activitat de la Tenería estava paralitzada. Entre les mesures inicials que prengueren els treballadors, sota la direcció sindical de la CNT, destacà la constitució d'un Comitè de Control Obrer. Aquest Comitè va decidir reduir la jornada a 6 hores i va apujar el sou a 80 pessetes, a tothom per igual. Amb tot, les relacions laborals i sindicals no van ser gens fàcils durant aquest període. Un exemple d'això fou la intervenció de l'alcalde de la localitat, a l'abril de 1937, a favor d'uns obrers acomiadats pel comitè de fàbrica, la qual cosa provocà un fort incident al ple municipal amb un regidor de la CNT. En l'àmbit sindical sovint es van anar suscitant

problemes entre la majoritària CNT i la minsa representació de la UGT, totes dues amb presència al comitè de fàbrica.

Als problemes d'organització i d'enfrontament sindical s'hi va afegir la falta de matèries primeres per al funcionament de la fàbrica, perquè la majoria provenien de la zona controlada pels franquistes. Això provocà aviat una reducció de la producció, que no permetia atendre la creixent demanda de les milícies i el govern de la Generalitat. Totes aquestes dificultats van fer que el balanç de 1936 es tanqués amb 2.737.830 pessetes de pèrdues, però cal tenir en compte que el 62,3 % d'aquestes pèrdues s'havien generat durant el primer trimestre del 1936, abans que comencés la guerra.

Dins de la política que afectava el sector de l'adoberia, al mes d'octubre de 1936 la Conselleria d'Economia de la Generalitat ja s'havia interessat per la fàbrica de la Tenería i havia demanat un informe al Comitè de Control per conèixer-ne la situació financera. En la memòria del Comitè de Control Obrer de la TMFE, elevada al conseller d'Economia el 8 d'octubre, es defensava la continuació de la feina dels treballadors, explicant que l'empresa "es troba davant la dificultat d'aguantar el feixuc pes de tota mena de càrregues, i especialment les financeres". I és que, a banda del problema de proveïment de matèries primeres, el que preocupava la Generalitat i el Comitè era el deute de 19 milions que l'empresa tenia amb el Banc Urquijo Català i el Banc d'Espanya i que, com reconeix el mateix Comitè en el seu informe, feia que "a primera vista pogués conceptuar-se com empresa antieconòmica". Aquest deute s'havia generat per la negligència dels anteriors gestors, que des del 1929 tenien un deute amb el Banc Urquijo Català de més de 7 milions. Aleshores, en lloc d'augmentar el capital, per tal d'amortitzar-lo van anar engrandint el forat del deute fins que van haver de recórrer a la intervenció del Banc d'Espanya. Per sortir d'aquesta situació proposaren un projecte a la Conselleria per a la continuació del treball de la Tenería Moderna. En aquest projecte, que demostrava la col·laboració d'alguns tècnics amb els treballadors, s'explicaven les possibilitats de futur, tenint en compte que la Tenería era una empresa que havia facturat una mitjana d'11 milions de pessetes en els últims 6 anys i que tenia unes instal·lacions amb maquinària adequada per produir per valor de 900.000 o un milió de pessetes al mes. En aquest pla es proposava renegociar el deute amb el Banc d'Espanya i dedicar els estocs acumulats, que equivalien a 15 o 16 mesos de vendes, a reduir aquest deute. Segons l'informe del Comitè de Control Obrer, si s'aconseguia eliminar aquest deute històric, la Tenería era viable. A més oferiren fins i tot els terrenys i la mà d'obra de l'empresa i de la localitat, especialitzada sobretot en adob mineral, per si en un futur es volia concentrar en una sola ciutat la fabricació de pell per a calçat.

La preocupació pel tema de les pells, un producte necessari per als exèrcits, va fer que hi intervingués la Conselleria d'Economia de la Generalitat que l'octubre de 1936 creava la Comissaria de la Pell. Aquest organisme va prendre inicialment la mesura d'intervenir totes les existències de pell i cuirs en brut i adobats de Catalunya, per tal de proveir les indústries de matèries primeres. A continuació, al gener del 1937, es va reforçar la intervenció del govern autònom en el ram de la pell, i es va fer obligatori que les empreses del sector presentessin una relació jurada de la seva producció cada final de mes. Es va prohibir la comercialització de pells llanades o de

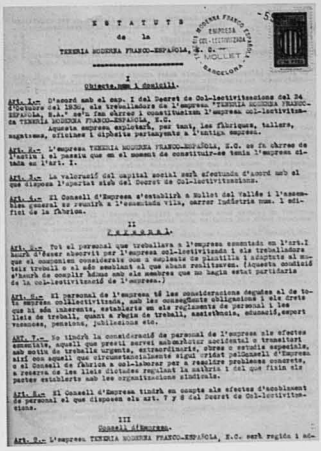

E S T A T U T S

de la

TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA, S. C.

I

Objecte, nom i domicili.

Art. 1er D'acord amb el cap. I del Decret de Col·lectivitzacions del 24 d'Octubre del 1936, els treballadors de l'empresa "TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA, S.A." se'n fan càrrec i constitueixen l'empresa col·lectivitzada TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA, S.C.

Aquesta empresa explotarà, per tant, les fàbriques, tallers, magatzems, oficines i dipòsits pertanyents a l'antiga empresa.

Art. 2er L'empresa TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA, S.C. es fa càrrec de l'actiu i el passiu que en el moment de constituïr-se tenia l'empresa citada en l'Art. I.

Art. 3er La valoració del capital social serà efectuada d'acord amb el que disposa l'apartat sisè del Decret de Col·lectivitzacions.

Art. 4er El Consell d'Empresa s'establirà a Nulet del Valès i l'assemblea general se reunirà a l'esmentada vila, carrer Industria num. 1 edifici de la fàbrica.

II

P E R S O N A L.

Art. 5er Tot el personal que treballava a l'empresa esmentada en l'art. I haurà d'fer adscrit per l'empresa col·lectivitzada i els treballadors que si escaiem considerarà com a empleats de plantilla i adaptats al mínim treball o al què semblant al que abans realitzaven. (aquesta condició d'haurà de complir només amb els membres que no hagin estat partidaris de la col·lectivització de l'empresa.)

Art. 6er El personal de l'empresa té les consideracions degudes al de tota empresa col·lectivitzada, amb les consegüents obligacions i els drets que li són inherents, establerts en els reglaments de personal i les lleis de treball, quant a règim de treball, assistència, salubritat, export vacances, pensions, jubilacions etc.

Art. 7er No tindrà la consideració de personal de l'empresa els efectes esmentats, aquell que presti serveis esporàdics accidental o transitori amb motiu de treballs urgents, extraordinaris, obres o estudis especials, així com aquell que circunstancialmente sigui cridat pel Consell d'Empresa o el Consell de fàbrica a col·laborar per a resoldre problemes concrets, a reserva de les lleis dictades regulant la matèria i del que fixin els pactes establerts amb les organitzacions sindicals.

Art. 8er El Consell d'Empresa tindrà en compte als efectes d'establiment de personal el que disposen els art. 7 y 8 del Decret de Col·lectivitzacions.

III

Consell d'Empresa.

Art. 9er.- L'empresa TENERIA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA, S.C. serà regida i ad-

Reproducció del primer full dels estatuts de l'empresa col·lectivitzada Tenería Moderna Franco-Española, el 13-VIII-1937.

AHCONC, Fons TMFESAL.

cabra sense l'autorització de la Generalitat. També es va intervenir la fusta, ja que les escorces dels arbres s'utilitzaven com a adob tànnic. La Comissaria de la Pell funcionaria fins al febrer de 1937, moment que les seves funcions van passar al Departament de Productes Químics, que depenia de la mateixa Conselleria d'Economia.

A final d'octubre de 1936 la Generalitat també havia decretat les col·lectivitzacions de les empreses de més de 100 treballadors, la qual cosa afectava la Tenería.

La col·lectivització de l'empresa es va posar ràpidament en marxa. El 20 de novembre els treballadors proposaven com a director Antoni Fuster Barta. Aquest nomenament fou aprovat per la Generalitat al març del 1937, malgrat, sembla ser, que més tard Fuster va ser substituït com a director. Els treballadors també aprovaren els nous estatuts, que no van ser ratificats per la Generalitat fins al 13 d'agost de 1937. El decret de col·lectivitzacions obligava les empreses afectades a fer-se càrrec de l'actiu i del passiu, cosa que, com hem vist, representava una greu càrrega en el cas de la Tenería. Així, doncs, una de les primeres tasques de la direcció fou la de sanejar a fons la comptabilitat de l'empresa, ja que, a més del deute, s'havien estat arrossegant partides mortes feia temps, com els 4 milions pendents de liquidació carregats sobre les accions emeses el 1922, segons el pla del 1929, i que en més d'un 90 % estaven en mans d'estrangers. A més, la TMFE tenia partides per valor de més de 300.000 pessetes classificades com de cobrament dubtós i, per la situació revolucionària, no cobrava els lloguers de les finques que tenia a Barcelona i a Mollet del Vallès.

Al març de 1937 es presentava un nou problema per al funcionament de l'empresa: els agents comercials de la Tenería a l'estranger suspenien relacions amb l'empresa. Es negaven tant a pagar les factures que ja havien cobrat als clients importadors dels seus productes, com a retornar els estocs que tenien en consignació. Aquests agents es justificaven afirmant que l'empresa estava en una situació il·legal; com deia l'agent belga, ho feien "pour eviter les lourdes responsabilités que nous pourrions encourir en agissant autrament". Tot i que des de la Tenería s'insistí en la legalitat de la seva col·lectivització, aquests agents no van modificar la seva postura. La realitat era que, tal com comunicava el director de la Tenería al responsable a Barcelona del Banc d'Espanya, semblava que "hi ha alguna persona interessada a entrebancar les nostres operacions comercials a l'estranger". Aquestes suposicions eren certes tal com es reconeixia en les memòries del Consell d'Administració de després de la guerra, ja que tant Pallarès com altres directius que havien fugit van fer gestions perquè aquests agents comercials, que ells havien nomenat, no enviessin unes partides que sumaven més de 3.700.000 pessetes i que no serien recuperades, com veurem, fins al final de la Segona Guerra Mundial.

Aquesta situació tancava pràcticament els mercats exteriors per a la Tenería, ja que no es podien arriscar a enviar més partides a aquests agents, pèr por de no cobrar-les, i perquè no tenien cap altra xarxa comercial a què recórrer. El director de la fàbrica reconeixia llavors que "aquest estancament ens ha col·locat en una situació vertaderament angoixosa i desesperada, ja que ens ha privat de poder adquirir primeres matèries sense les quals hem de tenir quasi paralitzada la nostra fabricació". La dificultat de la situació passava a convertir-se en un cercle viciós: el subministrament d'aquestes matèries, que s'havien d'adquirir al mercat internacional, solament el proporcionarien els diners de les exportacions que es cobraven en divises. Però no es tenia capacitat de produir per realitzar les exportacions. A aquest enorme entrebanc calia afegir-hi també la manca de productes químics per realitzar el procés d'adob.

Davant d'aquest tipus de situacions el govern de la Generalitat va decidir, al gener de 1938, intervenir tota la indústria del cuir d'Igualada, per eliminar la desorganització existent, però va anar més enllà i a l'agost del mateix any intervingué totalment i directament tots els grups, col·lectivitats, cooperatives i empreses privades dedicades a la indústria del cuir i el calçat de pell. Sembla ser que la Tenería, per la seva grandària, no estava afectada per aquest decret i no va ser intervinguda.

A partir de l'abril de 1938, en les dates en les quals les centrals elèctriques del Pirineu

Acte d'exaltació del règim franquista, on es ret homenatge als directius i tècnics de l'empresa morts a la rereguarda durant la Guerra Civil, amb la intervenció de l'apoderat general Francesc Pallarès Corberó, el 1939.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.a.].

caigueren en mans de les tropes franquistes, es produïren problemes de subministrament elèctric. De fet, en els últims mesos de la guerra la Tenería tenia pràcticament paralitzada la producció, ja que tots els problemes de què hem parlat no van fer més que agreujar-se.

VIII. Franquisme i paternalisme industrial: el cas de la Tenería Moderna Franco-Española (1939-1965)

La victòria del bàndol "nacional", liderat pels militars sublevats i amb el suport de les classes propietàries, no suposava un retorn a la situació d'abans del 18 de juliol de 1936, ans al contrari: l'autoanomenat "Nuevo Estado" es presentava amb la voluntat d'un projecte profundament reaccionari que es definia fonamentalment com a antirepublicà i antiliberal. Cal situar el franquisme en el context del sorgiment de règims contrarevolucionaris nascuts a Europa durant el període d'entreguerres, que tenien com a models de referència tant el règim feixista italià com el nazisme alemany.

La instauració del franquisme constituí per als treballadors i les classes populars una doble derrota: social i política. I en el cas de Catalunya també fou una derrota cultural, en tant que la seva identitat com a poble fou perseguida i durament reprimida per part de les noves autoritats. A més, el conflicte civil travessà la societat catalana, que va quedar dividida entre vencedors i vençuts. El nou règim tingué el suport dels anomenats "empresaris de la victòria", als quals foren retornades les propietats. Alguns d'ells, a partir d'aleshores, prengueren part activa en la política de les institucions creades pel franquisme.

Detall del mateix acte d'homenatge als "caídos" de la Tenería, el 1939.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.a.].

Saludo a Franco ¡¡Arriba España!!

Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.
MOLLET

Garantía personal para prisioneros y presentados

DECLARACION JURADA

Que SOLEMNEMENTE prestan los GARANTIZANTES, que luego se describen, Referentes al GARANTIDO D.
de 38 años, nacionalidad Española natural de Cal romeral provincia de Barcelona hijo de Hermenegildo y de Teresa
casado viudo profesión cuidador
domiciliado en Mollet calle Conde Vogel
piso — y que se encuentra actualmente en Mollet

ANTECEDENTES DEL GARANTIDO ANTERIOR AL MOVIMIENTO NACIONAL

Empresas en que prestó sus servicios: Tenería Moderna Española Mollet
Nombre y domicilio
Filiación política U.G.T. Cargos que ocupó ninguno
Filiación Sindical U.G.T. Cargos que ocupó ninguno
Ideas Religiosas radical Conducta buena
Antecedentes Familiares buenos
Antecedentes Comerciales Posición Económica nula
Actuación Político-Social nula
En 18 de Julio de 1936 ¿Tenía antecedentes penales? no En 18 de Julio de 1936 ¿existía en algún Juzgado o Tribunal, algún proceso o Causa Criminal, en la que fuera acusado? no

DURANTE EL MOVIMIENTO NACIONAL

Empresas en que ha prestado sus servicios: Tenería Moderna Española Mollet
Nombre y domicilio
Filiación Política —— Cargos que ocupó ——
Filiación Sindical U.G.T. Cargos que ocupó ninguno
Ideas Religiosas radical Conducta buena
Antecedentes Familiares buenos
Antecedentes Comerciales —— Posición Económica nula
Actuación Político-Social nula
¿Realizó algún acto en contra del Movimiento Nacional? no
¿Formó parte de las Milicias Rojas? no ¿Abandonó su domicilio o residencia a la llegada de Nuestro Glorioso Ejército? no
Fecha que fué Movilizado 1 de Mayo de 1938 Voluntario o forzoso. forzoso
Graduación en el Ejército Rojo —— ninguna
Actuación durante el Movimiento Nacional y Observaciones:

Declaració jurada que havien de presentar els treballadors per les depuracions laborals de després de la guerra.

VIII.1. La Tenería sota la política intervencionista del règim (1939-1959)

La política econòmica del nou règim es caracteritzà per l'intervencionisme en l'organització de l'economia, com un dels mecanismes per al seu funcionament autàrquic, perquè es partia d'una concepció del procés econòmic que havia de permetre al país d'ésser autosuficient. Aquests plantejaments i la seva aplicació tingueren uns resultats força negatius. A les dificultats pròpies de la postguerra s'hi afegiren les de subministrament de matèries primeres degudes al tancament exterior, que desaprofitava una conjuntura favorable per al creixement econòmic, com ho havia estat la Primera Guerra Mundial.

La política d'intervencionisme estatal afavorí les formes de corrupció: l'establiment de contingents (els *cupos*) per al subministrament va afavorir l'existència d'un mercat paral·lel, el mercat negre, d'extraordinàries dimensions, fora del control estatal, però sovint amb clares connivències amb l'Administració pública. Les avaluacions que s'han fet dels efectes d'aquesta política econòmica han mostrat com l'orientació que prengué i la seva aplicació portà a un retrocés econòmic no justificat pels efectes provocats per la guerra, que la propaganda oficial sovint s'encarregava de sobredimensionar. Com a referència solament cal pensar que les xifres de preguerra quant a producció, consum i salaris no es recuperaren fins ben entrada la dècada dels anys cinquanta.

A la memòria elaborada per la direcció de la Tenería el 1939 es descriu que *"al terminar la guerra se encontró con un stock extraordinariamente disminuido en artículos acabados, aunque pudo contar con materia prima para emprender nuevamente su fabricación. De hecho, esta mayor existencia de piel en bruto, y la revalorización que en la post-guerra representaba el poder disponer de toda su instalación y maquinaria intactas y en buen estado de conservación, permiten afirmar que fue en definitiva una de las empresas que resultaron menos perjudicadas"*. Les pèrdues del 1936 al 1939 es valoraven en 1,7 milions de pessetes i es destacava també que la fàbrica no havia patit destruccions ni rapinyes.

La Tenería havia tancat el 28 de gener de 1939, data de l'entrada de les tropes franquistes a Mollet del Vallès, i no es tornaria a obrir fins dos mesos després. Aquests dos mesos es van aprofitar per fer *"acopio de productos químicos, formalización de inventarios, reparación y limpieza de maquinaria, depuración del personal, encuadramiento de mandos, etc."* Els treballadors que s'havien destacat políticament i sindicalment durant el període revolucionari van patir la depuració laboral i no van ser readmesos. Juntament amb

altres treballadors foren empresonats, acusats de formar part d'organitzacions republicanes o perquè estaven afectats pels processos de responsabilitats polítiques que s'iniciaren al final del 1938 a Catalunya. Aquest fou el cas d'un dirigent cenetista de l'empresa, Josep Mainon Camps, que fou jutjat i afusellat per les noves autoritats.

L'empresa es posava de nou en funcionament a final de març del 1939. Al mes de juny es reorganitzava el Consell d'Administració sota la presidència de Josep Maria Domínguez Miralles, que ocuparia el càrrec fins al 1945. La producció va ser ràpidament absorbida pel mercat nacional, malgrat la millor posició de les empreses que havien quedat al costat franquista. El problema més greu en aquells moments era la falta de productes químics i de pell de vacum, l'escassetat de la qual, tal com mostra la taula sobre producció, obligà la Tenería a orientar-se durant tota la dècada dels anys quaranta a l'adob de pells de cabrum.

A més de les dificultats pròpies de la postguerra, l'inici de la Segona Guerra Mundial també aguditzà els problemes que l'empresa tenia per exportar als seus mercats consolidats abans del 1936, com eren els de França, Bèlgica i Holanda. Així, no es pogueren cobrar les liquidacions pendents d'abans del 1936 de compradors d'aquests països que, com s'ha vist abans, la Col·lectivitat no havia pogut fer efectius pels entrebancs i les maniobres fetes pels directius de la Tenería que havien fugit a la zona franquista durant la guerra.

Pel que fa al subministrament de matèries primeres, juntament amb el mercat català, que era fonamental, també es van poder recuperar els mercats tradicionals de compra de pells situats al nord d'Espanya. A més, durant la dècada dels anys quaranta es comptà, de manera excepcional, amb partides de pells de vacum de l'Argentina de Perón, mitjançant l'autorització del Ministeri de Comerç i la distribució del Sindicat Vertical. Però la política autàrquica feia aleshores que malgrat que els preus dels productes de la TMFE estaven taxats, els preus de les pells eren de lliure mercat.

A l'abril del 1939 la Tenería havia sol·licitat baixar dels 790 contractats abans de la guerra a 500 HP, com a conseqüència de la falta de matèries primeres necessàries per als seus processos productius. La memòria de l'empresa de 1940 recull tots aquests problemes: la penúria de matèries primeres, que a més havien augmentat molt de preu, les dificultats amb els transports, la falta de productes químics, que eren importats majoritàriament de l'estranger, i unes tarifes de venda que dataven de 1938, quan alguns dels productes utilitzats per la Tenería havien augmentat de preu un 400 %. Tot això feia que hi hagués una irregularitat en els ritmes de producció, que molt sovint es veia aturada. Els problemes continuarien durant tota la dècada dels anys quaranta i part dels cinquanta. De fet, l'empresa no superaria el nivell de producció de l'any 1933, últim que podem considerar normal, fins al 1959.

Amb tot, la Tenería havia aconseguit, el 1941, negociar amb les autoritats econòmiques unes tarifes especials més favorables que les aplicades a la resta d'empreses del sector. Això segurament era gràcies a les bones relacions dels accionistes de l'empresa amb el poder franquista, del qual, d'altra banda, formaven part, i també

Obsequi que la "Delegación sindical del curtido de Cataluña" lliurà al president del Comité Sindical del Curtido de España, Julio Suárez Sánchez, commemorant la seva visita, el 7-X-1939.

AHCONC, Fons TMFESAL.

Visita d'oficials de l'exèrcit a la fàbrica, possiblement durant els anys quaranta, fotografiats amb els directius als jardins del recinte interior.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1944]. [s.a.].

a la posició de lideratge de l'empresa en el sector. Aquestes noves tarifes, tanmateix, no foren suficients per a l'impuls de l'empresa, ja que no estaven en consonància amb l'augment continuat del preu de les pells, que llavors estava, com ja s'ha dit abans, sense regular.

En tot cas, una petició de l'increment a 900 HP, que superava la que es tenia abans de la guerra, fa pensar que la producció de l'empresa havia d'augmentar durant el 1942. Un augment, però, que no es va traduir de fet en més beneficis que l'any anterior, tal com es mostra a la taula de beneficis i pèrdues de la Tenería. A més, coincidí amb l'inici d'una campanya de producció de calçat barat, a instàncies del Sindicato Nacional de la Piel, en la qual l'empresa es veié obligada a participar venent els seus productes pràcticament a preu de cost.

Finalment, però, s'establia, un any més tard, a l'agost del 1943, una nova regulació oficial de les tarifes dels productes que beneficiava el conjunt del sector de l'adoberia. Aquesta regulació va anar acompanyada també d'un notable increment de la demanda dels productes adobats. I així, el 1944 serà el primer any des de la fi de la guerra que es repartiren dividends entre els accionistes de la Tenería.

Un nou problema va trencar en qualsevol cas aquest ritme inicial de recuperació de l'empresa: les tallades d'electricitat, que fins i tot van fer que s'hagués de paralitzar la fàbrica tota la segona quinzena de desembre del 1944. Aquestes restriccions, que van afectar sobretot Catalunya i que s'allargarien fins al 1954, eren una altra conseqüència del règim autàrquic, de l'intervencionisme extrem i de la baixa capacitat productiva, la qual cosa va provocar una insuficiència sostinguda de l'oferta d'energia davant l'augment de la demanda. Per fer front a les freqüents tallades de subministrament elèctric, la Tenería va haver de recórrer a la utilització auxiliar del vapor com a generador d'electricitat, la qual cosa feia augmentar el preu del quilowatt i reduïa la productivitat.

La fi de la Segona Guerra Mundial i la venda a nous accionistes (1945-1954)

A l'octubre de 1945 es procedia a un augment de capital que es traduí en un canvi de propietat de la Tenería. El paquet d'accions majoritari el va adquirir un grup d'importants personalitats del ram de la pell, encapçalada per l'empresari de Santander Pedro Mendicouague, propietari d'una fàbrica de pells a la ciutat de Santander. A més, figuraven en aquest grup José Villalobos Casado, propietari d'una empresa de comerç de la pell de Gijón, i el grup de Madrid compost per Rodríguez, Gancedo i Alonso, que eren magatzemistes de cuirs acabats i a més tenien una xarxa de botigues de calçat. També figurava entre els accionistes majoritaris José García Rubio, propietari d'un magatzem de pells de venda a l'engròs de Barcelona. Molts d'ells havien estat clients des de feia temps de la Tenería. Aquests accionistes mantingueren el paquet majoritari fins al 1989, i en aquest temps es succeïren a la presidència del Consell d'Administració Pedro Mendicouague (1945-1953), José Villalobos (1953-1964) i Pedro Mendicouague fill (1964-1989).

La nova direcció constituïda el 1945 suposà una renovació parcial del quadre directiu i l'inici de la modernització tecnològica de l'empresa. Francesc Pallarès passava de conseller a director gerent, i era nomenat director tècnic Julio Carreras Arrondo. Dins de la renovació tecnològica

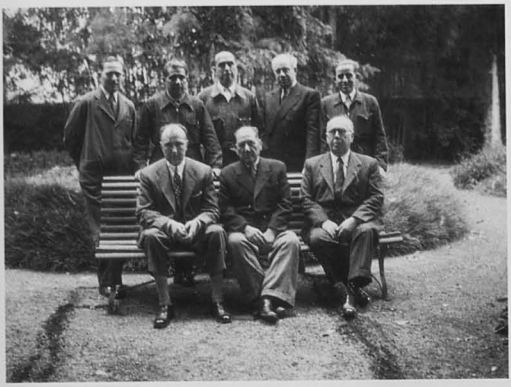

Fotografia de grup de directius i tècnics de l'empresa.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1944]. [s.a.].

que va iniciar-se, una de les primeres adquisicions que es feren fou el grup electrogen nou, que va costar més d'un milió de pessetes, necessari per fer front a les restriccions en el subministrament elèctric que aturaven sovint la producció. A més, es va revisar i modernitzar tota la maquinària i s'ampliaren les instal·lacions. El 1946 es van construir nous menjadors i vestidors per al personal. També es contractaren nous tècnics, s'inauguraren noves oficines administratives i es traslladà la seu de Barcelona, que va passar del carrer de Jovellanos al carrer del Pintor Fortuny. Són alhora els anys dels primers contactes amb l'exterior. Amb la fi de la guerra mundial es reiniciaren les exportacions i les relacions amb l'estranger; així, es van recuperar els saldos pendents des del juliol del 1936 amb Bèlgica i Holanda, i el 1946 es va arribar a exportar el 8 % de la producció.

El Govern decretà al gener de 1947 la llibertat de contractació de cuirs bovins i

Fira de Mostres de Barcelona. Visita del ministre d'indústria, Demetrio Carceller, a l'expositor de la Tenería, el1945.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1945 [s.a.].

equins, adobs, pells adobades i manufactures, llibertat que ja existia per a les pells d'ovi, cabrum, porc i rèptil. Malgrat aquestes mesures liberalitzadores, les importacions encara s'havien de realitzar mitjançant el Sindicat Vertical de la Pell.

La part comercial de la Tenería es va començar a reorganitzar paral·lelament a l'augment de les vendes, i al setembre de 1947 els mateixos accionistes de la TMFE crearen una empresa paral·lela, que fou anomenada Comercial Industrial de Pieles S.A., coneguda com a CIPSA, encarregada de comercialitzar part de la seva producció, domiciliada a Ciutadella, on des de feia temps l'empresa tenia un magatzem. També es creà la Sociedad Anónima Marroquina de Pieles, amb seu a Tetuan, amb la idea d'aconseguir matèria primera, tot i que aquesta societat seria liquidada el 1965 després d'anys de poc funcionament des de la fi del protectorat espanyol.

Aquell mateix any també s'acabaven les obres iniciades el 1945, i que havien representat la construcció de noves naus de treball i el traslat d'algunes seccions com la de ribera. Per fer front a aquestes inversions s'havien venut les finques que la TMFE tenia al passeig de Gràcia i a la Via Laietana de Barcelona i a més s'havia fet un nou augment de capital. Tots aquests avanços tingueren, no obstant això, una frenada el 1948, quan la baixada de la demanda produí una greu crisi en el sector. Això estava motivat en part pels efectes de la sequera i també per la tornada de les restriccions del subministrament elèctric. Llavors va ser necessari fer nous pous i una nova bassa. Tot plegat va fer que l'empresa demanés al maig una reducció legal del treball, concedida a l'agost, i que la producció a final d'any caigués un 36 % i els beneficis un 83 % respecte de l'any anterior. En paral·lel també començaren a trobar-se amb dificultats per a les exportacions, perquè després de la guerra els països europeus compradors estaven en un procés de reconstrucció de les seves economies.

En iniciar-se la dècada dels anys cinquanta les restriccions elèctriques es mantingueren; així, el 1951 se'n produïren

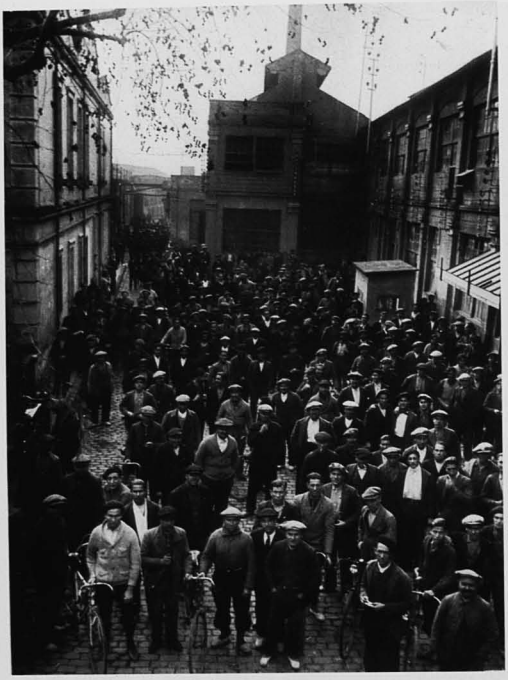

Sortida de fàbrica dels treballadors de la Tenería, una imatge que les noves formes d'organització del treball avui han transformat.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. Reporter gràfic J. M. Sagarra.

entre l'1 de gener al 23 d'abril i del 6 de setembre al 31 de desembre. Uns anys més tard les restriccions només afectaven el començament de l'any. La demanda, però, no augmentava i s'havia de treballar a temporades. A aquests problemes s'hi ha d'afegir que durant els mesos d'estiu es va paralitzar la producció d'oví, per les intervencions estatals de la llana.

Els anys cinquanta foren, d'altra banda, de modernització contínua de la fàbrica. Per exemple, inicialment, el 1950 s'havien reformat els assecadors per reduir el consum de carbó; el 1954 es substituí l'assecatge clavat per les pinces; el 1957 s'iniciava la construcció d'un frigorífic per a les pells salades; el 1958 s'ampliava la secció de ribera, i el 1959 es construïren les noves calderes. També foren els anys que es començaven a implantar les noves formes d'organització científica del treball (OCT), amb els sistemes de primes a la producció, vinculant salaris i productivitat. La realització, durant els anys cinquanta, de la pel·lícula "Produzca más con el menor esfuerzo" a partir de l'activitat de la Tenería, dirigida per Alberto Carles Blat i amb la participació en el guió del tècnic de l'empresa Joan Aliguer, fou un exemple de la influència dels corrents productivistes i de la progressiva introducció del taylorisme en l'empresa. Aquesta pel·lícula comptà amb el suport de la Comisión Nacional de Productividad Industrial, que depenia del Ministeri de Comerç i Indústria, que va centrar els seus esforços en la difusió de l'OCT i en l'augment de la productivitat en el sector industrial.

Des del punt de vista comercial, el 1957 es posava en marxa una operació anomenada RAT, que va consistir a coordinar esforços entre diverses fàbriques de calçat, entre les quals hi havia la Tenería, i la xarxa de botigues de Madrid i Barcelona del grup Rodríguez, Gancedo i Rubio. Es posava al mercat calçat de qualitat a uns preus assequibles, amb l'objectiu d'aconseguir aturar l'augment de preus en el calçat que s'estava registrant. La condició de propietaris de magatzems de pells acabades d'alguns dels accionistes de l'empresa va fer que, especialment durant els anys seixanta i setanta, entre el 60 i 80 % de la producció de la Tenería fos absorbida per les demandes tant del grup de Madrid com del mateix José García Rubio de Barcelona.

VIII.2. "Empresa Modelo del Régimen". Modernització d'infraestructures i canvis en les relacions laborals (1959-1965)

El 1959 començaren a millorar les exportacions dels productes espanyols pels nous aranzels aprovats amb el Plan de

Vista aèria de la Tenería durant els anys quaranta.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1944]. [s.a.].

Estabilización y Liberalización Económica. A partir d'aquest any els nivells de producció de l'economia espanyola van créixer a causa de l'augment de les exportacions i la fi de la política autàrquica.

La Tenería Moderna el 1960 ocupava 90.000m², dels quals 26.000 estaven edificats. Tenia delegacions a Barcelona i Madrid, dipòsits a Elda, Saragossa, Vigo, Ciutadella i Valverde del Camino. Aleshores era, amb diferència sobre la resta d'empreses del sector, la fàbrica de pell adobada més important d'Espanya. Es trobava altament mecanitzada, amb laboratori i secció experimental per estudiar nous productes i processos de fabricació, a més de control de qualitat. Aquest any es superaven per primera vegada en la seva història els 15 milions de peus de producció.

VIII.2.1. El nou paternalisme empresarial

La Tenería Moderna es va distingir, des de la presidència de Mendicouague, per l'aplicació d'una política paternalista, sovint estimulada per la mateixa legislació del règim, com a instrument de subordinació dels treballadors. Aquesta política estava orientada a assolir la disciplina laboral i per tant la neutralització de qualsevol possibilitat de reivindicació obrera, la fixació de la mà d'obra i la progressiva introducció de les formes d'organització del treball tayloristes, que es generalitzen a partir de la dècada dels anys seixanta, amb l'elaboració d'un discurs productivista.

El paternalisme industrial permetia al patró tenir una mà d'obra segura, fidel i barata. Tractava de convèncer els treballadors que tots eren una gran família, en la qual el pare, l'empresari, vetllava pels seus fills, els obrers, i així s'aconseguia l'harmonia social. Una característica era que les mesures del paternalisme es concedien als treballadors en termes morals i no de drets, i tenien un efecte de sou indirecte. A la Tenería, sobretot a partir de mitjan anys cinquanta, els beneficis cresqueren a bon ritme, cosa que va facilitar l'aplicació d'aquest programa de paternalisme industrial, que es concretà amb la provisió d'uns serveis independents del salari —finançats amb contribució dels treballadors o sense—, com ara serveis sanitaris, d'habitatge, economat, d'esbarjo i cultura. Aquesta política de provisió de serveis constituïa una pràctica empresarial l'objectiu de la qual era reduir la conflictivitat laboral i combatre la influència de l'activisme sindical, reduir la mobilitat de la mà d'obra i també, amb uns treballadors disciplinats i lleials a l'empresa, feia més fàcil aplicar les noves formes d'organització del treball.

Comiat del directiu senyor Fuster, al novembre de 1958.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1958. Foto Reportajes Martínez.

Val per comprar a la Cooperativa de Consum de la Tenería Moderna Franco-Española.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1942].

En un discurs pronunciat pel treballador més antic el 1961 veiem com es van assumir aquestes idees. Deia: "recuerdo a Don Pedro [Mendicouague] recorriendo los pasillos del almacén de pieles acabadas, siempre saludaba a todos, este trato supo crear entre nosotros un ambiente de colaboración que a través de los años ha ido en aumento, hasta llegar a formar un gran núcleo de colaboradores que trabaja bajo una sola voz y bajo una directriz, la del Consejo". Tot això es concretava també en uns rituals clàssics com les festes anuals, l'homenatge als jubilats, gratificacions, etc., característiques que es donaven totes a la Tenería, com veurem.

La Societat Cooperativa Obrera de Consum i de Socors Mutus. La seva transformació en economat laboral (1919-1945).

El 5 de març de 1918 es va crear la Societat Cooperativa Obrera de Consum i de Socors Mutu dels Operaris de TMFE. La cooperativa, tot i que era un servei per als obrers, fou impulsada des de la direcció i s'inscrivia en la política paternalista que la direcció inicià després de la vaga de 1917. La idea de l'empresa era evitar la sindicació dels treballadors en societats obreres i controlar els seus treballadors amb una societat dominada per l'empresa. Aquests objectius es poden veure en les condicions que s'havien de tenir per poder ser membre de la cooperativa, ja que, à més de ser treballador de la Tenería, es demanava no ser membre de cap altra corporació d'obrers del mateix ram. També s'especificava a les normes que es prohibia parlar de religió o de política dins del local de la cooperativa, que es va instal·lar al carrer de Berenguer III, en un edifici construït per la mateixa empresa, que aviat va esdevenir centre d'oci dels treballadors i serà conegut com el Tabarán. La comissió organitzadora estava formada per Joan Gordi, Jaume Pi, Josep Ulied, Jaume Moly i Manuel Vilà.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1918.

La societat tenia dues seccions: la cooperativa i la benèfica. Els fons de la part benèfica provenien dels donatius que volguessin fer l'empresa i del 20 % dels beneficis de la cooperativa. El 1927, sota la presidència de Joan Gordi, hi va haver un canvi dels estatuts i es crearen noves seccions: proveïments, cafè, espectacles i benèfica. Tot anava dirigit per una Junta, assessorada per la direcció de la Tenería.

La cooperativa mantindrà la dependència de l'empresa fins al 1931. Amb els canvis socials que es produïren durant la II República i la sindicació dels treballadors a la CNT, aquests passaren a gestionar directament la Cooperativa. El 1933 signaren un contracte amb la Societat Renaixement per a l'explotació del local.

Acte d'inauguració de l'Economat laboral col·lectiu, 1959.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1959. Foto J. Coma.

L'economia de la societat cooperativa no anava gaire bé i el 1934 es va signar un conveni entre el president de la cooperativa, Jaume Colomer, i la direcció de l'empresa, pel qual aquesta els donava un crèdit de 16.000 pessetes al 6 %, a canvi d'hipotecar el mobiliari. Després dels fets d'octubre de 1934 la Cooperativa tornà a funcionar sota la tutela de l'empresa i s'adherí a la Comarcal de Vic. Aquesta federació, una estructura cooperativa de segon grau, era l'encarregada de proporcionar la major part dels subministraments a la cooperativa de la Tenería. El 1936 la cooperativa tornava a independitzar-se de l'empresa i estava dirigida per sindicalistes, que buscaven allunyar-la de tota tutela administrativa de l'empresa. Al febrer de 1936, atesa la situació crítica per la qual estava passant la societat, es decidí cedir l'administració de la cooperativa a la Federació de Cooperatives de Vic, amb la qual es mantenia un elevat deute pels subministraments que, com s'ha dit, els proporcionava. Ja durant la guerra s'obrí a tot el poble i es convertí en Cooperativa de Consum de Mollet, presidida per Josep Faine. Aprovava els seus estatuts l'11 de gener de 1938 i aleshores comptava amb uns 500 socis.

Aquesta cooperativa durant la guerra civil va demanar, fins i tot, la municipalització de tot el comerç local, a la qual cosa l'Ajuntament es va negar. Durant aquest període també van demanar a la Tenería la cessió del local, però l'empresa s'hi va negar. Amb tot, la Cooperativa va tenir un bon funcionament, com ho demostra que en el balanç de recuperació que es fa després de la guerra s'apunten uns beneficis de 59.000 pessetes.

Amb la fi de la guerra, la Falange, en les seves actuacions de requisa, va ocupar el local per un temps. La Tenería, llavors, demanà, al mateix mes de març de 1939, la legalització de la cooperativa amb els

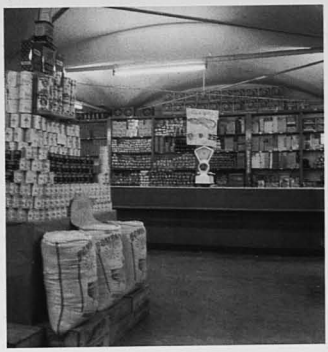

Vista general de l'Economat de la Tenería, el 1956.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1956. [s.a.].

estatuts antics. A l'abril es reunia una comissió gestora, presidida per Jaume Pi, i es reiniciava la vida de la Cooperativa. Durant aquests anys la falta de matèria primera i el racionament dels aliments provocà un cert abandonament per part dels socis i es va anar produint una acumulació de pèrdues. Finalment l'empresa va decidir tancar-la el 1945 i substituir-la per un economat d'empresa, que ja s'havia intentat crear el 1942. En l'acord de dissolució, la direcció de la Tenería es feia càrrec dels passius i actius de la cooperativa, i el 1946 es tancava el balanç final amb unes pèrdues de 80.000 pessetes.

L'economat laboral que es posava en marxa serví a l'empresa per compensar els augments del cost de la vida i els baixos sous. L'empresa fins i tot va substituir la setmanada extra que donava a final de mes per un lot setmanal de productes alimentaris de l'economat. A partir de final dels anys cinquanta es normalitzaren els proveïments i de fet l'economat passà a tenir uns preus semblants als de les botigues del poble, cosa que motivà les crítiques del Jurat d'empresa, que a més, reclamava de participar directament en la gestió de l'economat.

El 1959 s'acordà entre la Tenería, les Sederies Jorge Fàbregas i la Industria Téxtil Ibérica de crear un economat per a aquestes tres empreses de Mollet del Vallès. Aquest economat funcionaria fins als anys setanta, moment en què l'empresa començà a pensar a desfer-se'n, perquè constituïa una despesa més en uns moments de crisi industrial. Així, al desembre de 1978 es liquidava l'economat, i el 1979 es venia el local. Això va provocar una primera reacció de crítiques del Consell de delegats sindicals de la TMFE, un organisme, aquest, que actuà provisionalment entre la dissolució dels jurats d'empresa del Sindicat Vertical i la creació dels comitès d'empresa impulsats durant la transició democràtica. Finalment, però, es va arribar a una acord pel qual l'empresa pagava les quotes dels treballadors a una altra empresa cooperativa de consum. En lloc de crear una nova cooperativa, els treballadors de la Tenería i Sedaunión van arribar a un acord amb La Sabadellenca perquè aquesta cooperativa centenària obrís un local a Mollet del Vallès. La cooperativa arribaria a tenir 3.000 associats de la localitat, però a partir de mitjan anys vuitanta entraria en crisi, i a final d'aquesta dècada seria tancada.

Política estatal i projectes d'habitatge obrer

El 1955 la direcció de la TMFE, d'acord amb la llei del 12 de juliol que obligava les grans empreses a construir habitatges per als seus obrers, havia iniciat un projecte de construcció de pisos a Mollet del Vallès per als seus treballadors. L'any 1956 es van adquirir uns terrenys de 14.606 m^2 per valor de 500.00 pessetes, i l'any següent, 2.660 m^2 més amb un valor de 140.809 pessetes. La idea era construir en aquests terrenys 114 habitatges de renda limitada subvencionada, destinada als seus treballadors. Tres anys més tard, el 1958, una nova llei autoritzava les empreses a substituir l'obligació de construir habitatges per als seus obrers per la concessió als seus empleats de préstecs sobre la renda de treball, amortitzables a més de 10 anys i amb un interès que no podia passar del 3 %, perquè individualment o col·lectivament poguessin tenir accés a un habitatge subvencionat. La Tenería es va acollir a aquesta nova llei "por considerar que si queríamos proceder a la construcción nos absorbería tesorería y tiempo para trámites amén de otros inconvenientes que la experiencia ha puesto de manifiesto en otras empresas". El 1962 el Ministerio de la Vivienda aprova el reglament intern de la TMFE per a la concessió de préstecs. Els préstecs eren de 50.000 pessetes com a màxim i a 10 anys com a mínim. Per concedir-los s'aplicaven uns criteris de necessitat d'habitatge, nombre de fills, antiguitat, etc. Aquests préstecs suposaven, per exemple, 250.000 pessetes el 1966, 450.000 el 1967, o 125.000 el 1968.

El 1964 la direcció de la TMFE va tornar a posar en marxa el projecte de construcció d'habitatges i fins i tot es va iniciar l'expedient a la *Delegación Provincial de la Vivienda;* es va aconseguir la cèdula de qualificació provisional i l'autorització a gestionar un crèdit complementari de 6 milions de pessetes. Però aviat el Consell d'Administració va tornar a desestimar la idea, i com que en els tres mesos de termini no es va presentar la llicència municipal de construcció, els drets van caducar.

A partir de llavors es va estudiar què es podia fer amb els terrenys que s'havien adquirit el 1955, i al gener de 1966 fins i tot es va encarregar un dictamen a un advocat per veure què era més rendible, si la venda o l'aportació dels terrenys a la constitució d'una societat immobiliària. L'advocat va recomanar la venda. Així, l'any 1966 ja es van vendre 577 m² a la Companya Telefònica; més tard, 350 m² als germans Ros Costa-Jussà. Una altra part es va vendre a la mateixa empresa CIPSA, perquè es va considerar que tenia actius sobrants sense aplicar, mentre que a la TMFE suposaven uns actius innecessaris. Noves parts d'aquests terrenys van ser venudes més endavant, i van fer que el projecte de l'habitatge obrer quedés en no-res.

Política social i atenció mèdica

El 1958 són inaugurades les noves instal·lacions mèdiques de l'empresa, que comptaven amb raigs X, metge de l'empresa i practicant de guàrdia. Això representa, en la política de subministrament de serveis de l'empresa, un peça força important. Solament cal recordar que en aquells anys la política de desplegament hospitalari i d'atenció mèdica del règim encara estava a les beceroles, perquè la configuració del sistema de seguretat social i de sanitat pública no rep un impuls important fins ben entrada la dècada dels anys seixanta.

D'altra banda, la Tenería, ja des de 1920 havia comptat amb un servei mèdic, que ara es millorava. Això permetia tenir sempre a punt la mà d'obra. Aquesta política sanitària es reforçarà amb altres mesures, com complementar un 25 % del que corresponia al personal accidentat, si l'assegurança no cobria el total del seu sou base.

Les activitats d'oci impulsades per l'empresa: esport, cultura i escola

Dins de la política paternalista desenvolupada per la direcció de la Tenería, tingueren una especial rellevància les activitats extralaborals que s'impulsaven. Amb aquestes activitats es buscava identificar treballador i empresa i fomentar el treball en equip. Així, la TMFE va estimular la creació, el 1950, del "Club Recreatiu Mollet", al qual va cedir les sales, pagà les reformes i subvencionà les activitats. A més, subvencionà durant molt de temps equips de futbol, de bàsquet i d'altres esports, en els quals competien treballadors de l'empresa. Més endavant participà en la creació del "Centre Cultural de Mollet", inaugurat el 1964. Es tractava d'un centre amb biblioteca, casal d'avis i escola de formació professional, que seria presidit durant els primers anys per Francesc Pallarès. El 1965 es crearia el *Grupo de Empresa* de la Tenería, que tenia com a objectiu *"la confraternización entre todos los productores"*. Es tractava d'un servei afiliat a *Educación y Descanso,* que publicava la *Tenerevista,* una publicació periòdica on es difonien les activitats d'esbarjo dels treballadors que impulsava el *Grupo de Empresa*.

En la política social de la Tenería Moderna Franco-Española també destacà l'interès en la formació dels seus treballadors. Així, va crear dins del Club Recreatiu una *Escuela de Cultura General para productores con instrucción deficiente*. També va impulsar una escola d'aprenents, als quals es donava un sou superior al de la seva categoria, i concedia beques per als fills dels productors que volguessin formar-se a l'Escuela de Tenería d'Igualada. Aquesta preocupació pels aspectes formatius es concretà en les gestions que la direcció de l'empresa va fer el 1968 davant les autoritats i del Bisbat, sol·licitant que es construís una nova escola primària a Mollet del Vallès. Dins d'aquest camp formatiu també destaquen els cursets de promoció i de formació de quadres, als quals eren convidats els treballadors que segons el parer de l'em-

Imatge dels participants en l'excursió a Montserrat organitzada per l'empresa, l'1-V-1958.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1958. Foto J. Coma.

Celebració del "Dia del Curtidor" amb un partit de futbol entre els treballadors de l'empresa, possiblement a final dels anys seixanta.

AHCONC, Fons TMFESAL, [196?]. [s.a.].

presa tenien més capacitats,. Es tractava, doncs, d'assegurar-se una futura mà d'obra més ben preparada tècnicament, amb hàbits de disciplina i un elevat grau de submissió.

Les activitats socials de l'empresa. El seu màxim exponent: el cinquantenari de 1961 i l'Operació Fabiola

Dins d'aquest programa de cooperació entre capital i treball també hi havia una part recreativa, com els àpats col·lectius que s'organitzaven en determinades dates. Aquestes activitats recreatives, que tractaven de fomentar la idea de la Tenería com una gran família, tindran un salt qualitatiu l'1 de maig de 1958, en què amb motiu de la celebració de sant Josep Obrer es va organitzar un viatge per a tot el personal de l'empresa, acompanyats d'un familiar, per visitar l'Escuela de Tenería d'Igualada i a continuació Montserrat. En total es van omplir 34 autobusos. També a partir dels anys 60 es celebrarà el Día del Curtidor aprofitant la celebració del patró del ram. És

Lliurament dels premis d'un festival infantil de dibuix organitzat per l'empresa per als fills dels treballadors, durant el "Dia del curtidor".

AHCONC, Fons TMFESAL, [s.d.]. [s.a.].

Façana principal de la Tenería guarnida amb motiu del seu cinquantè aniversari (1911-1961).

AHCONC, Fons TMFESAL. 1961. [s.a.].

un dia de confraternització del personal, amb dinar col·lectiu, partit de futbol, lliurament de premis i obsequis, etc.

Aquesta política paternalista culminaria amb l'arribada de les celebracions del cinquantenari de l'empresa, el 1961. Amb motiu de les noces d'or de l'empresa es va contractar el vaixell Cabo San Roque per fer el que seria el primer "creuer laboral" d'Espanya, després de descartar fer un viatge col·lectiu a Madrid. Aquest creuer, al qual van ser convidats tots els treballadors i les seves famílies, les autoritats locals, els millors clients, com Reider, dels Estats Units, i els consellers de l'empresa, va traslladar 830 persones a Mallorca entre els dies 12 i 15 de juliol. Segons es confirma a la memòria del Consell d'Administració, aquesta operació, que van anomenar "Fabiola", tenia com a objectiu fer

Sortida del primer "creuer laboral" d'Espanya, un viatge col·lectiu a Mallorca, que es va realitzar amb motiu del cinquantenari, i que formà part de la coneguda com a "operació Fabiola", els dies 12-15 de juliol de 1961.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1961. [s.a.].

Recepció oficial de Franco al president José Villalobos Casado i al director Francesc Pallarès de la Tenería, per haver estat declarada "Empresa modelo", el 18-VII-1961.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1961. Foto Martín Santos Yubero.

content el personal i realitzar una bona campanya publicitària. Pallarès ho explicava així en el seu discurs de benvinguda al vaixell: *"el Consejo, que tiene dadas reiteradas pruebas de su inclinación y probada comprensión del sentir y necesidades de la masa productora, con el deseo de dar una prueba de confraternidad y reconocimiento a la colaboración de todos, ha considerado que era oportunidad magnífica la de la celebración del Cincuentenario"*. De fet, de la notícia se'n va fer ressò la premsa i també les jerarquies sindicals, que van proposar la Tenería per al títol d'*Empresa Modelo del Régimen*, distinció que li seria atorgada el 18 de juliol i que el president Villalobos i el director Pallarès s'encarregarien de recollir de les mans del mateix Franco.

Primer pla de la salutació al "Caudillo" del Sr. Pallarès, amb motiu d'ésser declarada "empresa modelo" pel règim, el 18-VII-1961.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1961. Foto Martín Santos Yubero.

Les festes del cinquantenari culminarien el 22 de desembre, data de constitució de la TMFE davant de notari el 1911, amb una jornada festiva amb missa, sardanes, futbol, teatre, regals i ball al Tabarán, on es va anunciar l'atorgament de la medalla de plata al mèrit en el treball a Francesc Pallarès, que el 1970 encara rebria la d'or.

La política salarial

La victòria franquista del 1939, com hem dit, va suposar una derrota per als treballadors, que a més de patir la repressió política van veure eliminades les millores laborals que havien aconseguit durant la República. A la Tenería els treballadors readmesos el 1939, després de passar el tràmit de la depuració, van veure com els seus sous eren fixats al mateix nivell que els del 1936, sense tenir en compte el procés d'inflació que la guerra havia comportat. Però, com van reconèixer els mateixos directius, aquests sous eren totalment insuficients, ja que no permetien tenir la mà d'obra en les millors condicions físiques, ni crear un mercat de consumidors per als productes manufacturats. Aviat es recorrerà als plusos i a les gratificacions extraordinàries per tractar de millorar el nivell de vida dels treballadors. A la Tenería, el mateix 1939, s'instaurarà una gratificació mensual, equivalent a una setmanada, en concepte de carestia de la vida. Aquesta gratificació es va pagar fins al 1947, quan es va posar en marxa la nova reglamentació del treball.

Així, l'any 1947 es va començar a aplicar el reglament de treball per a la indústria de la pell, aprovat al desembre de 1946, i que suposava un augment de sous i unes millores en les cobertures socials. També cal destacar que suposaven una limitació de la feina de les dones, que a partir de llavors només podien treballar en les seccions i operacions d'aerògrafs, maquinària d'escórrer, repassar, retallar i planxar, o bé en les seccions d'estufes i d'untar amb oli. L'any 1947 s'aprovava també el reglament del Montepío Nacional de Previsión Social de los Trabajadores de la Industria de la Piel, que absorbia les jubilacions anteriors, i es presentava a les autoritats el nou Reglamento de Régimen Interior de la Fábrica, que no fou aprovat fins al febrer de 1948.

La política laboral de la TMFE destacava des dels anys cinquanta per pagar uns sous superiors als de les empreses del mateix ram, que a més es complementaven amb un seguit de plusos com el de vida cara, que represen-

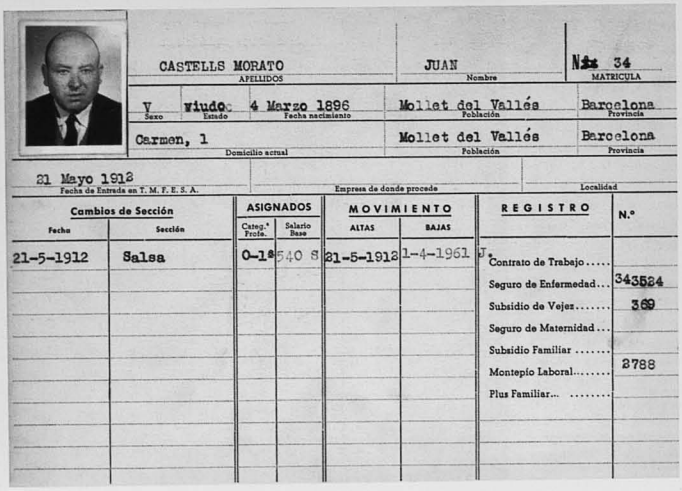

CASTELLS MORATO — APELLIDOS
JUAN — Nombre
Nº 34 — MATRICULA
V — Sexo
viudo — Estado
4 Marzo 1896 — Fecha nacimiento
Mollet del Vallés — Población
Barcelona — Provincia
Carmen, 1 — Domicilio actual
Mollet del Vallés — Población
Barcelona — Provincia
21 Mayo 1912 — Fecha de Entrada en T. M. F. E. S. A.
Empresa de donde procede
Localidad

Cambios de Sección		ASIGNADOS		MOVIMIENTO		REGISTRO	N.º
Fecha	Sección	Categ.ª Profs.	Salario Base	ALTAS	BAJAS		
21-5-1912	Salsa	O-1ª	540 S	21-5-1912	1-4-1961 J.	Contrato de Trabajo.....	
						Seguro de Enfermedad...	343524
						Subsidio de Vejez.....	369
						Seguro de Maternidad...	
						Subsidio Familiar	
						Montepío Laboral.....	2788
						Plus Familiar...	

Fitxa de personal del treballador Joan Castells i Morató.

AHCONC, Fons TMFESAL.

Recollida de les estrenes (els *aguinaldos*) dels treballadors i directius, possiblement en un Nadal del final dels anys seixanta.

AHCONC, Fons TMFESAL, [196?]. [s.a.].

tava un 25 % del sou, restablert a petició dels treballadors el 1954 i que el 1956 s'incorporaria al sou base. També es concedien gratificacions especials, sempre relacionant-les amb alguna data concreta: Nadal, la inauguració d'una nova instal·lació, la festa major, la signatura d'un nou conveni o la setmanada concedida el 1952 amb motiu del Congrés Eucarístic. Dins d'aquesta política de l'empresa en el terreny salarial també hi havia una subvenció de 100 pessetes per als treballadors els fills dels quals fessin la primera comunió, i el típic lot de Nadal. A més, la Tenería es feia càrrec de la part que el personal havia de pagar d'impost d'utilitats.

Aquesta situació diferenciada dels treballadors de la Tenería també es reflectia en les categories laborals, ja que més d'un 50 % de la plantilla tenia la categoria d'oficial de primera, quan el reglament fixava per llei els mínims en un 20 % de la plantilla. Alhora una bona part del personal cobrava per sobre del que era obligatori per llei per la seva categoria.

La nova organització del treball: la creació de l'oficina de mètodes

Dins de la política d'augment de la productivitat impulsada des del govern, el 1960 es va crear dins de la TMFE l'Oficina de Mètodes, amb l'objectiu d'implantar nous mètodes de treball a la Tenería. Ja abans s'havien fet cursets per al personal de comandament a càrrec de Josep Saña Elías, que van cristal·litzar en l'esmentada Oficina de Mètodes. La creació d'aquest departament de l'empresa es va fer de manera externa, a partir d'un contracte amb el Fomento Téxtil S.A., empresa especialitzada que dirigia el mateix Josep Saña. L'objectiu era la reorganització

Vista general aèria de l'empresa l'any 1962.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1962. Foto TAF (Trabajos Aereos y Fotogramédicos).

Imatge que recull l'eclecticisme arquitectònic de la Tenería: al pati interior, un edifici habilitat com a habitatge del director de l'empresa. Hi ha detalls en els quals es barregen elements formals i decoratius, com a la resta de la construcció.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960.[s.d.]. [s.a.].

dels temps de producció amb nous cronometratges; segons deia la mateixa oficina, *"estudia con toda objetividad las mejoras que se pueden introducir haciendo posible la recompensa mediante primas que se han establecido en más del 90 % de la fábrica, evitando con ello el que haya que trabajar horas extraordinarias y logrando que sin trabajar éstas se perciba más que antes cuando se llegaban incluso a necesitar doce horas de labor"*. El que a final dels cinquanta era una proposta reiterada en els discursos de l'empresa

Perspectiva lateral de l'edifici-habitatge on es manifesten més clarament els ornaments de la construcció.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960.[s.d.]. [s.a.].

començà a implantar-se: el taylorisme en el taller vinculava de manera efectiva els salaris a la productivitat i els ritmes de treball.

Tanmateix, els nous cronometratges són rebuts al començament amb col·laboració nul·la del personal, com reconeixia l'Oficina de Mètodes. No va ser fàcil convèncer els treballadors de l'aplicació dels nous mètodes, que pretenien una nova valoració dels llocs de treball, i posar en marxa uns nous incentius per augmentar la productivitat. Al juny de 1962 entrava en vigor el conveni provincial de la pell que fixava un plus d'activitat a canvi d'un augment del rendiment, però, com es deia a la memòria, *"nuestro personal no quiso acogerse y por tanto no se llevó a la práctica"*. Al gener de 1963 entraria en vigor un nou conveni estatal que suposava petites millores en les condicions dels treballadors, basades en les primes a la producció. Això va fer que per una part de la plantilla, com deia la memòria anual, *"fue recibida con algún descontento ya que no les beneficiaba en la cuantía que ellos esperaban, así lo manifestaron y pusieron obstáculos a los cronometrajes"*, i es van dedicar a treballar a rendiment

normal. Fins i tot la direcció es queixava que molts treballadors joves es donaven de baixa de la TMFE perquè eren pressionats pels veterans, que així no havien de millorar els temps per guanyar més primes. Aquesta mobilitat de la mà d'obra jove també es donava perquè la indústria estava en expansió a Mollet del Vallès i hi havia moltes ofertes de feina.

Malgrat totes les resistències dels treballadors, el 1965 tot el personal treballava ja segons les noves primes. Les queixes continuaven i el vocals del Jurat d'Empresa criticaven obertament que les formes de retribució no beneficiaven els productors i que la manera de fixar-les era massa complicada perquè els treballadors les entenguessin. Amb tot, el nou sistema de primes de l'empresa va ser definitivament aprovat pel Ministeri de Treball el 1966.

Un altre canvi important en les relacions laborals s'havia produït el 1965, amb l'obertura d'una Oficina de Relacions Humanes, que manifestava la influència de la psicologia industrial nord-americana en aquests canvis introduïts. Aquesta oficina comptava amb una persona encarregada de solucionar tot tipus de problemes socials als treballadors, des de gestionar beques fins a problemes d'habitatge. La gestió de l'oficina estava en mans de persones que provenien d'organitzacions benèfiques catòliques.

VIII.3. Actitud obrera davant la política laboral

Malgrat l'actitud paternalista de l'empresa, el tema dels cronometratges no fou l'únic que provocà protestes dels treballadors. Des del 1957, que es va escollir el primer Jurat d'Empresa, aquest era el que vehiculava les reivindicacions dels treballadors, però va ser sobretot a partir de l'elecció de nous enllaços i vocals en les eleccions de 1963 que augmentaren les demandes obreres que arribaven al Jurat. Així, doncs, ja al setembre de 1963, tres dels que havien estat recentment escollits vocals pels especialistes reclamaven que es discutís dins del Jurat un reajustament del sou, atès l'encariment de la vida. La direcció de l'empresa, en la resposta donada a aquesta demanda, recordava que l'últim conveni havia suposat un augment del 23 % de les bases salarials i que malgrat que no s'havia implantat encara al sector, perquè estava recorregut per alguns empresaris, a la Tenería ja era vigent des del gener d'aquell any. A més es recordava als membres del Jurat la necessitat de la col·laboració del personal per a l'aplicació dels nous mètodes de treball, que implicaven també cobrar un sou més alt.

El nou Jurat també demanava que fossin abonades les hores de visita mèdica, un tema que ja havia provocat problemes al març de 1961. Al cap de pocs mesos, al setembre, es produí novament un petit conflicte, quan l'empresa va decidir que no es faria responsable de robatoris i desperfectes a l'aparcament que tenia dins de l'empresa per a bicicletes i motos dels treballadors. Això va provocar, fins i tot, una recollida de signatures entre els treballadors demanant la retirada d'aquesta nota o bé que l'empresa hi posés vigilància. Per tant, tot i l'aplicació de la política paternalista que la direcció de la Tenería havia posat en marxa en la dècada anterior, fou amb els anys seixanta que sovint s'anaven manifestant situacions de disputes laborals, que habitualment estaven molt vinculades amb la petició de millores en les condicions de treball, i encara més amb les remuneracions salarials.

En aquest sentit, el 1964 hi va haver uns quants conflictes sobre la situació del menjador de l'empresa, però tingué més transcendència el que s'inicià al març de 1965, produït per una consulta del Jurat d'empresa a la Comisión Mixta del Convenio de Curtidos de la Província de Barcelona del Sindicato Provincial de la Piel, sobre si als treballadors en règim de jornada continuada, que tenia com a durada efectiva set hores i mitja, ja que tenien mitja hora de descans, se'ls havia de pagar el plus del conveni d'acord amb el temps efectivament treballat. La Comissió va dictaminar, al juny, que s'havia de pagar la totalitat del sou més el plus de conveni, sempre que s'arribés al rendiment normal. A l'agost de 1965 vuit membres del Jurat demanaren convocatòria extraordinària per tractar aquest assumpte de la mitja hora de jornada continuada. Finalment, a l'octubre la direcció cedí a la demanda del Jurat de no absorbir amb millores voluntàries el pagament del plus durant la mitja hora de descans. El Jurat aconseguí, doncs, que es pagués mitja hora del menjar amb el plus del conveni i s'augmentés el preu de les hores extres, utilitzades llavors

per part de l'empresa com a manera d'augmentar el sou i com a argument per fixar la mà d'obra. Era una qüestió que preocupava la direcció de la Tenería per tal com als treballadors se'ls obrien expectatives amb les ofertes de les noves empreses que s'anaven instal·lant a Mollet del Vallès i a la comarca.

Les demandes obreres d'un augment de sou per respondre a l'augment de preus s'anà repetint durant tots els anys seixanta. Per exemple, el 1968 el Jurat demanava un augment de sou d'acord amb el cost de la vida, al qual l'empresa va respondre donant una setmanada de gratificació, buscant com a excusa la constitució del Sindicat Comarcal de la Pell amb seu a Mollet el 1968.

A les memòries del Consell d'Administració, però, sempre es feia referència a la bona col·laboració del Jurat i els treballadors en la marxa de l'empresa. En aquest sentit, el 1961 s'afirmava: *"El clima entre mandos, mandos medios y productores se desenvuelve en la mayor armonía y espíritu de colaboración, destacando la del Jurado de Empresa al que procura rodear del mayor prestigio"*. Com a prova del bon clima s'argumentava que feia deu anys que la Tenería no havia tingut expedients a Magistratura. És clar que això s'afirmava tot just iniciada la dècada; en els anys següents la pretesa fluïdesa de les relacions amb el Jurat s'anava esvaint, encara que fos en situacions concretes.

D'altra banda, la direcció de la Tenería va mantenir sempre la màxima col·laboració amb les jerarquies del Sindicat Vertical, en què van participar dirigents de la TMFE, com el mateix Pallarès, així com una activa participació en el sosteniment dels esdeveniments organitzats pel sindicat franquista, com el Saló de la Pell, el Comitè de la Moda, etc. Aquesta participació serà recompensada amb visites de jerarquies a la Tenería, com la que el 1965 fan el governador civil i el president de la Diputació, que es van entrevistar amb la direcció i el Jurat d'Empresa.

Les millores en la productivitat per la inversió tecnològica i els nous mètodes de treball feien que malgrat que havia augmentat la plantilla el 1962, per poder atendre una punta de producció pel pelat enzimàtic, el 20 de juliol de 1963 l'empresa sol·licités al Servicio de Crisis de Trabajo la reducció de la plantilla de 655 a 560 productors, *"debido a la instalación de nueva maquinaria y a la mecanización de casi todos sus trabajos"*. Aquestes baixes es van dur a terme amortitzant les jubilacions en tràmit i gradualment *"aprovechando los ceses que se vayan produciendo con carácter voluntario y los causados por jubilación e invalidez"*. Aquest expedient fou aprovat per l'autoritat laboral, i constituí el primer expedient de regulació d'ocupació de l'empresa des de 1939.

IX. De l'adaptació tecnològica a la profunditat de la crisi empresarial (1965-1989)

El 9 de gener de 1965 hi va haver una nova sol·licitud per reduir el personal de la Tenería a 475 productors, al·legant de nou la instal·lació de maquinària nova i la mecanització de feines que abans es feien a mà. El Jurat s'hi va mostrar d'acord sempre que no suposés acomiadaments. L'expedient fou aprovat, i es va autoritzar l'empresa a amortitzar les vacants i els cessaments voluntaris. Aquest fou un any d'augment de les exportacions i en què es feia una nova ampliació de capital que va servir per fer més inversions en maquinària i fer front a la inflació dels preus, que havien provocat problemes de liquiditat. També començava la recerca de nous mercats com els de tapisseria de l'automòbil, que es trobaven a l'inici d'una etapa de clara expansió.

A partir del juny de 1966 el sector de l'adoberia entrava en una recessió per la caiguda de la demanda i de les exportacions, i l'empresa hi va respondre limitant les hores extres. Malgrat tot, es feren noves inversions com la construcció d'una nova depuradora. En aquest any també es produí l'expropiació de terrenys de la TMFE per a la construcció de l'autopista que passa per Mollet del Vallès. Aquesta expropiació afectava uns terrenys que fins llavors havien servit d'horts però on hi havia previst fer noves instal·lacions, i obligava l'empresa a traslladar el frigorífic i altres naus.

La crisi començava a ser superada el 1968, any en què Pallarès es jubilava. Va desaparèixer el càrrec de gerent i es va crear un Comitè de Direcció presidit per Julio Carreras, que iniciava l'estudi d'un projecte de modernització de l'empresa.

Vista parcial de la construcció de l'estació depuradora de la Tenería, (16-V-1970).

AHCONC, Fons TMFESAL, 1970. [s.a.]

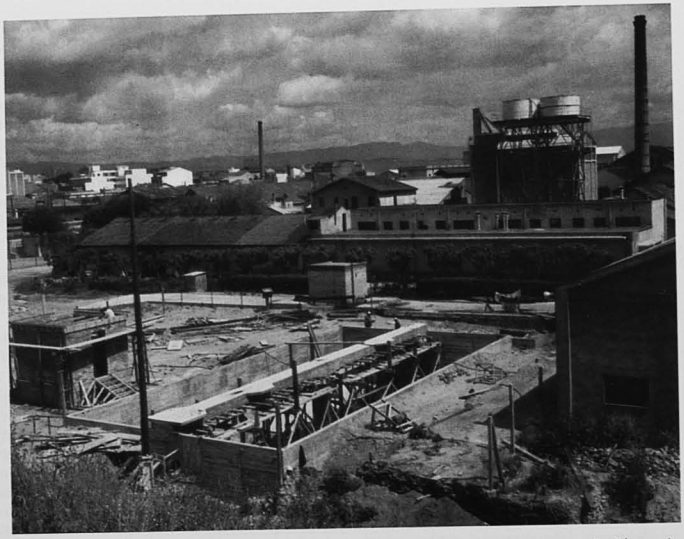

Vista general aèria de la Tenería, al novembre de 1973.

AHCONC, Fons TMFESAL, 1973. Foto Sace (Sistemas aéreos comerciales españoles).

Als efectes de la crisi del petroli de 1973, s'hi hauria d'afegir la pròpia del sector de la pell, que entrava en recessió per diferents factors. D'una banda, la indústria del calçat, el principal client, es traslladava als països en vies de desenvolupament pels baixos costos salarials i, de l'altra, les adoberies europees depenien cada vegada més de les pells procedents de països extracomunitaris. Al mateix temps, aquests països cada cop tenien restriccions més fortes a l'exportació i feien encarir la matèria primera, i també els seus governs començaven a concedir subvencions a les exportacions de cuir acabat. Això evidentment creava una competència difícil de superar per la indústria ubicada als països europeus. Per últim, i ja als anys vuitanta, la normativa comunitària sobre el medi ambient va fer que una indústria contaminant, com és l'adobera, tingués un increment dels costos.

La crisi es va fer aleshores estructural, i la recessió, generalitzada. Fins aquests anys, com hem vist, el sector havia passat per petites crisis conjunturals perquè l'oferta de matèria primera era molt rígida pel fet de ser un subproducte dels escorxadors. En canvi, la demanda és molt més variable ja que depèn de temes tan poc predictibles com la moda o la meteorologia. La crisi, que començà els anys setanta i s'aguditzà al llarg de la dècada següent, es produí fonamentalment perquè la capacitat de manufactura del sector era molt superior a la de subministrament de pells. Durant el període 1970-1990 les empreses adoberes a Catalunya es reduirien un 27 %, i van provo-

car una reestructuració en el sector que encara avui no pot donar-se per finalitzada.

Per combatre aquesta situació, les empreses van optar per augmentar la productivitat invertint en tecnologia, i per l'especialització en productes d'alt valor afegit. Aquestes mesures produïren una reducció de la mà d'obra ocupada en el sector. Així, de 1989 a 1993 es van perdre un 37 % dels llocs de treball del sector. Aquestes adaptacions eren més difícils a la TMFE, que era una empresa gran per la mitjana del sector, on dominaven les petites empreses, i que realitzava el procés productiu complet i, a més, de diferents tipus de pells.

Pel que fa a la Tenería, l'any 1970 es presentava difícil pels efectes de la llei Mills, que dificultava les exportacions als Estats Units, que llavors eren els principals clients a l'estranger, així com pels efectes de la varietat de la moda, que feien necessari oferir una gamma més àmplia de productes diferents. Malgrat tot, és també l'any en què es posava en funcionament una nova nau de ribera i adob i en què es cobraren més de 20 milions de pessetes per l'expropiació de 16.890 m².

Els anys 1971 i 1972 són de normalitat i continuació de la modernització de l'empresa, amb la instal·lació d'una nova caldera i una nova depuradora, però el 1973 comencen ja a notar-se els efectes de la recessió econòmica general, amb una baixa generalitzada de les exportacions. Aquesta situació de crisi es farà més evident el 1974, l'exercici del qual es tancarà amb pèrdues per primera vegada des del final de la guerra. Per entendre aquest dèficit cal tenir en compte també que va ser un any que augmentaren molt les càrregues fiscals, a causa d'una inspecció que es realitzava dels comptes dels anys 1966-1972.

Tot això va fer que la direcció de la Tenería es plantegés una reestructuració de la plantilla, primer fomentant les jubilacions, però el 1974 ja directament eliminant 50 llocs de treball. Per fer front a la crisi i la inflació i poder disposar de líquid, el 1975 s'aprovava un nou augment de capital, mesura que es repetí el 1978. També s'iniciava la venda de tots els terrenys i finques que tenia l'empresa fora de la fàbrica, a Mollet del Vallès, entre 1975 i 1979.

Els últims anys de la dècada seran els últims amb resultats positius des del punt de vista productiu abans de la crisi. Així, el 1976 s'assolí la producció rècord de l'empresa. A partir de llavors s'obrí un període marcat per una certa manca d'orientació en l'estratègia empresarial, en un context de forta crisi industrial. Això portaria el 1979 a la nova sol·licitud per part de la

Fotografia de grup del Consell d'administració de l'empresa, (24-IV-1964).

AHCONC, Fons TMFESAL. 1964. Foto J. Coma.

Fira d'Elda (Alacant), visita del ministre de comerç Alberto Ullastres a l'expositor de la Tenería, el 1964.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1964. Fotos Sirvent Penalva.

Tenería d'un expedient de crisi, el qual entrava en vigor al desembre de 1979 amb una durada de 6 mesos. Amb tot, per combatre la crisi, també es decidí invertir en nova maquinària i iniciar la computerització de l'administració.

IX.1. De l'activisme sindical de CCOO a la pluralitat sindical

Els anys setanta van ser uns anys d'augment de les demandes obreres i d'organització sindical. L'augment permanent del cost de la vida feia que els treballadors demanessin cada any augment de sous o setmanades extres, com fins llavors havia estat habitual en les negociacions amb l'empresa. Però la situació era un altra.

En les eleccions sindicals de 1975 foren escollits delegats crítics amb el verticalisme, molts d'ells vinculats a organitzacions polítiques antifranquistes. És l'inici a la TMFE d'un nou sindicalisme que criticava el paternalisme empresarial per demagògic i que passava a l'acció en el terreny reivindicatiu. Així, el 1975, durant 5 setmanes, es fa una protesta que consisteix a negar-se a fer hores extres, en demanda d'un augment de 500 pessetes setmanals. El 1976 la UTT del Sindicat Provincial de la Pell, on hi ha delegats de la Tenería vinculats a Comissions Obreres, demanava l'eliminació del sindicat vertical i advocava per la construcció d'un sindicat de classe, unitari i democràtic. També es produïren reunions d'enllaços sindicals del ram de la pell de la comarca en les quals s'elaborava una plataforma reivindicativa. Al novembre de 1977 hi hagué una reunió entre delegats UTT d'Adobs del Vallès Oriental i els empresaris del ram de la qual sortí l'acord de convocar eleccions sindicals lliures, concedir hores sindicals i un augment salarial.

Resultats de les eleccions sindicals a la TMFE, 1977-1999

	1977	1980	1982	1986	1987	1990	1995	1999
CCOO	12	8	9	8	7	7	7	7
UGT	-	3	4	3	2	-	-	-
CNT	-	-	-	2	2	-	-	-
CGT	-	-	-	-	-	2	2	2
Indep.	1	2	-	-	-	-	-	-
Totals	13	13	13	13	11	9	9	9

Font: Elaboració pròpia a partir de memòries del Dep. d'Eleccions Sindicals de la CS de la CONC i del fons de TMFESA.

A la Tenería es va crear el Consell de delegats de la TMFE, amb 15 delegats que foren escollits de la manera següent: deu per la fàbrica, un per cada secció, dos pels tècnics, un per administratius, un per dones i un per joves. Aquest Consell mantingué la seva oposició a fer hores extres fins que es va signar el conveni, al juny, amb un augment del 15 %. El 1977 es convocaren les primeres eleccions sindicals democràtiques, i a la Tenería guanyava CCOO amb un delegat per oficines, davant d'un independent, i els 11 delegats que corresponien per fàbrica, ja que va ser l'única llista que es va presentar. El nou Consell de delegats fou el que durant el 1978 va convocar aturades i decidí que no es fessin hores extres fins que no es reconeguessin les hores sindicals, i mantingué la seva oposició al nou expedient de regulació de plantilla que es plantejava l'any 1979.

Portada del portaveu del PSUC a Mollet del Vallès, on es dóna informació sobre l'activitat sindical dels treballadors de la Tenería. Febrer de 1975.

AHCONC. Hemeroteca

Mollet iberta

P.S.U.C. Mollet

Precio 3 pts. Febrero de 1975

NO A LAS HORAS EXTRAS

EN EL CAMINO DE LA HUELGA NACIONAL

"TENERIA MODERNA"

El día 3 de febrero los trabajadores de TENERIA MODERNA iniciaron un boicot a las horas extras ¿Motivo? Petición de un aumento semanal de 300 pesetas que la patronal se niega a conceder.

La demanda y la lucha de los trabajadores de TENERIA está más que justificada si tenemos en cuenta el incremento brutal que han sufrido los precios desde que se firmó el convenio de empresa. Las mejoras que entonces se obtuvieron se han venido por los suelos con la carestía de la vida. Por otra parte, la empresa no se ha visto afectada por la situación de crisis general que atraviesa el país, como lo demuestra la misma necesidad de las horas extras. No notamos que se ha visto afectada por la crisis sino que se aprovecha de ella intentando conge-

Los trabajadores de TENERIA han comprendido muy bien esta situación y de aquí que lleven más de 15 días haciendo boicot a las horas extras. Ante esta actitud, los accionistas, que sólo piensan en la empresa cuando de repartirse beneficios se trata, se han desplazado rápidamente a la fábrica para llegar a la conclusión de no aceptar la petición de aumento salarial hecha por los trabajadores. Está muy claro que los accionistas, a partir de ahora, no podrán seguir gobernando de forma paternalista, como lo venían haciendo, ni podrán esgrimir el demagógico título de "Empresa Modelo".

La lucha de los trabajadores de TENERIA MODERNA viene precedida por la necesaria unidad en la acción. Sin unidad la lucha se diluye y acaba por romperse. De aquí la necesidad de que todas las decisiones sean tomadas por a-

A la dècada dels anys vuitanta tingueren lloc noves eleccions sindicals. A la TMFE hi obtingueren representants altres opcions sindicals, com són la UGT i la CNT. Més endavant, després de l'escissió de la CNT, la secció sindical de la CNT de la Tenería va optar per la recentment creada CGT.

IX.2. Els anys vuitanta: crisi econòmica i fallida empresarial

La dècada dels vuitanta s'obrí amb els pitjors resultats per a l'empresa. El 1980 s'enfonsaven els preus i s'iniciava la crisi del sector del calçat, que era el principal client de la TMFE. Així doncs, la direcció decidí renovar l'expedient de crisi al juny, i altra vegada al desembre, per reduir els estocs que s'acumulaven. Amb aquestes mesures el 1980 la producció va caure a menys de la meitat de l'any anterior, i es tancava l'exercici amb més de 12 milions de pessetes de pèrdues. El 1981 es va donar la continuïtat d'aquesta crisi empresarial, malgrat que les vendes augmentaren un 85 % respecte a l'any anterior i que es feren noves inversions en maquinària de segona mà. A més va ser un any de conflictes laborals pel conveni i per la demanda d'augment de vacances que va fer el Comitè d'Empresa. L'any següent s'ampliava capital, però no va ser suficient per fer front a la recessió i es va haver de demanar un préstec de 20 milions de pessetes. A més a l'abril tornava la conflictivitat pel tema del conveni, amb la convocatòria de vagues al sector.

A partir de 1982 es va intentar disminuir la total dependència de la indústria del calçat, que com hem dit, es trobava en recessió des del 1980, amb l'inici d'una política de diversificació de la producció i un augment de la qualitat, a més de la venda de productes marginals. Malgrat tots els canvis, el 1986 la dependència de la TMFE del subsector del calçat era encara del 79 %. Aquesta diversificació de la producció va ser una mesura general del sector a tot Europa, on la dependència del subsector del calçat es reduí del 85 % que representava abans de la crisi al 40 % el 1990.

Malgrat aquests canvis, la situació del ram

de la pell no millorava, perquè com hem dit s'estava davant d'una crisi estructural. La Tenería el 1983 no podia fer front als creditors i a l'abril es veié abocada a presentar una suspensió de pagaments. A més, els treballadors cediren la seva mensualitat d'abril com a préstec a l'empresa, davant la delicada situació per la qual es passava. Aquest acord entre la plantilla i la direcció de l'empresa es trencà aquest any amb un nou conflicte per la demanda dels treballadors de complir la nova llei de les 40 hores, i el conflicte acabà a la

TAULA D'EVOLUCIÓ DELS BENEFICIS DE LA TMFE, 1912-1998

1912	73.369	1956	2.513.236
1913	79.093	1957	3.331.654
1914	66.035	1958	3.218.139
1915	201.938	1959	4.701.567
1916	285.606	1960	5.539.741
1917	294.256	1961	5.478.705
1918	317.656	1962	5.921.082
1919	504.533	1963	6.059.689
1920	-70.799	1964	6.017.434
1921	72.301	1965	6.937.170
1922	956.781	1966	7.041.838
1923	246.365	1967	6.175.894
1924	986.103	1968	11.296.199
1925	45.701	1969	12.059.339
1926	378.374	1970	2.349.813
1927	244.731	1971	11.003.600
1928	-7.825.624	1972	14.623.977
1929	-47.428	1973	3.402.554
1930	13.290	1974	-2.040.398
1931	-769.490	1975	7.673.947
1932	112.280	1976	11.212.874
1933	3.090	1977	2.035.160
1934	-502.645	1978	32.184.439
1935	-673.851	1979	30.012.446
1936	-2.737.830	1980	-12.504.190
1939	-1.702.063	1981	4.292.245
1939	779.706	1982	5.090.402
1940	634.225	1983	13.507.960
1941	1.058.292	1984	13.324.700
1942	892.132	1985	-21.125.516
1943	439.577	1986	27.094.301
1944	940.951	1987	9.887.642
1945	710.003	1988	-1.847.543
1946	1.129.506	1989	-220.637.064
1947	1.422.035	1990	-155.203.120
1948	237.872	1991	199.231.931
1949	628.661	1992	91.025.090
1950	1.445.137	1993	455.999.883
1951	713.631	1994	49.616.446
1952	833.529	1995	-5.528.458
1953	1.214.365	1996	23.275.614
1954	1.572.966	1997	63.687.000
1955	2.386.259	1998	25.094.000

Font: Elaboració pròpia a partir de memòries del Consell d'Administració i inventaris de laTMFE, 1912-1998.AHCONC, Fons TMFE.

Magistratura de Treball. L'any següent, en el marc de la reestructuració que s'estava portant a terme, s'encomanava a l'empresa Bedeaux un estudi dels temps de treball per millorar la productivitat, cosa que obrí novament un conflicte amb el Comitè d'Empresa.

No fou fins al 1985 que s'aixecà la suspensió de pagaments i es tornà a admetre la cotització a borsa de la TMFE. Llavors van augmentar les exportacions un 50 %, sobretot per l'acord signat amb Brown Shoe Company, l'empresa del calçat més important dels Estats Units. Aquesta situació positiva va durar poc, perquè l'any següent el canvi de la pesseta variava i s'acabaven les desgravacions fiscals a l'exportació, per l'entrada d'Espanya a la Comunitat Europea. Tot això frenava definitivament l'acord comercial amb Brown Shoe.

Per fer front à la nova situació la direcció de la TMFE demanà un nou crèdit, ara de 700 milions de pessetes, i pactà una regulació d'horaris amb el Comitè d'Empresa, d'acord amb el qual no es treballaria els divendres. Amb això s'aconseguí reduir la producció prop del 25 %, amb l'objectiu de no acumular més estocs que no tenien, d'altra banda, sortida comercial. La situació, però, continuava sense millora i el 1987 es presentava una nova suspensió de pagaments, que es tornà a repetir al setembre de 1988, any que a més fracassaren les negociacions amb l'empresa Elders Keep per vendre'ls la fàbrica.

Davant d'aquesta realitat el Consell d'Administració qualificava la situació de l'empresa d'inviable, ja que es trobava hipotecada pel Banc Exterior, que era l'entitat que havia concedit l'últim crèdit, i a més no trobava cap comprador ni un nou inversor. A l'abril de 1989 es va fer una nova reestructuració de la plantilla, que representava l'acomiadament de 74 treballadors, i al juny dimití Mendicouague com a president del Consell d'Administració. Sota la presidència de Villalobos fill, el Consell aprovava una "operació acordió", de reducció i ampliació de capital, ja que veien inviable la liquidació. Aquesta operació es va fer amb l'oposició d'una petita part dels accionistes, que denunciaren irregularitats en la gestió d'alguns

PRODUCCIÓ EN PEUS QUADRATS I PER TIPUS DE PELLS DE LA TENERÍA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA ENTRE 1933 I 1998

Exercicis	Pells de boví	Pells de cabrum	Pells d'ovi	Velcurs	Xarol	Total peus de producció (1peu=929 cm²)
1933	1.364.360	5.160.580	5.243.800	0	0	11.768.749
1934	1.684.186	3.709.528	2.784.285	0	0	8.178.000
1935	2.012.162	3.987.494	2.752.704	0	0	8.752.561
1939	278.170	1.896.372	1.656.131	70.701	0	3.821.374
1940	187.915	3.128.836	1.443.079	667.127	94.419	5.521.377
1941	182.360	3.217.963	2.603.789	511.998	36.277	6.462.389
1942	370.998	4.362.152	2.346.588	533.706	71.706	7.706.951
1943	245.551	4.239.776	1.374.416	488.826	100.912	6.449.481
1944	418.430	4.403.395	1.918.168	656.238	16.358	7.412.590
1945	593.075	4.703.705	1.982.723	476.550	3.416	7.764.470
1946	475.189	4.697.394	2.924.549	188.995	0	8.286.128
1947	331.143	4.131.584	3.371.172	56.608	0	7.890.509
1948	581.173	3.419.931	3.026.367	2.318	0	5.029.790
1949	1.636.532	3.356.796	2.513.451	6.462	0	7.513.241
1950	2.157.320	2.310.974	3.952.171	0	0	8.420.665
1951	1.829.117	2.018.094	3.597.166	36.260	0	7.476.638
1952	2.471.113	707.481	4.241.481	421.097	0	7.840.874
1953	2.865.115	1.232.398	3.832.730	265.644	0	8.195.888
1954	3.364.394	1.037.735	3.922.578	89.307	0	8.414.015
1955	3.862.509	940.424	5.284.938	5.445	0	10.093.318
1956	3.006.844	721.080	6.325.722	7.655	0	10.061.203
1957	4.244.298	173.878	6.869.119	33.199	0	11.320.496
1958	3.668.873	295.930	6.138.675	35.756	0	10.139.235

Exercicis	Pells de boví	Pells de cabrum	Pells d'oví	Velcurs	Xarol	Total peus de producció (1peu=929 cm²)
1959	3.351.556	454.701	9.421.692	16.680	0	13.235.631
1960	4.569.245	336.478	10.200.947	0	0	15.106.670
1961	5.885.736	67.027	9.817.945	0	0	15.770.709
1962	8.430.462	19.110	4.927.899	0	0	13.377.472
1963	8.141.419	44.949	4.146.592	0	0	12.332.961
1964	9.439.790	0	3.462.350	0	0	12.901.140
1965	9.256.980	684.927	2.758.785	0	0	12.700.692
1966	8.216.725	667.722	4.477.194	0	0	13.361.641
1967	8.016.812	219.031	3.011.271	0	0	11.247.115
1968	8.700.266	134.904	3.304.242	-	-	12.615.467
1969	11.718.883	313.781	2.251.499	-	-	14.753.040
1970	8.230.251	101.557	2.715.844	-	-	11.429.632
1971	8.391.933	684.833	3.232.872	-	-	12.774.976
1972	10.712.281	1.501.545	4.315.901	-	-	17.131.961
1973	8.922.648	1.832.996	3.346.683	-	-	15.197.063
1974	6.887.723	2.683.000	2.680.990	-	-	13.622.481
1975	7.833.083	5.350.423	1.980.911	-	-	15.718.212
1976	8.412.420	8.365.189	2.549.322	0	0	20.194.997 (fins nov.)
1977	9.386.801	4.728.031	1.745.456	-	-	16.680.621
1978	7.373.689	5.686.977	1.612.224	0	0	15.016.776
1979	5.388.314	6.457.123	1.480.306	0	0	13.826.918
1980	2.836.714	2.747.771	814.276	0	0	6.426.183
1981	7.252.456	3.725.748	1.882.244	0	0	13.182.099
1982	5.881.180	4.770.922	2.928.284	0	0	13.655.459
1983	5.689.483	5.539.178	2.351.475	0	0	13.606.945
1984	17.243.000	5.095.575	1.204.475	0	0	13.527.030
1985	8.199.092	4.337.737	1.431.527	0	0	14.856.601
1986	5.353.525	3.530.490	2.343.882	0	0	12.919.229
1987	5.637.373	1.216.659	3.564.715	0	0	12.714.384
1988	3.732.395	1.739.012	4.998.121	-	-	10.470.628
1989	3.549.406	2.028.768	2.691.812	0	0	10.826.138
1990	-	-	-	-	-	9.860.310
1991	-	-	-	-	-	10.486.152
1992	-	-	-	-	-	9.560.000
1993	-	-	-	-	-	11.525.800
1994	-	-	-	-	-	12.738.000
1995	-	-	-	-	-	11.895.000
1996	-	-	-	-	-	13.969.000
1997	-	-	-	-	-	17.005.000
1998	-	-	-	-	-	16.366.000

Font: Elaboració pròpia a partir de balanços de la TMFE, 1933-1998.

Notes:

Per a 1968 - Hi ha comptabilitzat tots els tipus de producció, inclòs compte a tercers

Per a 1986 - No hi ha comptabilitzada la producció per compte a tercers, que suposavan 1.880.000 peus de producció

Per a 1989 - En producció total hi ha inclòs l'apartat de serratges,: 185.316 peus, a més de producció aliena, 2.370.836 peus.

directius ja cessats. L'operació fracassà, ja que no es cobria l'augment de capital. Aquest fou el moment en què es proposava la constitució d'una societat anònima laboral (SAL) com a manera de salvar l'empresa. Tant CCOO com la CGT es mostraren favorables al projecte, mentre que la UGT hi mostrava més reticències. El Comitè d'Empresa decidí llavors posar

l'assumpte a votació. De 212 treballadors en voten 202, dels quals 132 es pronunciaren a favor de constituir la SAL i 69 en contra. A partir d'aquí el procés s'accelerava; el 19 de desembre s'extingien els contractes i el 9 de gener de 1990 es posava en marxa la SAL.

X. La Tenería Moderna Franco-Española al cap de 10 anys de la creació de la SAL: una perspectiva

A l'agost de 1988 la TMFE SA va declarar un expedient de suspensió de pagaments. Aleshores, els treballadors i l'accionista majoritari de la societat es van plantejar iniciar sondejos per determinar la viabilitat d'un nou projecte empresarial que permetés la continuïtat de la Tenería.

Inicialment, la venda d'actius fixos de l'empresa va alleugerir molt notablement l'endeutament que arrossegava. Això es féu a partir de la venda d'un gran nombre de terrenys i finques urbanes (a Mollet del Vallès, Barcelona i Elda) que eren propietat de la societat anònima. En paral·lel, es va fer un sanejament de la política creditícia de l'empresa. Entre el gener i el maig de 1990 es van reduir 113 milions de pessetes els saldos que es devien a diverses entitats financeres.

En aquells moments es decidí fer importants inversions per mantenir el nivell tècnic de l'empresa davant les expectatives de continuïtat. Així, doncs, es feren un total de quasi 15 milions d'inversions directes (maquinària, edificis, instal·lacions, elements de transports, material informàtic), a part de destinar 38,5 milions a leasings financers per adquirir maquinària del tot necessària per donar impuls a una nova estructura empresarial. En aquest context d'incertesa s'anava actuant, sota la pressió d'una regressió del mercat del mateix sector de l'adoberia. Així, la producció de la Tenería va disminuir un 17,11 % respecte de 1988, i les vendes, un 5,85 %.

La crisi es va afrontar a partir d'unes línies d'actuació que es marcaren com a prioritàries: la reestructuració de la plantilla de personal i la transformació de l'empresa en una societat anònima laboral. La reestructuració de plantilla de personal s'inicià amb un reajustament molt important al març de 1989. Es va passar de 300 treballadors, al desembre de 1988, a 213 treballadors al mateix mes de 1989. Sis mesos més tard, la reducció deixava la plantilla amb 188 treballadors. S'havien fet, doncs, els primers passos per iniciar un nou projecte gens fàcil d'assolir, a partir d'un procés certament traumàtic, especialment des del punt de vista laboral.

X.1. La SAL com a alternativa viable de la Tenería Moderna Franco-Española

Les repercussions de la crisi que el sector de l'adoberia havia estat patint al llarg de la dècada dels vuitanta, combinades amb greus deficiències en la gestió de l'empresa, havien situat la Tenería en una posició força delicada. Això es produí en una dècada convulsa per a

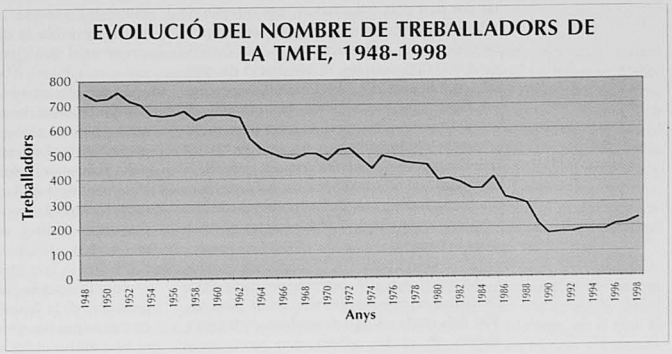

l'activitat de la Tenería: només cal tenir en compte que el sector de la pell a Catalunya va perdre durant aquest període un 40 % d'ocupació.

Així, doncs, es decidí la transformació de l'empresa en SAL, acord que es va prendre el 9 de gener de 1990, i es modificaren els estatuts socials de la TMFESA. S'establí un capital social de 10.745.800 pessetes, i es van reservar 5.530 accions, de 1.000 pessetes de valor nominal, de caràcter nominatiu, per als treballadors que apostessin pel canvi de rumb de l'empresa. Al llarg de tot aquest procés, s'insistí en la necessitat d'allunyar-se de projectes ambiciosos i plantejar la consolidació i el reforçament de l'empresa dins del sector. Es va ampliar gradualment la xarxa comercial pròpia i s'evità l'increment de despeses que poguessin condicionar negativament la competitivitat..

Aquest fou un procés complicat; d'una banda, no es trobaven inversors privats que fessin una aposta per l'empresa i, de l'altra, dels 220 treballadors que componien la plantilla llavors, 60 van decidir no afegir-se al projecte de la SAL. Això representà haver de fer front, en la situació financera en què s'estava, en el context de la suspensió de pagaments, amb 1.800 milions de pessetes de passiu, a la indemnització d'aquest grup de treballadors.

La decisió de constituir-se en SAL es va realitzar a partir dels següents acords: a) reducció del nominal de les accions antigues a 1 pesseta/acció, b) ampliació i subscripció de capital per part dels treballadors, per quantia de 5.530.000 pessetes, c) ampliació i subscripció de capital dels antics accionistes, per quantia de 4.000.000 pessetes, d) ampliació de capital fins a la xifra d'1.344.350.000 de pessetes en dues sèries d'accions: la primera, de 691.250 accions que podien subscriure exclusivament els treballadors, a canvi del deute que l'antiga empresa tenia adquirit amb ells, i, la segona, de 653.100 accions, no reservades als treballadors. El valor nominal de les accions noves era de 1.000 pessetes i l'emissió a la par.

Aquestes mesures permeteren capitalitzar l'empresa en més de 800 milions de pessetes, 500 dels quals els van desemborsar els treballadors. Es va fer, alhora, una reorientació comercial, i es va passar del mercat de la confecció al del calçat i de la pell ovina a la de boví. Malgrat tot, l'empresa mostrava encara un bon posicionament en subsectors de consum importants: tapisseria i marroquineria.

Així mateix, es va pactar la suspensió de pagaments amb els creditors i, finalment, es van afrontar inversions del tot necessàries, per tal com durant els anys vuitanta les inversions havien estat mínimes. És evident que l'aspecte sociolaboral d'aquest procés va ser el més complex, atès que entre els treballadors es considerava que si eren els majors accionistes, la direcció de l'empresa també els corresponia. Es van establir quatre consideracions per tal de concretar aquest desig, que foren les següents: a) hi havia una minoria de capital important dels antics propietaris —el 33 %—, al qual s'havien de respectar els drets i amb el qual hi havia d'haver una entesa; b) la gerència de l'empresa havia d'ésser professionalitzada i amb àmplies atribucions, c) el quadre tècnic i comercial de l'empresa mantindria les mateixes atribucions, drets i obligacions que en una empresa normal; d) les relacions laborals es fonamentarien en les del sector productiu en el qual l'empresa estava enquadrada.

Les mesures preses i el desenvolupament dels acords van donar els seus fruits, tot i que van haver de passar prop de dos anys per aconseguir l'aixecament de la suspensió de pagaments, que es produí el 22 de maig de 1990. Aleshores, es va iniciar una fase que, mantenint els criteris sobre prospecció de viabilitat de l'empresa, incorporava elements que feien previsible la consolidació del projecte empresarial que s'havia posat en marxa.

En aquells moments es donaven perspectives d'increment del consum. Cal afegir-hi que aquesta reactivació es va conjugar amb l'inici de treballs per a tercers (en el tractament de pells d'altres per adobar-les), una activitat que s'ha mantingut al llarg dels darrers anys, dirigida fonamentalment a treballar en l'adob d'aquestes pells i, només excepcionalment, en l'acabat.

Aquell mateix any, per consolidar la presència de la Tenería al mercat i assegurar la comercialització directa dels seus productes, es va adquirir el 50 % d'una firma comercial

per distribuir en exclusiva els productes de la Tenería a la zona d'Alacant. Aleshores es va crear una altra firma on es participà al 50 %, a Madrid, per a la promoció i venda de marroquineria i confecció en aquesta zona. Així, es començava a enfortir la política comercial que necessàriament havia d'acompanyar l'impuls industrial de la Tenería.

La marxa ascendent de l'empresa tingué l'any següent un altre element que cal destacar: el 1991, es va aconseguir, amb les subvencions i ajuts de l'Administració i els recursos generats, la cancel·lació del deute amb la Seguretat Social heretat de l'antiga societat anònima.

Amb les accions comercials iniciades va ser possible el manteniment normal de l'activitat de l'empresa, sense incrementar cap dels estocs en productes acabats i amb una important rotació d'aquests productes, si bé aquesta política comercial continuava condicionant les possibilitats de producció de l'empresa i fent que es sacrifiqués una major productivitat per l'atenció a un ventall més ampli d'articles per comercialitzar. La caiguda en la comercialització d'articles per a confecció va ser àmpliament coberta amb la resta d'articles de producció pròpia per a calçat i marroquineria, amb un increment del 12 % de vendes sobre l'any anterior. No fou així en l'apartat d'acabats per a tercers, però això es compensà amb la incorporació d'una nova línia de producció en curtició per a lliurament de pells semielaborades, que econòmicament van pal·liar la caiguda en els acabats per a tercers.

Tot i el manteniment del nivell de producció i una relativa millora de la productivitat, semblava del tot necessari, en aquells moments, fer un esforç per millorar la posició en el mercat. Això portà la direcció de l'empresa a abordar amb urgència reduir la disparitat d'articles que s'oferien i potenciar la producció. Aquest objectiu havia d'anar acompanyat, el 1991, d'inversions destinades a renovar per complet l'estació depuradora i l'equip de tractament de fangs —que havien de garantir l'acompliment de les normes mediambientals— i, alhora, a renovar l'equip industrial per tal d' assolir les seves previsions de producció.

El redreçament industrial de la Tenería la posava en disposició de dissenyar una nova estratègia comercial. Aquesta s'elaborà a partir de 1992: foren tancats els dipòsits de marroquineria de Madrid i Villena i el de confecció de Palma de Mallorca, es va donar una nova dimensió a la resta de dipòsits de confecció i es va substituir el d'Elx per una xarxa comercial. Les dificultats que es van plantejar van ser originades, especialment durant el primer semestre, per la pràctica eliminació de la línia d'acabats per a tercers, que significava el 25 % de la producció de la Tenería en aquell període, al costat de la forta caiguda del mercat de la línia de confecció. Aquesta tendència havia de frenar-se, i l'empresa va actuar incrementant l'activitat d'adoberia cap al Wet Blue (semielaborats), la producció del qual es va incrementar el doble que l'any 1991. I, en una altra direcció, també es va prendre la decisió de potenciar la línia de calçat.

La redefinició de l'estratègia comercial tingué un altre element afegit. Així, les expectatives obertes per l'Acta Única europea, amb la plena incorporació d'Espanya a la Unió Europea, sens dubte va empènyer el projecte empresarial de la Tenería a plantejar-se, el 1992, d'afrontar la seva presència al mercat exterior. Es van crear les instal·lacions d'un dipòsit a Portugal, amb el mateix funcionament que la resta de dipòsits situats en el territori espanyol. Això es va combinar amb un esforç per tenir també una presència de certa importància a França, la qual cosa va possibilitar un important creixement de les seves exportacions, que van assolir la xifra de 95 milions de pessetes, cosa que vol dir que el creixement es triplicà respecte a l'exercici anterior.

Des del punt de vista industrial, durant aquest període l'empresa va haver-se d'adequar als nous esquemes comercials que s'estaven configurant en el sector, amb una forta tendència a treballar pell de boví i incrementar notablement la capacitat productiva de la secció de ribera. Per això, aquell mateix any 1992 es van realitzar inversions per fer la instal·lació complementària a la planta depuradora i continuar facilitant els canvis previstos en les línies de producció industrial.

Tanmateix, els resultats assolits de manera immediata evidenciaren clarament la difícil situació del sector de l'adoberia, en el qual el fet que s'estrenyessin els marges comercials

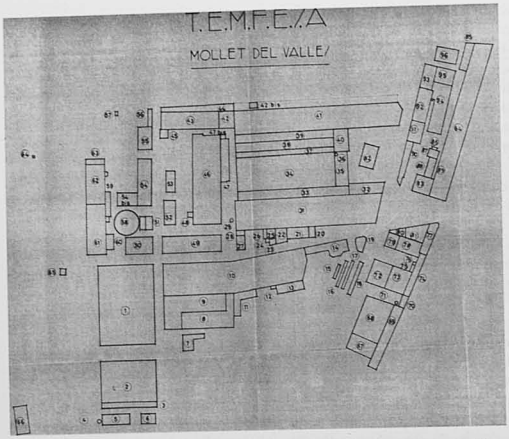

Dibuix en planta del conjunt edificat de Tenería, amb quadre explicatiu de l'evolució de les construccions

AHCONC, Fons TMFESAL. 1962.

indicava la necessitat d'imposar una política d'empresa marcada per la reducció de despeses, la recerca de condicions que facilitessin l'increment de competitivitat dels productes. En conjunt, però, l'empresa va poder fer un balanç moderadament positiu, perquè es va poder fer front al primer pagament de la suspensió de pagaments al principal creditor, que era el Banco Exterior de España. D'aquesta manera, des de la direcció de l'empresa es donava per tancat el període de transició que s'havien concedit per fer la transformació de l'empresa des del punt de vista de política industrial, comercial i tecnològica.

X.2. El processos de modernització d'un projecte empresarial

A partir de final de 1992, des de la Tenería es decidí cercar nous plantejaments que permetessin un desenvolupament raonable per garantir la continuïtat del projecte que s'havia iniciat el 1988. Per fer aquest pas es van plantejar dues coses bàsiques: a) prestar especial atenció a reduir els costos operatius i b) enfortir la situació tant econòmica com tecnològica de l'empresa. Tant aquests plantejaments com una conjuntura especialment favorable del mercat van permetre que l'activitat comercial de la Tenería obtingués uns resultats força importants al llarg d'aquest any 1992. Es va consolidar la presència als mercats de França

EDIFICIO	AÑO CONSTRUC.
1.- Almacén de pieles en pelo	1940-1941
2.- Frigorífico	1958
3.- Pelado manual	1958
5 – 6.- Cobertizos	1946
7.- Almacén y Bomberos	1918
8.- Ribera	1927
9.- Ribera	1959
10.- Ribera	1914
11.- Vestuarios y recuperación de cromo	1959
14.- Residencia y anexos	1890
20.- Transformador	1900
21.- Grupo electrógeno y vestuarios	1900
22.- Clasificación y marcado	1900-1961
23.- Almacén	1900-1961
26.- Chimenea	1908
27.- Sala de reuniones y Oficina de Métodos	1918-1959
29.- Chimenea	1915
31.- Ribera y curtición, Química curtición y Secaderos	1900-1912
32.- Bombos curtición	Desconocido
33.- Bombos curtición y Máquinas de rebajar	Desconocido
34.- Pintaje	1900-1912
36.- Chimenea	1909
37.- Secaderos y depósitos	1909
38.- Secaderos, almacenes y Sección cromo	1911
39.- Lavado y mojado de pieles, secaderos	1912
40.- Almacén y clasificado	1950
41.- Acabados, Almacén de ventas, Oficinas y Gerencia	1914-1917
42.- Acabados y Almacén de ventas	1959
43.- Almacén materiales	1890-1962
44.- Almacén	1960
45.- Despacho y almacén	1945-1962
46.- Aprestos	1915-1917
47.- Nuevo Pasting	1961
49.- Taller mecánico y almacén de repuestos	1890
50.- Experimental	1930
51.- Torre de depósitos y cobertizo	1925-1962
52.- Caldera nueva	1961
53.- Laboratorio	1890
54.- Garaje, bomberos, vivienda y carpintería	1890
54 bis.- Nueva carpintería	1961
55.- Vivienda	1915
58.- Depósito	1948
61.- Comedor, dispensario y almacén	1918
65.- Explosivos	1918
67.- Preparación de lanas	1913
68.- Almacén de lanas	1913
69 – 70.- Leviatán nº 2	1930-1961
73.- Leviatán nº 1 y estufa lana	1905
77.- Lijadoras y secadero	1895
78.- Máquinas de lijar, alisar y vestuario	1895
79.- Vivienda y secadero natural	1895
81.- Curtición, Velours, Cepillado, Serrín y Química	1895
82.- Chalet dirección	1900
83.- Pintaje a pistola	1910
84.- Almacén de piel	1910
86 – 95.- Instalaciones "Lefa"	1895-1960

Detall de l'antiga xemeneia central de la Tenería.

AHCONC, 1999. J. M. García Simal.

Imatge parcial de l'estació depuradora per al tractament integral de residus.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

Instal·lació de sistema integral de depuració de residus. El procés segueix les seqüències següents:
a) Fase d'oxigenació, mitjançant 3 sistemes: airejadors de superfície, difusors interiors i injeccions d'oxigen. Amb això s'aconsegueix treure el sulfur emprat en el tractament de les pells.
b) Homogeneïtzació, amb la barreja de les aigües en un embassament amb capacitat per a tres milions i mig de litres d'aigua. Hi ha un sistema de clavegueres que permet eliminar les impureses que encara romanen en les aigües.
c) Injecció d'oxigen, per passar després al procés de coagulació i floculació —amb agregats moleculars que alimenten l'aigua i provoquen reaccions químiques—, amb la qual cosa es separa el fang, que queda en grans quantitats al fons, i l'aigua tractada, a la superfície.
d) En l'embasament central es fa el procés de decantació de l'aigua, en què aquesta es va clarificant fins que, després d'una anàlisi del seu estat, es fa arribar al col·lector general, que la transportarà a una altra depuradora, la de la Llagosta, on rebrà un procés de depuració biològica. En aquest mateix procés, es separa el fang per mitjà d'un filtre, es compacta i se n'extreu l'aigua, per poder-lo fer arribar, finalment a l'abocador.

i Portugal, i malgrat que durant el primer semestre de 1993 es va produir una caiguda de la producció, en el segon es va obrir un nou creixement fonamentalment a partir de l'accés a un mercat de gran volum, quan s'incorporà un nova gamma de productes bovins.

Cal dir que l'activitat de l'empresa va ser marcada per una evolució, des de la seva conversió en SAL, en què el sector del calçat, que gaudia d'un gran dinamisme, va tenir un protagonisme destacat, amb un creixement de vendes del 63 % anual. Això es va combinar amb una desigual però sostinguda reducció de la resta de les línies de producció. Les expectatives obertes pels mercats i el creixement que es produí portaria a prendre decisions respecte a la renovació de les seccions de ribera i adob. Aquestes inversions aprovades pel consell d'administració van ser supeditades a l'acompliment dels objectius de producció, de millora en els rendiments, de reducció dels costos i de millora del producte final.

Les decisions empresarials van representar una millora de les instal·lacions de la indústria, com a única garantia de l'empresa per consolidar-se en el mercat. Aquest projecte es duia a terme amb dosis de prudència respecte de l'anàlisi de la situació del mercat. S'assenyalava de manera insistent que, malgrat el seu creixement, l'activitat comercial no anava acompanyada d'un creixement equivalent dels resultats econòmics.

De totes maneres, l'any 1993 la situació del mercat de l'adoberia i les pells continuava sent extremadament difícil i complicada. No obstant això, les tendències del món de la moda van estimular un fort increment de la demanda del producte fabricat per la Tenería, la qual cosa va afavorir la seva posició aleshores, sense que això suposés la inexistència de risc davant possibles canvis de tendència en el mercat. Aquest diagnòstic era el que feia la direcció de l'empresa, i insistia: *"debemos reflexionar sobre las decisiones que adoptemos en todo momento, (la situación) origina la necesidad de mantener una política tanto industrial como comercial conservadora, exigiendo con toda probabilidad la adopción de medidas drásticas, en previsión de momentos difíciles que se pueden avecinar"*.

Aquest diagnòstic s'acomplí i l'any 1994 es manifestà una situació de mercat molt difícil. Això responia, en gran mesura, al fort encariment de les matèries primeres i la repercussió que va tenir en els preus de venda dels productes. La direcció de l'empresa va incrementar els seus esforços per reduir costos operatius, bé per mitjà de procediments de gestió,

bé per incorporació d'equips que permetien, per la seva eficiència, la reducció de costos. En aquest sentit, també es va portar a terme una diversificació de proveïdors de subministraments, tant de pells com de productes químics, perseguint l'obtenció dels preus més competitius del mercat.

La regressió del sector d'adob i pells era continuada, i el 1994 estava travessant una crisi amb excepcions puntuals d'algun producte concret, com ara el calçat. La Tenería mostrava, en aquest sentit, una activitat comercial amb cada cop més penetració en el mercat del calçat —en una línia ben diferent de la pràctica marginalització que representava per a l'empresa el mercat de la confecció—, així com l'important increment que mostrava la seva evolució en el mercat d'exportació. L'activitat orientada a l'exportació continuava en una línia de creixement i l'any 1995 les exportacions representaren el 20,3 % de les vendes totals. Els esforços, llavors, es centraren a mantenir-se en el sector mitjà-alt del mercat del calçat, possiblement més complicat pel seu nivell d'exigència, fonamentalment pel que fa referència a la qualitat, però que alhora és habitualment el més estable.

Es produïren, tal com ha estat assenyalat, tensions en l'evolució de la Tenería des de l'any 1994 per dos motius, en el context d'inici del cicle recessiu de l'economia espanyola: a) la inestabilitat en el preu de les matèries primeres, i b) la debilitat per la qual passava el mercat fonamental de l'empresa. La combinació de tots dos factors va originar una forta pèrdua, quan es reflectí en la caiguda del preu de matèries primeres i alhora en seriosos problemes de regularitat en la producció. Les solucions que es van plantejar als diversos problemes que s'obriren tingué dues orientacions: a) accelerar el procés inversor de l'empresa per tal de dotar-la dels equips necessaris per mantenir la posició en el mercat, amb l'objectiu de garantir la qualitat i sense perdre de vista l'objectiu de la reducció de costos, i b) incorporant a l'empresa, com a objectiu prioritari, la consecució de la norma ISO 9002, la qual exigeix la normalització i la racionalització de la producció.

Així, doncs, es realitzaren noves inversions. Les fonamentals foren les referides a l'àrea mediambiental, per millorar els sistemes instal·lats, i les de remodelació tecnològica en les seccions de tintura i acabats. Les primeres tingueren continuïtat l'any 1996, juntament amb la decisió, de llarg abast, que fou la d'informatitzar la totalitat del procés productiu. D'altra banda, la política d'inversions, orientada per la participació en activitats afins i complementàries d'altres empreses, va portar a incorporar a les instal·lacions una planta de cogeneració d'energia amb una capacitat de 3 megawatts, i es va produir la modificació de les instal·lacions elèctriques.

De l'any 1996 se'n feia un balanç que podria qualificar-se, amb tot, com a positiu. Se'n destaca que s'aconseguí cancel·lar definitivament els compromisos derivats de la suspensió de pagaments de l'any 1988. Aquesta línia ascendent es va mantenir al llarg de 1997, amb la qual cosa aquest període es pot caracteritzar des del punt de vista empresarial per una expansió industrial i comercial.

El continuat increment del preu de la matèria primera durant els primers 9 mesos de 1997 provocaria, però, tensions permanents en la venda dels productes de la Tenería. Aquesta situació es va aguditzar al final de l'any per la inestabilitat originada per la crisi econòmica dels països asiàtics, que es va transmetre novament a la matèria primera. Malgrat això, l'any 1997 es va assolir un increment de la producció del 21 %, creixement que s'evidenciava també en la xifra de negoci.

Tanmateix, en aquest context es van dur a terme la totalitat de les inversions previstes, es van modificar i renovar els circuits de producció, incloent-hi la informatització de l'activitat industrial, prevista de finalitzar en el segon semestre de 1998, coincidint amb la revisió dels sistemes de producció, com un pas previ a la incorporació al grup d'entitats que disposen de la norma ISO 9002. Per últim, en l'apartat de gestió, cal destacar la constitució, aquell mateix any 1998, de l'empresa Cogeneració Tenerel, AIE, entitat participada al 50 % amb la firma Relsa (Grup ENHER), que va néixer amb l'objectiu d'instal·lar i explotar una planta de cogeneració d'energia tèrmica i elèctrica, el funcionament de la qual permetria una millora de l'eficiència energètica, així com un necessari impuls en la renovació de les infrastructures en aquest àmbit.

Aquest projecte prengué forma el mateix any 1998, quan es van posar en marxa les instal·lacions d'una planta de cogeneració de 3,8 Mw, mitjançant la nova empresa Cogeneración Tenerel Mollet, AIE. El fort creixement de l'activitat comercial de la Tenería des de 1996 tingué durant l'any 1998 una especial rellevància. L'increment durant els dos darrers anys de l'activitat productiva va permetre cancel·lar la totalitat dels compromisos adquirits per l'empresa abans de la seva transformació en SAL. Aquests són, a grans trets, l'escenari i els problemes que la Tenería ha afrontat durant els darrers anys, com altres dels reptes que ha tingut al llarg d'una història centenària.

ARXIUS CONSULTATS

Arxiu i Biblioteca del Foment del Treball Nacional.
Arxiu i Centre de Documentació de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.
Arxiu de la Ciutat de Barcelona. Hemeroteca.
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.
Arxiu Govern Civil de Barcelona. Registre d'Associacions.
Arxiu Històric de CCOO de Catalunya, Fundació Cipriano García. Fons Tenería Moderna Franco-Española, S.A.L.
Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès. Hemeroteca, Llibres d'actes i matrícula industrial.
Arxiu Nacional de Catalunya, Generalitat de Catalunya (196), lligall 451.21

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

ABAD, J, *Estudio sobre el sector "Industria del cuero y de la piel"*, [Acta], [1978].
ALIGUER, J. *Mollet en deute*. Martorelles, 1992.
ANUARIO Social de España, 1916-1917, Barcelona, Acción Popular, 1917.
ANUARIO financiero y de las sociedades anónimas de España (1923-1929), Madrid, 1929.
AUBANELL, A.M., "La gestió laboral de l'empresa elèctrica madrilenya en el primer terç del segle XX: els programes de benestar industrial", a *Recerques* núm. 37. pp. 137-164.
BABIANO, J., *Paternalismo industrial y disciplina fabril en España (1939-1958)*, Madrid, CES, 1998.
CARRERAS, J et.al. *La economía española en el siglo XX: una perspectiva histórica*. Barcelona, Ed. Ariel, 1987.
GRAELL, M., *Resumen de la situación económica de España*,
BENGOECHEA, S., *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya*, Barcelona, Publicacions Abadia de Montserrat, 1994.
DIRECTORIO de consejeros y directores, *Madrid, Dicodi, s.l., 1978*.
LIGA ECONÓMICA *Memoria y breves notas sobre Igualada y su Riqueza*. Igualada, 1928.
SIERRA, J., *El obrero soñado. Ensayo sobre el paternalismo industrial (Asturias, 1860-1917)*, Madrid, Siglo XXI, 1990.
SOLÀ, J. i ONTENIENTE, F., *La indústria de la pell*, Barcelona, Departament d'Indústria i Energia. Generalitat de Catalunya, 1993.
SOLÉ TURA, J. *Mollet, 1900-2000: vivències d'un molletà*. Argentona, 1988.
ORDENANZA laboral de las industrias de la piel, [s.l.], Federación de la piel de CCOO de España, 1977.
PALOMERO, D., *Los trabajadores de Enasa durante el franquismo*, Barcelona, Sírius, 1996.
PEÑA, F., *Història de l'empresa Segarra*, Castellón, Diputación de Castellón, 1998.
TUÑÓN DE LARA, M. et.al. *El primer franquismo*. Madrid, Ed. Siglo XXI, 1989.
VADEMÉCUM para el técnico en curtición, Ludwigshafenm, BASF, [s.d.]
VVAA, *Moledo-Mollet, 993-1993*. Mollet, 1993.

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC), (1936-1938).
Llibertat, Portaveu del PSUC a Mollet del Vallès (1975).
Notes històriques de Mollet, números 1 al 6, (1989-1992).
Tenerevista, (1965-1977).

HISTÒRIA GRÀFICA DE LA TENERÍA MODERNA FRANCO-ESPAÑOLA:

Cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès

I. RECEPCIÓ DE PELLS EN BRUT I MAGATZEM

La primera operació que es realitza dins del procés productiu, tot i que no constitueix una fase d'aquest procés si l'entenem com una transformació de la pell, és la recepció de la matèria primera, amb les operacions de descàrrega i transport. El principal motiu pel qual la hi incloem és que permet explicar en quines condicions arriben a les adoberies les pells procedents de l'escorxador, i això sí que condiciona alguns aspectes posteriors del procés. La recepció de les pells pot ser de maneres diverses, des de pells soltes fins a fardells en palets. Una vegada descarregades, les pells s'emmagatzemen segons l'estat en què arribin. Si la pell és salada i no seca, s'ha d'emmagatzemar en cambres frigorífiques perquè es mantingui perfectament. Seguidament serà classificada segons la qualitat i retallada, per treure'n les grapes i el cap.

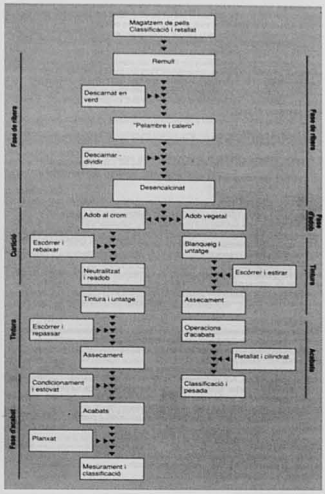

Procés general d'obtenció del cuir. Font: Solà, J. I Onteniente, E. La Indústria de la pell. Barcelona: 1993.

Recepció i transport interior de pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.a.].

Magatzem de recepció de pells seques.

AHCONC, Fons TMFE-SAL, seccions 1940-1960. [s.a.].

Classificació segons pesos i mides.

AHCONC. 1999. J.M. García Simal.

Recepció de pells grasses salades.

AHCONC. 1999. J.M. Garcia Simal.

Procés de dessalar pells mitjançant bombos giratoris.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1998.

II. RIBERA

És, conjuntament amb l'adob, la fase més representativa del procés i la que permet diferenciar clarament aquesta activitat. La resta de fases tenen certes similituds amb la indústria tèxtil (operacions de planxa i tintura) i amb la paperera (operació d'assecatge), però no hi ha res que equivalgui a les operacions de ribera i adob.

Aquesta fase presenta diversos trets rellevants. En primer lloc, és la més intensiva en mà d'obra i no requereix treballadors qualificats perquè és molt simple. En segon lloc, demana una gran inversió en maquinària, i per instal·lar-la fa falta un espai considerable.

II.1. Remull

La primera operació de ribera és posar les pells en remull amb la idea de netejar la pell de brutícies, sang o productes emprats en la conservació, amb l'objectiu d'aconseguir la hidratació que tenia la pell de l'animal viu. Aquesta operació abans es feia posant la pell en grans tines o nocs, després es va fer utilitzant molinets i actualment es fa en bombos.

Aspecte de les instal·lacions antigues per remullar les pells.

AHCONC. Fons TMFSAL, Seccions 1948-1960. (1960). Fotògraf: Coma, j.

II.2. Bany de calç ("Pelambre" i "Calero")

Després de remullades, les pells passen a la depilació. Si es tracta de xais, la llana dels quals és aprofitable, la depilació es fa aplicant-hi una solució concentrada de calç i sulfur per a la carn, i la llana es desprèn al cap d'una estona. Si es tracta de pells amb pèls (la de vacum, per exemple), aquesta mateixa operació es realitza en bombo sometent la pell a un tractament amb sulfur i calç en unes condicions especials. Es pot eliminar el pèl íntegrament, i recuperar-lo del bany per un procés de filtratge.

Tant en un tipus de pell com en l'altre, una vegada separat el pèl o la llana, s'hi aplica un altre tractament durant un cert temps en una solució de productes de naturalesa similar que en el cas anterior, en el qual s'acaben de dissoldre i eliminar la resta de produccions epidèrmiques i les proteïnes no fibroses, s'obren les fibres, se saponifiquen els greixos naturals, etc.

Operació d'empast les pells sobre cinta per treure'n el pèl.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Operació de desllanar.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1960. [s.a.]

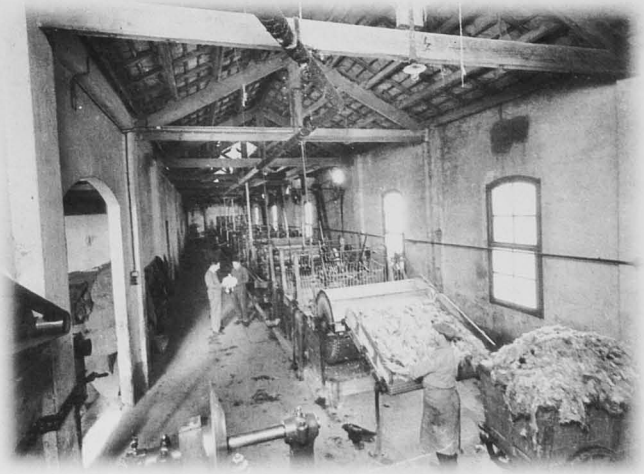

Tren de rentatge on es fa un bany a la llana, que s'aprofitarà com a subproducte del procés d'elaboració del cuir.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1940-1950. [s.d.]. Reporter gràfic: Josep M. Sagarra.

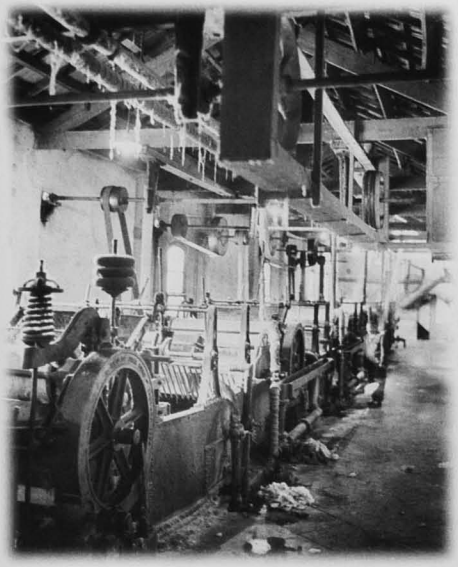

Primer pla del tren de rentatge de la llana.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Tren de rentatge modern instal·lat a la Tenería Moderna Franco-Española (actualment eliminat).

AHCONC, Fons TMFESAL. 1976. [s.a].

II.3. Descarnament

Es tracta de netejar la pell del costat carn traient les restes de carn i greix, anomenades "carnasses", que encara tinguin les pells. Abans es feia a mà amb l'ajut d'un escalabornador. El procés es finalitza traient les rebaves. Modernament està mecanitzat amb la màquina descarnadora, que és un cilindre de fulles tallants en espiral. Les restes d'aquesta operació són aprofitades per a l'obtenció de greix animal i proteïnes, que s'utilitzen en la fabricació de pinsos.

Operació de descarnar a mà.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

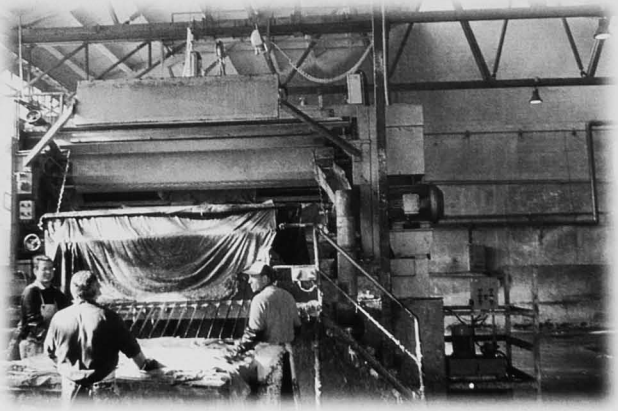

Operació de descarnar els cuirs en continu, realitzada amb una màquina moderna, per a la qual és necessari el treball de 6 operaris, que hi dipositen i n'extreuen la pell.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

II.4. Divisió

L'operació de la divisió es fa amb les pells de vacum que tenen un gruix excessiu. Per a aquesta feina es fa servir una màquina que fa passar la pell per uns cilindres transportadors que sotmeten la pell a una cinta tallant sense fi. Amb aquesta operació es divideix la pell en dos fulls més fàcilment tractables. La capa superior del costat flor —o pell externa de l'animal, que és la que determina la qualitat de les pells— és la que presenta un gruix uniforme, mentre que la capa inferior, anomenada "serratge", és obtinguda d'aquesta operació de divisió com un subproducte del procés.

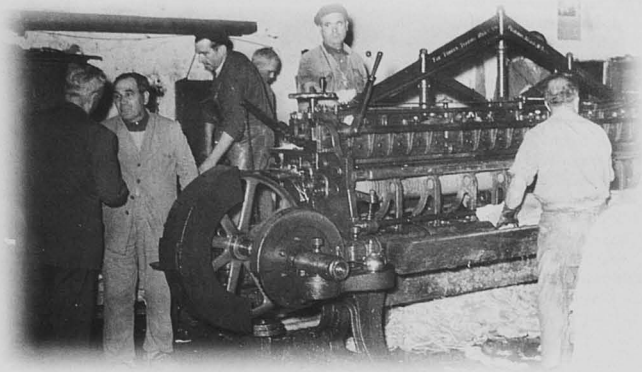

Màquina de dividir pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. 1958. [s.a.].

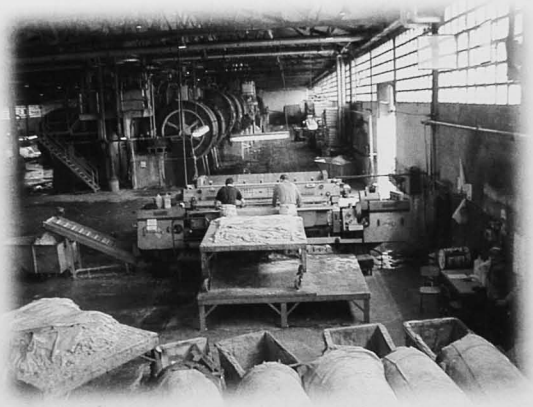

Màquina de dividir moderna, en la qual s'ha reduït el treball intensiu.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

Moll de residus provinents de l'operació de rebaixar i descarnar.

AHCONC, Fons TMFESAL. [1960]. [s.a.].

II.5. Desencalcinament i ferrejat

Aquesta és una operació que forma part de tornar a netejar les pells (desencalcinament) de les restes de calç i sulfur que s'han utilitzat en el bany de calç.
Per això es fan servir àcids com el clorhídric, el sulfúric, etc. Aquesta operació es fa en els bombos o bótes.

II.6. Rendiment i desgreixatge

L'objectiu del rendiment és donar a la pell un tacte suau i tou, i una flor fina i sedosa. Es tracta, així, d'aconseguir una major lleugeresa de la pell al mateix temps que es neteja de les restes d'epidermis que no han estat eliminades abans. Es fa amb un tractament amb enzims pancreàtics, dins de bombos a una temperatura d'uns 37º C. Després es passa al desgreixatge, sobretot per a les pells ovines, que encara tenen massa greix per a l'absorció d'adobs. Aquesta operació es fa també dins dels bombos a temperatures entre 35º C i 37º C. Finalment, un cop acabat el rendiment, per aturar l'activitat enzimàtica, les pells es renten amb aigua freda.

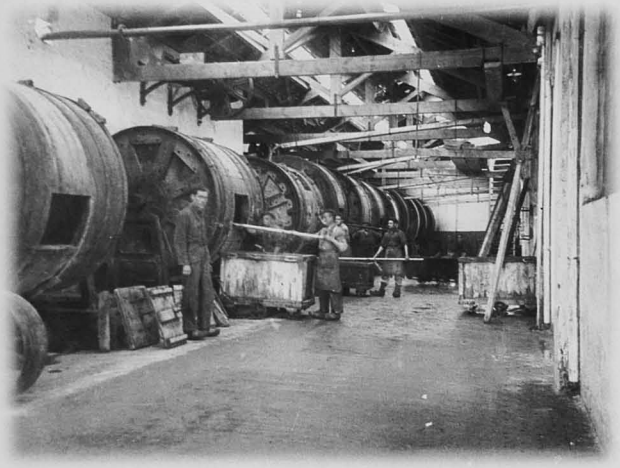

Secció de bombos rotatoris de fusta, on les pells reben tractament químic en la secció de ribera, abans de la fase d'adob.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [1948]. [s.a.].

Operació de remull en aigua freda després de passar per bombos rotatoris, amb l'objectiu de netejar les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

II.7. Piquelatge

Normalment aquesta operació només es realitza amb pells destinades a l'adob al crom, o bé amb les pells d'oví que s'han de conservar durant bastant temps (mesos) abans d'iniciar la fase d'adob. L'operació consisteix a posar les pells en un nou bany d'àcids i sal per conservar-les humides abans de l'adob mineral, amb la qual cosa s'aconsegueix eliminar l'alcalí de la pell i conservar-la. La pell en aquest estat rep el nom de "pell piquelada", que constitueix un producte semielaborat que ja és objecte de transaccions comercials entre les empreses adobadores.

Bombos rotatoris i operacions d'escórrer després de remullar les pells en aigua freda.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Actual disposició dels bombos giratoris de fusta a la secció de ribera de la Tenería Moderna Franco-Española.

AHCONC. 1999. J.M. García Simal.

III. ADOB

En aquesta fase és quan es realitza la veritable transformació de la pell, que és tractada amb productes tànnics fins a aconseguir que la penetrin i hi quedin fixats. Es transforma en una matèria que no sigui putrescible, que tingui el tacte i la resistència desitjats, i una vegada assecada quedi opaca i tova. Així, doncs, es tracta d'aconseguir que la pell sigui utilitzable modificant les seves propietats per evitar que el producte es faci massa rígid, però fer que sigui resistent. Això es pot aconseguir amb dos processos bàsics: amb sals de crom (adob mineral) o amb productes orgànics (adob vegetal).

El procediment es du a terme dins dels bombos de rotació constant. El bombo és un cilindre de fusta (modernament també de polièster) buit, construït amb dogues encerclades i tapes a les bases, proveït de bitlles a l'interior i dotat d'un moviment de rotació. S'hi fiquen les pells amb aigua i els àcids dissolts. L'alimentació i la descàrrega es fan per una portella tancada hermèticament.

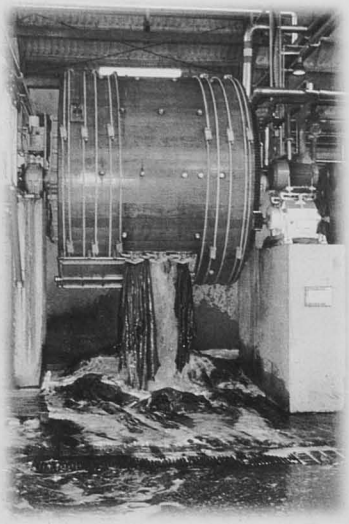

Imatge frontal de bombo de rotació constant a la secció d'adobs.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Imatge de la part superior de la instal·lació de bombos rotatoris de polièster, on es fa la càrrega de productes químics per al tractament de les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1976. [s.a.].

III.1. Escorriment i rebaixatge o blanxir

Aquesta és un operació dins de la mateixa fase, quan és un procés d'adob al crom. Un cop efectuat l'adob, el cuir té un percentatge d'aigua massa elevat per poder-lo manipular de forma adequada.

L'escorriment es fa per treure l'aigua de la pell i facilitar el rebaixatge. Mitjançant la utilització de màquines hidràuliques s'aconsegueix expulsar part de l'aigua, fins que el cuir obté els percentatge indicats. Normalment també es fa l'estiratge en la mateixa operació.

Amb el rebaixatge es tracta d'igualar el gruix del cuir i obtenir al mateix temps un allisatge del costat carn. Així es busca igualar la pell adobada i deixar-la definitivament en un gruix determinat. Aquesta operació es fa amb màquines hidràuliques amb ganivets. Abans de passar a la tintura, les pells són novament classificades en lots.

Detall d'operacions realitzades a la secció de ribera.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [1960]. [s.a.].

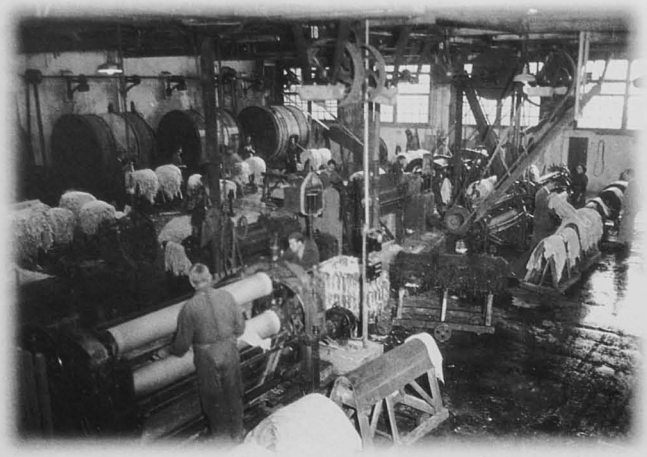

Part de la secció destinada a escórrer les pells verges i tintades.

AHCONC, Fons TMFESAL. 1960. [s.a.].

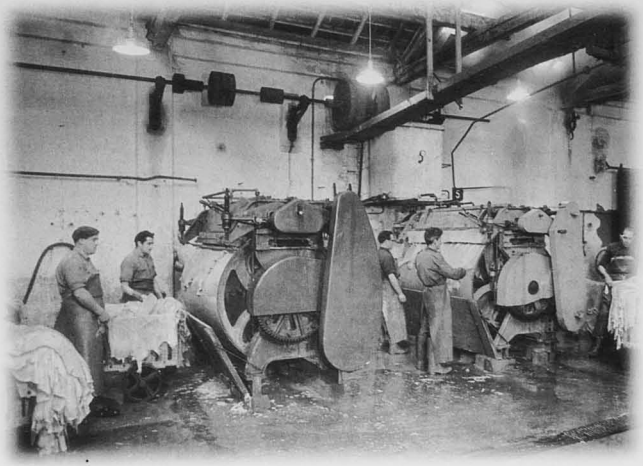

Màquines per realitzar l'escorriment de les pells de vacum.

AHCONC, Fons TMFESAL.[s.d.]. Fotògraf: J. Coma.

III.2. Neutralització i readob

Aquesta operació només es fa per a cuir adobat al crom. Les dues operacions es realitzen en bombos. El principal objectiu de la neutralització és eliminar l'àcid que es forma en la pell adobada al crom. Finalitzades aquestes operacions, el cuir es troba en un estat de semielaboració, que possibilita els intercanvis comercials, que actualment s'han incrementat internacionalment de manera notable.

Pas pels cilindres per realitzar l'operació d'escorriment i amuntegament de pells sobre vagonetes.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Imatge de les operacions d'escórrer les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

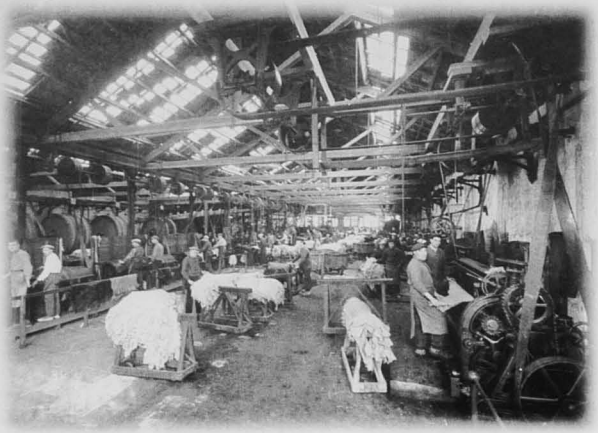

Vista general dels treballadors que realitzen l'escorriment i el rebaixatge de les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL. [194?]. Reporter gràfic: Josep M. Sagarra.

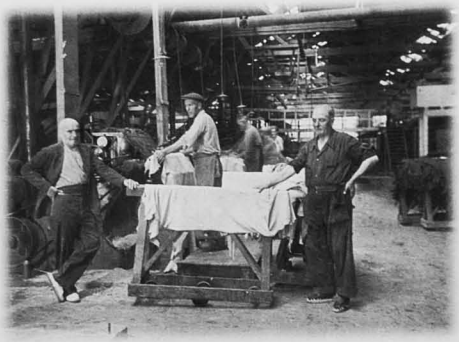

Treballadors en les tasques de rebaixatge.

AHCONC. Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [194?]. [s.a.].

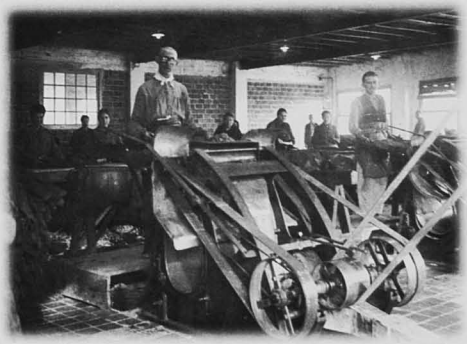

Vista frontal de treballadors rebaixant les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [194?]. [s.a.].

Treball actual amb les màquines de rebaixar modernes. En el cas de la TMFESAL, avui es fa un tractament integral dels residus generats en el rebaixatge de les pells, que es destinen a l'elaboració d'aglomerats de pell.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

IV. TINTURA

La fase de tintura i les operacions prèvies als acabats és el conjunt d'operacions necessàries per donar coloració a la pell segons l'aplicació a què es destini. Els colorants utilitzats poden ser naturals o sintètics. Aquesta operació es realitza als bombos. A partir d'aquesta fase, el procés experimenta canvis significatius; en primer lloc, deixa de ser intensiu en mà d'obra per passar a ser intensiu en capital. En segon lloc, tant la maquinària com els productes químics han experimentat importants innovacions, a causa de l'avenç tecnològic d'altres indústries. Finalment, en la majoria d'operacions es requereix un personal qualificat i amb experiència. Precisament aquests factors són els que atorguen a les empreses occidentals un important avantatge en relació amb els països en procés de desenvolupament.

IV.1. Tintura

Aquesta operació també es fa en bombos. Es tracta d'aconseguir que la pell prengui una coloració diferent de la de l'adob. Abans s'utilitzaven materials colorants naturals que actualment han estat substituïts per colorants sintètics o anilines.

Detall d'escórrer a mà.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

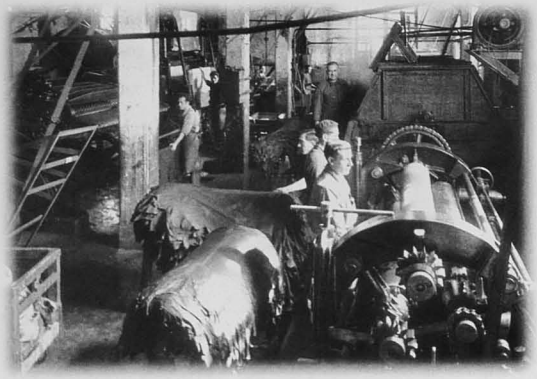

Operacions d'estiratge a la secció d'adobs.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

IV.2. Untatge o greixatge

També es realitza en els bombos amb la finalitat de donar més resistència i elasticitat al cuir, mitjançant uns banys d'aigua amb diferents productes, com olis i greixos.

IV.3. Escórrer, repassar i estirar

Després de l'untatge, les pells s'han d'escórrer per treure'n l'excés d'aigua. Les operacions de repassar i estirar tenen la missió d'obrir i afinar la flor de la pell, eixamplant i trencant les venes de la pell per deixar-les llises. Amb això s'eliminen les marques i els rebrecs. És important que l'estiratge sigui correcte, ja que, com que les pells es venen per superfície, si no es fa bé es produeix una pèrdua en el rendiment previst. Però també s'ha d'evitar un estiratge excessiu, perquè el cuir resultant seria massa prim.

Ús intensiu de mà d'obra en les operacions d'escórrer a la secció d'adobs.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Imatge de la màquina actual d'escórrer, amb pressió hidràulica per expulsar l'aigua que conté la pell.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

IV.4. Assecatge

L'últim pas previ a la fase d'acabats consisteix a deixar les pells completament seques. Per això s'utilitzen diferents tipus d'assecadors:

a) l'assecatge natural (és el tractament més antic: es pengen els cuirs en uns claus o en barres i es deixen assecar),
b) les cambres d'assecatge (les pells penjades en barres es deixen dins d'unes cambres, on s'assequen de manera natural o amb calefacció),
c) l'assecador de túnel (amb un mecanisme transportador on es pengen els cuirs, que surten secs per l'altre costat.
d) el sistema de pasting (s'enganxen els cuirs amb cola a unes plaques que s'introdueixen en un túnel d'assecatge.
e) una forma més moderna és l'assecatge secoterm (semblant al de pasting, però en aquest cas els cuirs s'enganxen damunt de plaques metàl·liques per l'interior de les quals circula un líquid calent).

Actualment el sistema d'assecatge més utilitzat és el de buit, que consisteix en una placa calenta d'acer inoxidable, sobre la qual es diposita la pell pel costat flor Es tanca hermèticament en un recipient amb forma de campana, i llavors es fa el buit a l'interior. Amb això, en condicions de baixa temperatura, es provoca una evaporació i l'eliminació d'aigua, alhora que s'aconsegueix una superfície fina i llisa (planxament) de la "flor" pel contacte amb la placa.

Detall del procés d'assecatge de pells emprat entre els anys quaranta i cinquanta a la Tenería.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Imatge de l'antic túnel d'assecatge i treballador realitzant l'operació de l'estiratge.

AHCONC, Fons TMFESAL.[s.d.]. [s.a.].

IV.5. Humitejar i estovar

Després de seca, la pell necessita un cert grau d'humitat abans de ser estovada. Per això s'hi aplica una fina cortina d'aigua amb una màquina de cinta contínua. Posteriorment és estovada per eliminar la rigidesa de les pells i els cuirs endurits i proporcionar-li la suavitat i el tacte adequats.

IV.6. Nou assecatge

Aquí passen a les estufes per tornar a ser assecades, utilitzant el sistema de pinces, que consisteix a clavar els cuirs en uns marcs de fusta o metàl·lics i passar-los a una cambra d'assecatge.

Treballador en el procés d'assecatge de pells, mitjançant l'assecador de túnel.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Vista general del procés d'assecatge aeri i transport. Aquesta instal·lació mòbil és un circuit tancat. Avui es compta amb un quilòmetre d'assecador penjat.

AHCONC, Fons TMFESAL. [197?]. [s.a].

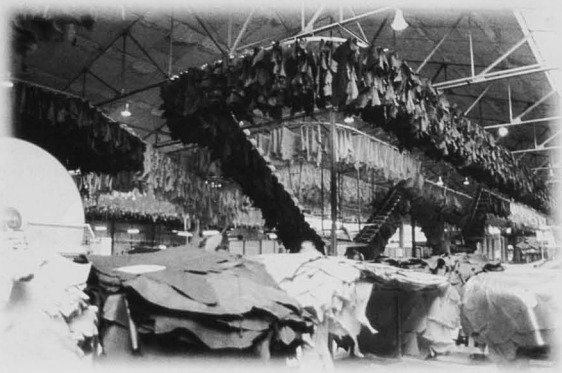

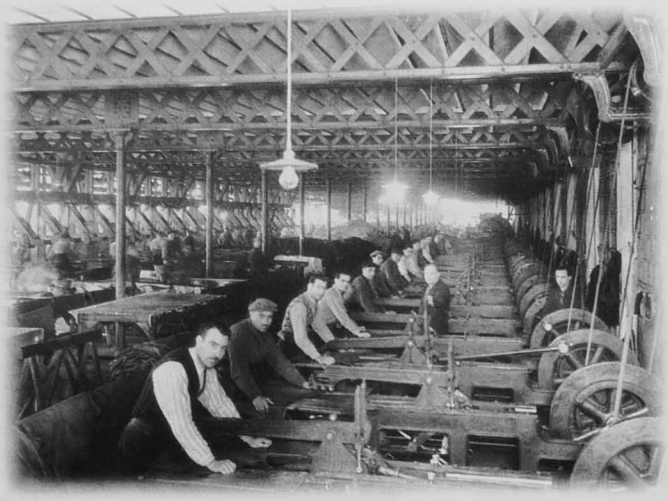

Treballadors en les operacions d'estovament de la pell amb una maquinària avui en desús.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. Reporter gràfic: Josep M. Sagarra.

V. ACABATS

Aquesta fase consisteix a donar la forma final a la pell segons la seva destinació. Per realitzar-ho el coneixement i les experiències dels obrers són del tot necessàries, ja que les operacions són quasi de tipus artesà.

V.1. Retallament

Es tracta de treure totes les parts que poden dificultar els acabats. Es retalla normalment amb tisores.

V.2. Condicionament i estovament

V.2.1. Esmerilament

Es fa si el cuir ha de presentar una superfície homogènia del costat carn, si el costat carn ha de ser la superfície útil, o bé per deixar la flor igualada. L'operació consisteix a envellutar la superfície de la pell fregant-la amb un abrasiu (teles esmeril o pèdra tosca) sense eliminar completament la primera capa del cuir.

V.2.2. Raspallar i desflorar

S'utilitza per a acabats de cuirs esmerilats per flor o carn de les pells.

V.2.3. Impregnació

Aquesta operació es fa amb les pells en què es desitja corregir la consistència de la flor. Es fa passar la pell per una cinta contínua on és regada amb resines i dissolvents. Després normalment s'ha de tornar a assecar.

V.3. Acabats

En sentit restringit són les operacions d'aplicació de capes protectores i d'abrillantatge per millorar les característiques de brillantor, igualació del color, suavitat i protecció contra els agents externs (aigua, aire, llum). S'hi apliquen aprests (que donen brillantor i protecció dels agents externs; normalment s'apliquen amb aerògraf, però també amb raspalls), pastes (per igualar les característiques externes del cuir) o laques.

El producte, segons la destinació final, rep també diferents tractaments. Un és l'abrillantament, en el qual és sotmès al primer brunyit; després s'hi aplica un altre aprest i un fixador, un segon premsat i un nou brunyit. L'abrillantament és sobretot utilitzat per a cuirs adobats al crom. S'aplica a màquina una o diverses capes d'un aprest negre o de color, i seguidament s'enllustra amb una tira de vidre o amb la màquina d'abrillantar, que treballa exercint una fricció regular sobre el cuir per mitjà d'un cilindre mòbil de vidre o àgata perfectament polit i aplicat a pressió.

El treball femení es centrava de manera notable en la les tasques d'acabats i aprests.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Les dones també tradicionalment tenien un lloc destacat en les tasques d'aerografia, dins del procés de pintat, pròpia de la fase d'acabats.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Vista general de la secció d'aerografia en la fase d'acabats.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Imatge dels treballadors que en la fase d'acabats retallen, en un procés manual, les pells per acabar de condicionar-les.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

V.4. Planxatge

Aquesta operació es fa per allisar, assentar o abrillantar els pèls i els cuirs. Es pot fer amb planxa manual, amb màquina plana o premsa hidràulica. Amb això es finalitza el tractament de la pell. Actualment són molt utilitzades les planxes contínues, consistents en un cilindre setinat calent, per on passa la pell sota l'efecte del calor i la pressió.

Un treballador realitza l'operació d'estiratge de la pell amb un cilindre mecànic.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Panoràmica dels treballs d'estiratge de les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Detall dels treballadors en el tren de tractament d'aprests.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

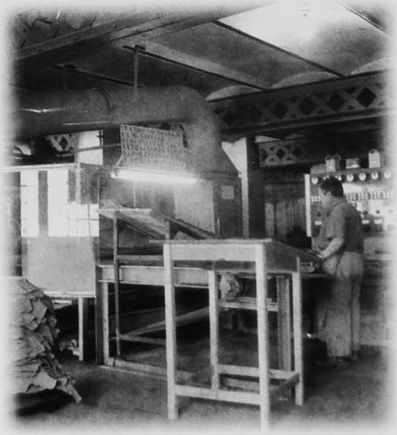

En la fase d'acabats les pells passen per la màquina pigmentadora per millorar l'aspecte de les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Vista general de la secció on es treballava amb les màquines pigmentadores.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

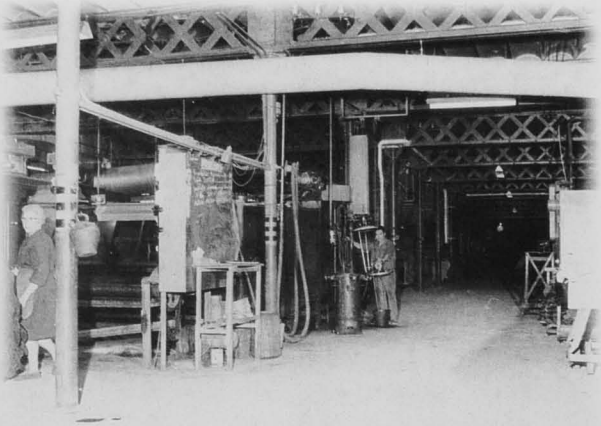

Actualment les tasques de pigmentació es realitzen amb unes màquines que compten amb cabines per a l'isolament dels vapors, i amb l'ús de pistoles de pulverització. Amb elles s'igualen els colors i s'ajusten els matisos, les laques, la brillantor, etcètera, per aconseguir una millora de l'aspecte comercial de les pells.

AHCONC. 1999.
J. M. García Simal.

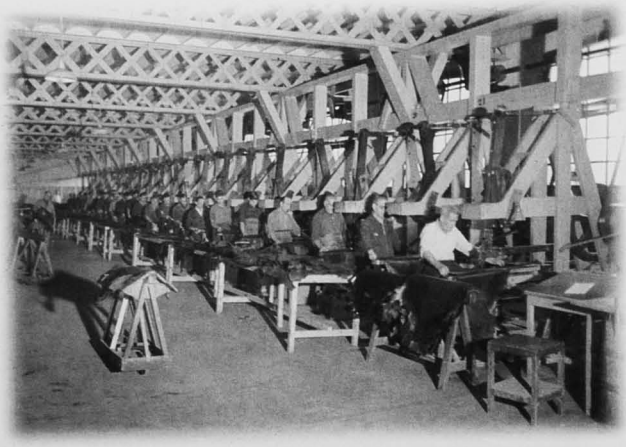

Vista panoràmica dels treballadors que maneguen les màquines abrillantadores.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

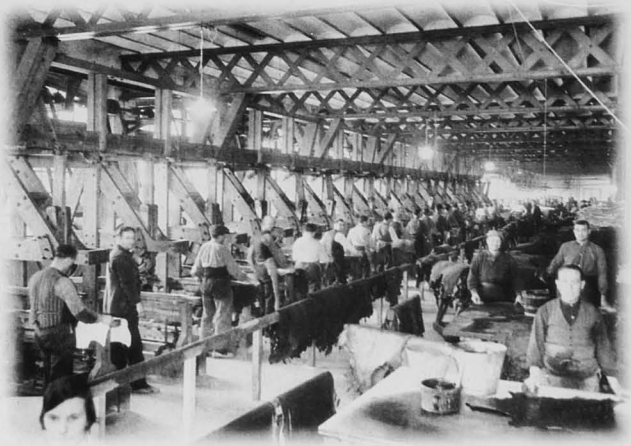

Vista general de la secció on es feia la impregnació i es polien les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Vista detallada dels treballadors en les tasques d'abrillantament.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Vista panoràmica dels treballs d'acabat de les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Treballador utilitzant la màquina d'abrillantar, que encara actualment es fa servir per a tractaments de pells molt especials.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Vista parcial de treballadors a les planxes de premsa hidràulica per allisar les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

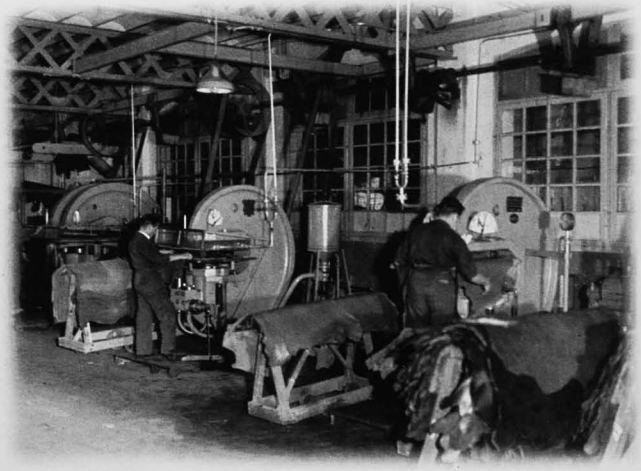

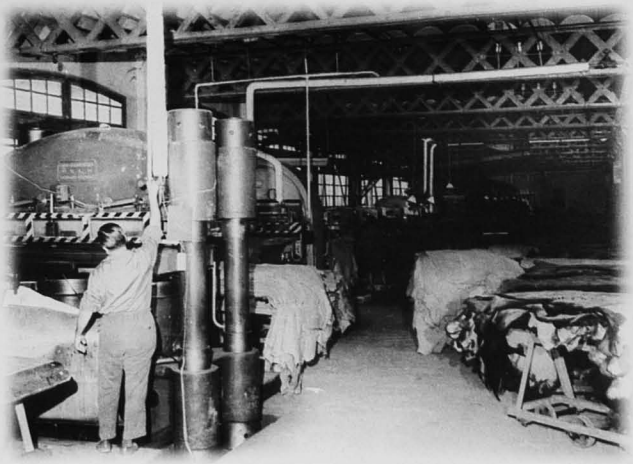

Detall d'un treballador a les planxes de premsa hidràulica per allisar les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Treballadores en les tasques de mesura i planxament manual.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Treballadores en l'operació de cosir amb fil les pells, sanejades o tallades per banda, destinades a la pelleteria, per poder cosir-les sense arrugues.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Vista general del laboratori de productes químics on treballadors de la secció d'acabats ajusten i fan proves de tintes.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Vista general de l'aspecte actual del laboratori d'acabats.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

V.5. Mesura i classificació

Abans de l'expedició les pells són mesurades a fi de saber quina superfície tenen —es dóna en peus (1 peu = 929,03 centímetres quadrats) i fraccions de quart— i són segellades amb la marca de la fàbrica. Abans es feia amb una màquina que consta d'un bastidor on van disposats uns cilindres que arrosseguen la pell. El cilindre superior porta unes puntes mòbils que quan entren en contacte amb la pell assenyalen sobre un rellotge el número de peus quadrats de la pell.

Actualment la mesura es fa en unes cintes transportadores que disposen de cèl·lules fotoelèctriques.

Abans les pells són classificades per qualitats per vendreles, s'agrupen per mides, s'empaqueten, s'emmagatzemen i són distribuïdes als majoristes, o enviades als clients en funció de les seves comandes.

Treballadors fent les operacions de mesurar les pells.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [1960]. [s.a.].

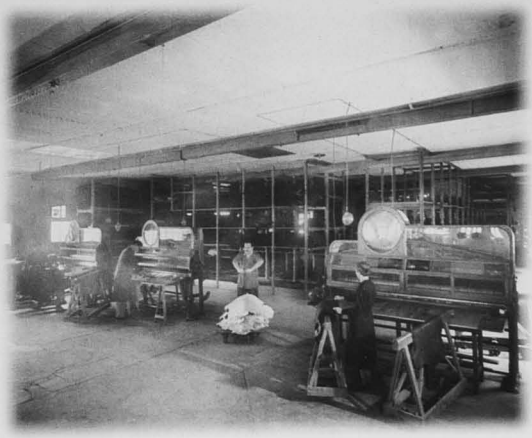

Vista general de la secció de mesurar.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Treballs posteriors a la mesura: classificar les pells i retallar-les per millorar-ne aspecte.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Panoràmica del magatzem d'expedició del producte.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Magatzem d'acabats i vendes (fons per a Reider, caixes per a Silvester, i restes per al país).

AHCONC, Fons TMFESAL. 1966. Laboratori fotogràfic Brac.

Treballadors que empaqueten a la secció d'expedicions i comandes tal com es fa actualment.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

VI. Taller mecànic

Hi convivien les especialitats d'ajustador, torner, fresador, soldador, etc. Estaven encarregats del manteniment, reparació i modificació de la maquinària, així com de l'utillatge i les instal·lacions, la construcció de peces i el muntatge de maquinària.

VII. Fusteria

Els treballadors d'aquesta secció s'encarregaven del manteniment i la construcció d'elements de fusta, tant per a les instal·lacions i naus, com per al suport de determinades maquinàries i la revisió dels bombos rotatoris.

Treballadors del taller mecànic fent les reparacions de les eines i la maquinària de l'empresa.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Empleats en les tasques del taller de manteniment.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

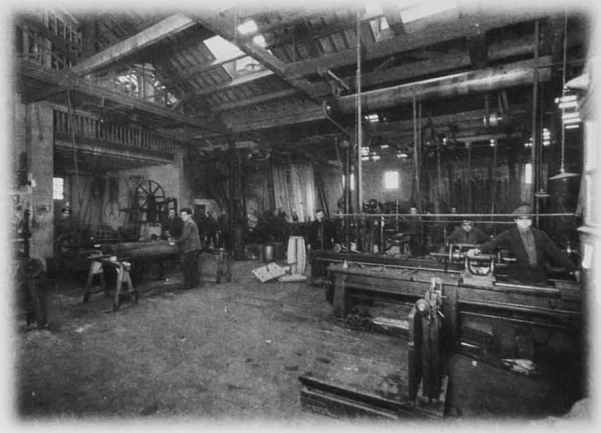

Vista general del taller mecànic.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Vista parcial del taller mecànic.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

Els treballadors de la secció de fusteria, en les tasques de manteniment.

AHCONC, Fons TMFESAL. [s.d.]. [s.a.].

VIII. Preparació i utilització de barreges i laboratori

És l'operació de pesar, mesurar i barrejar els productes necessaris per a la preparació de pastes de sulfurs, enzims humectants, bactericides, greixatge, etc., i d'abocar el contingut on correspongui, controlant horaris i temperatures.

Imatge del petit laboratori de proves, avui en progressiu desús, a conseqüència dels canvis tecnològics i del subministrament comercial d'aquests productes.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Perspectiva del petit laboratori de proves de la Tenería.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Perspectiva de la sala de preparacions i barreges de productes químics.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Treballador de la sala de preparacions.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Treballador a les calderes de barreges.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Operaris en les tasques de preparació i barreges de productes químics.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Laboratori químic i proves d'assaig de la Tenería.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Laboratori químic i proves d'assaig de la Tenería.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

IX. El generador

El generador, més conegut com "la burra", instal·lat arran de les restriccions de llum de després de la guerra, feia el subministrament d'energia necessària per al funcionament de la maquinària de la TMFESAL. A la sala del generador, hi destaca un motor d'explosió, que funciona amb gas natural, d'una potència de 3.700 qilowatts/hora que empra 2.800 quilos de vapor/hora i 20 metres cúbics d'aigua a 80º de temperatura cada hora.

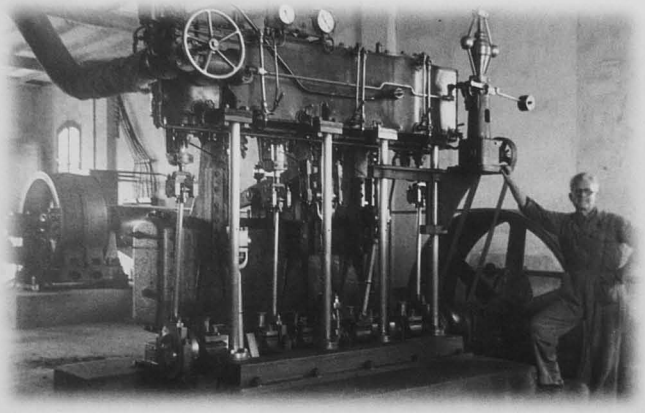

Treballador de la sala on hi havia instal·lat l'antic generador de la Tenería.

AHCONC, Fons TMFESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

Pla lateral de la sala on hi ha instal·lat l'actual generador d'energia de la Tenería.

AHCONC. 1999. J. M. García Simal.

X. Gestió administrativa

En aquestes oficines es realitzen totes les feines de comptabilitat, estadística, i política comercial de l'empresa.

Visió panoràmica de les oficines administratives de la Tenería durant els anys quaranta.

AHCONC, Fons TMESAL, seccions 1948-1960. [s.d.]. [s.a.].

A l'antic espai hi ha ubicada la secció administrativa de la Tenería, les transformacions fonamentals de la qual han estat causades per la introducció de la informàtica.

La primera edició
del llibre
HISTÒRIA GRÀFICA DE
LA TENERÍA MODERNA
FRANCO-ESPAÑOLA:
Cent anys
de la Pelleria
a Mollet del Vallès
fou acabada d'imprimir
el mes de desembre
de 1999.

L'obra que presentem és fonamentalment una història gràfica. Tanmateix, s'acompanya d'un estudi introductori que tracta d'ésser rigorós en el tractament i la contextualització de les dades, i d'abastar l'evolució de cent anys de vida d'una empresa. De fet són més d'un segle de vida, perquè ens remeten a l'any 1897, quan el francès Octave Lecante fundava una petita pelleria a Mollet del Vallès, que fou l'origen del que l'any 1911 es convertiria en la Tenería Moderna Franco-Española SA.